

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Mgr. Olga Karolová

**Podpůrná opatření
při narušení schopnosti zletilého právně
jednat**

Rigorózní práce

Vedoucí rigorózní práce: prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Občanské právo hmotné

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 16. 6. 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předloženou rigorózní práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

Mgr. Olga Karolová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu prof. JUDr. Janu Dvořákovi, CSc., který mi při zpracování této rigorózní práce věnoval svůj čas i podporu a poskytl mi řadu cenných rad a podnětů.

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. HISTORICKÝ VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY VE VZTAHU K NARUŠENÍ SCHOPNOSTI OSOB STIŽENÝCH DUŠEVNÍ PORUCHOU PRÁVNĚ JEDNAT	4
1.1 Doba římská	4
1.2 Vývoj na českém území v období feudalismu a kapitalismu.....	6
1.3 Zákon č. 946/1811 Sb., československý obecný zákoník občanský a procesněprávní úprava	7
1.4 Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník a procesněprávní úprava.....	10
2. ÚSTAVNĚPRÁVNÍ ASPEKTY PODPŮRNÝCH OPATŘENÍ PŘI NARUŠENÍ SCHOPNOSTI ZLETILÉHO PRÁVNĚ JEDNAT.....	13
2.1 Legitimita zásahu do právní sféry zletilého člověka – obecně	14
2.2 Podpurná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat z pohledu lidských práv	16
2.2.1 Mezinárodně - právní ochrana osob s mentálním postižením	17
2.2.1.1 Deklarace Organizace spojených národů	18
2.2.1.2 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.....	20
2.2.1.3 Úmluva o právech osob se zdravotním postižením.....	21
2.2.2 Konformita s ústavním pořádkem České republiky	25
2.3 Vybrané aspekty práva na spravedlivý proces	28
3. OBECNÉ OTÁZKY SOUVISEJÍCÍ S NARUŠENÍM SCHOPNOSTI ZLETILÉHO PRÁVNĚ JEDNAT	33
3.1 Hmotněprávní zakotvení problematiky v občanských zákonících z roku 1964 a 2012.....	33
3.1.1 Terminologie dle občanského zákoníku z roku 1964 a občanského zákoníku roku 2012.....	35
3.1.2 Zakotvení institutu omezení a zbavení způsobilosti k právním úkonům v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.....	36
3.1.3 Zakotvení podpurných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník - obecně	38

3.2	Procesní úprava související s rozhodováním o podpůrných opatřeních při narušení schopnosti zletilého právně jednat	43
3.3	Duševní poruchy, které jsou nejčastější příčinou narušení schopnosti zletilého právně jednat	46
3.4	Zjišťování duševní poruchy a jejího vlivu na schopnost právně jednat.....	49
3.5	Občanské průkazy fyzických osob, jejichž schopnost právně jednat je narušena, a základní registry	54
4.	PŘEDBĚŽNÉ PROHLÁŠENÍ.....	58
4.1	Východiska začlenění předběžného prohlášení do občanského zákoníku	59
4.2	Podstata a obsah předběžného prohlášení	62
4.2.1	Správa záležitostí určitým způsobem	62
4.2.2	Správa záležitostí určitou osobou	64
4.2.3	Určení osoby opatrovníka.....	66
4.3	Forma předběžného prohlášení	68
4.4	Odvolání předběžného prohlášení a změna okolností.....	70
4.5	Neplatnost předběžného prohlášení	72
4.6	Srovnání se zahraniční právní úpravou – občanský zákoník provincie Québec	73
5.	NÁPOMOC PŘI ROZHODOVÁNÍ	76
5.1	Východiska začlenění nápomoci při rozhodování do občanského zákoníku... ..	77
5.2	Podstata a obsah institutu nápomoci při rozhodování.....	78
5.3	Forma, náležitosti a účinnost smlouvy o nápomoci	80
5.4	Osoba podpůrce, jeho práva a povinnosti a jeho odpovědnost	82
5.5	Srovnání se zahraniční právní úpravou – občanský zákoník provincie Québec	85
6.	ZASTOUPENÍ ČLEMEM DOMÁCNOSTI.....	88
6.1	Východiska začlenění zastoupení členem domácnosti do občanského zákoníku	89
6.2	Podstata a obsah institutu zastoupení členem domácnosti.....	91
6.2.1	Rozsah zastoupení	92
6.3	Vznik a zánik zastoupení členem domácnosti	94
6.4	Osoba zástupce, jeho práva a povinnosti	96

6.5	Srovnání se zahraniční právní úpravou – Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (občanský zákoník Rakouska).....	99
7.	OMEZENÍ SVÉPŘÁVNOSTI.....	102
7.1	Východiska přijetí nové právní úpravy omezení svéprávnosti	103
7.2	Předpoklady pro omezení svéprávnosti	105
7.2.1	Zásah do svéprávnosti jako krajní řešení.....	105
7.2.2	Zájem člověka, o jehož svéprávnosti se jedná.....	106
7.2.3	Zhlédnutí člověka, uznání jeho práv a osobní jedinečnosti a komunikace soudu s ním.....	107
7.3	Rozsah omezení svéprávnosti a jeho časová ohraničenost	108
7.4	Důsledky omezení svéprávnosti dle platného právního řádu ČR	112
7.4.1	Platnost právních jednání člověka s omezenou svéprávností.....	112
7.4.2	Další dopady omezení svéprávnosti dle platného právního řádu ČR.....	115
7.4.2.1	Dopady omezení svéprávnosti v oblasti rodinného práva.....	116
7.4.2.2	Omezení svéprávnosti a jeho vliv na procesní způsobilost.....	118
7.4.2.3	Volební právo osob omezených ve svéprávnosti	121
7.4.2.4	Ztráta či podmínění způsobilosti vykonávat určité činnosti či povolání... ..	123
7.5	Opatrovník osoby omezené ve svéprávnosti a hlavní změny v oblasti opatrovnictví	125
7.6	Srovnání se zahraniční právní úpravou – občanský zákoník provincie Québec	127
	ZÁVĚR	130
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	134
	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ.....	135
	NÁZEV PRÁCE V ANGLICKÉM JAZYCE	143
	CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ	144
	ABSTRAKT V ČESKÉM JAZYCE	146
	ABSTRACT IN ENGLISH.....	147
	KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS.....	148

ÚVOD

Schopnost právně jednat je bez nadsázky možné považovat za jeden ze stěžejních pilířů právního života každého člověka. Konsekvence, které nastávají při narušení schopnosti zletilého právně jednat z důvodu duševní poruchy, mohou vyústit jak ve sféře práva soukromého, tak i veřejného. Pokud tedy nastane tento stav, kdy je schopnost zletilého právně jednat narušena, nemělo by zároveň dojít k jakémusi právnímu vakuu, ale naopak by právní úprava měla předpokládat takové právní prostředky, které zaručí možnost postiženého zletilého relevantním způsobem ve svém právním životě svou vůli projevat.

Právní úprava účinná v České republice do konce roku 2013 (obsažená v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník) ve vztahu k osobám stíženým duševní poruchou přepokládala pouze úplné zbavení či omezení jejich způsobilosti k právním úkonům. Po téměř padesáti letech společně s účinností nového občanského zákoníku, tedy zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, nastoupil namísto institutu způsobilosti k právním úkonům institut svéprávnosti a společně s tím se do jisté míry změnilo i postavení lidí, kteří do té doby plnou způsobilost k právním úkonům neměli. Otázka rozsahu takové změny je relativní, neboť i nový občanský zákoník zachovává v mnoha směrech kontinuitu práva, případně se navrácí k právním řešením dříve na území České republiky existujícím. Dovoluji si však tvrdit, že právě v oblasti svéprávnosti člověka je ambicí občanského zákoníku z roku 2012 zlepšení postavení fyzických osob v určité míře neschopných samostatného právního jednání a odstranění předchozích tvrdostí při zbavování a omezování fyzických osob v jejich způsobilosti k právním úkonům podle zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

Tématem mé rigorózní práce jsou „Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat“. Toto téma se shoduje s názvem oddílu č. 2 v druhém dílu, hlavy II. obecné části zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve kterém nová právní úprava zavádí několikastupňový systém opatření, která přirozeně budou stěžejním ohniskem zájmu v následujících kapitolách této rigorózní práce. Dříve, než se však budu podrobně zabývat jednotlivými podpůrnými opatřeními, stanovila jsem si pro uvedení celého tématu a pro širší pochopení zvolené materie jako dílčí cíl zmapování vývoje právní úpravy v této oblasti. První kapitola mé rigorózní práce je tedy věnována

nástinu určitých historických milníků ve vývoji právní úpravy ve vztahu k svéprávnosti osob stížených duševní poruchou, a to až do přijetí občanského zákoníku z roku 1964 - tedy především ve vztahu k aktuální a recentní české úpravě, nikoli v obecném (světovém) měřítku.

Byť jsou těžištěm této rigorózní práce významné otázky ze sféry práva soukromého, je ústavněprávní přesah zvolené materie zcela nesporný, a proto bude následující, tj. druhá kapitola věnována právě těmto ústavněprávním aspektům. Právní zakotvení i samotná aplikace určitých podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat totiž vždy musí být vnímány prizmatem ústavních hodnot a práv jednotlivce. Důležitost této kapitoly nabírá na významu s ohledem na tu skutečnost, že právě opakovaná kritika určitých dílčích aspektů zásahu veřejné moci do – dle dřívější terminologie - způsobilosti fyzických osob k právním úkonům ze strany Ústavního soudu ČR (a v evropském měřítku i ze strany Evropského soudu pro lidská práva) měla vliv na legislativní přípravy nového občanského zákoníku.

Třetí kapitola této rigorózní práce se bude zabírat obecnými otázkami souvisejícími s podpůrnými opatřeními při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Půjde tedy o ty aspekty, které jsou všem podpůrným opatřením společné, přičemž jejich analýza bude provedena především ze stránky hmotněprávní, ale částečně i z pohledu právní úpravy civilního procesu.

Vlastní analýza jednotlivých podpůrných opatření, které předpokládá zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, bude obsažena ve čtvrté až sedmé kapitole mé rigorózní práce. Dílčím cílem těchto kapitol bude - kromě zmiňované analýzy předmětných institutů - také zmapování a kritické posouzení určitých problematických aspektů právní úpravy ve vztahu k tomu kterému podpůrnému opatření. Pro komplexní zpracování těchto částí rigorózní práce bude těženo jak z mých vlastních praktických šetření, tak z judikatury (ačkoliv je zde limitujícím faktorem skutečnost, že některá z podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat jsou zákonem zakotvena nově) a odborné literatury. Obecně lze konstatovat, že právě v těchto kapitolách bude nejvíce dotčen tradiční právně-vědecký problém – *de lege lata* proti *de lege ferenda*. V současné době přitom tento aspekt může nabírat zvláštního významu, neboť legislativní přípravy nového občanského zákoníku byly provázány četnými úvahami o tom, jak by měla být právní konstrukce obsažená v občanském zákoníku z roku 1964 zlepšena. Je tedy možné hodnocením úpravy nového občanského zákoníku hledat odpověď na otázku, zda je tato nová úprava skutečně schopna naplnit představy o tom,

co po právu je a co není. V každé z těchto kapitol bude zároveň podán příspěvek z oblasti srovnávací vědy, a to komparace české právní úpravy toho kterého podpůrného opatření s úpravou zahraniční.

Tolik k úvodu mé rigorózní práce.

1. HISTORICKÝ VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY VE VZTAHU K NARUŠENÍ SCHOPNOSTI OSOB STIŽENÝCH DUŠEVNÍ PORUCHOU PRÁVNĚ JEDNAT

V této kapitole mé rigorózní práce nastíním stěžejní milníky ve vývoji právní úpravy ve vztahu k omezení schopnosti osob stížených duševní poruchou právně jednat. Nástin historických souvislostí vztahujících se k zvolenému tématu by měl být, dle mého názoru, nedílnou součástí této rigorózní práce, neboť poznáním historického vývoje můžeme hlouběji pochopit právní úpravu platnou a účinnou. Potřeba chránit osoby s duševní poruchou, resp. ošetřit zásahem veřejné moci způsob, jakým tyto osoby jednají, se objevila již před mnoha staletími. Některé principy a charakteristiky omezení schopnosti těchto (duševní poruchou stížených) osob samostatně právně jednat tak, jak je známe dnes, se objevily rovněž v daleké minulosti. Na následujících stránkách tedy provedu krátký historický exkurz ve vztahu k těmto poznatkům.

1.1 Doba římská

Není překvapivé, že kořeny právních institutů nastoupivších při narušení schopnosti zletilých právně jednat můžeme nalézat v právu starověkého Říma, neboť je nepopíratelné, že je římskoprávní tradice pramenem kontinentálního typu právní kultury. I dnes v mnoha právních institutech nalézáme reminiscenci římského práva. Právě z toho důvodu je do této kapitoly mé rigorózní práce rovněž zařazeno pojednání o způsobu jednání a rozsahu odpovědnosti osob duševně nemocných ve starověkém Římě. Je však třeba předeslat, že starořímské pojetí této problematiky jako takové se v leccem značně liší od pojetí novověkého. Na druhou stranu můžeme nalézat i prvky společné, resp. přetrvávající až do současné doby.

Již zákon dvanácti desek (který vznikl v 5. stol. př. n. l.) poměrně podrobně upravoval institut opatrovnictví osoby šílené, tedy *cura furiosi*. „Šílenému“ byl ustanoven opatrovník z okruhu jeho agnátů (nejbližších příbuzných v mužské linii). Ustanovování opatrovníků z okruhu příbuzných v mužské linii bylo přednostní, teprve pokud – v terminologii římského práva – šílená osoba neměla žádné agnáty, byl jí prétozem ustanoven *curator* z okruhu dalších osob. Postupem času však ustanovení třetí

osoby coby opatrovníka nebylo podmíněno jen neexistencí agnátů - agnát postupem doby nebyl ustanovován také tehdy, pokud funkce opatrovníka nebyl hoden¹. Úkolem opatrovníka bylo především spravovat jmění opatrovaného, přičemž opatrovník právně jednal zásadně sám (na rozdíl např. od poručníka nedospělého, který s úkony poručenice vyslovoval souhlas)².

Méně hluboce je pak zpracována problematika posuzování intenzity duševní poruchy, resp. jejích důsledků na jednání nemocné osoby. Římské právo v zásadě zná pouze naprostou neschopnost, resp. nezpůsobilost právně jednat, pokud je jednajícím osoba duševně chorá, nikoliv však právní konstrukci omezené schopnosti samostatně právně jednat (tedy stav, kdy člověk trpící duševní poruchou sám jedná jen v omezeném rozsahu). Jak píše Gaius: „*Furiosus nullum negotium genere potest, quia non intellegit quid agat*“, tedy: „*Šílenec nemůže podstoupit žádné právní jednání, protože nechápe, co dělá*“³. Obecně lze říci, že v římském právu nenalzáme rozlišení a posuzování duševních nemocí či poruch podle jejich intenzity, či jejich přechodného charakteru, a s tím související (pouhé) omezení schopnosti právně jednat. Posuzovaly se však „světlé okamžiky“ – *lucida intervalla* u osoby šílené, tedy období, kdy se u dotyčné osoby její duševní nemoc neprojevovala. V těchto okamžicích byl jinak šílený právně plně způsobilý⁴.

Řada otázek týkajících se postavení duševně nemocných ve starověkém Římě však nebyla právní úpravou řešena. To ovšem nemění nic na tom, že římské pojetí jakési „kvazi-nesvéprávnosti“ osob duševně nemocných (a otázek s tím souvisejících) bylo oproti středověké úpravě na území dnešní České republiky i tak mnohem hlouběji zpracováno, což jen potvrzuje jakýsi nadčasový charakter římskoprávní kultury.

---

¹Buckland, W. W.: A Text – Book of Roman Law, from Augustus to Justinian, 3rd edition, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, str. 168.

²Hrdina, A. I., Dostalík, P.: Přehled římského práva soukromého k státní souborné zkoušce, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, str. 34.

³Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách, 1. vydání, Brno: Nakladatelství Doplněk, 1999, str. 167.

⁴Židlická, M.: Dějiny soukromého práva, 1. vydání, Brno: Akademie Sting v Brně, o.p.s., 2010, str. 21.

1.2 Vývoj na českém území v období feudalismu a kapitalismu

Jak bylo předesláno, středověké právo na našem území neznalo některé instituty, které však již v římském právu zakotveny byly. Obecně i samotná způsobilost fyzické osoby k právnímu jednání na území dnešní České republiky byla ve středověku do určité míry omezena skutečností, že subjektem práva ve vztahu k nemovitostem byl místo jednotlivce kolektiv osob. Jednalo se o rodinný nedíl. Teprve pokud jde o schopnost právně jednat, potažmo o svéprávnost v jiných oblastech, než týkajících se právního jednání ohledně nemovitostí, můžeme hovořit o *individuální* způsobilosti k právním úkonům, resp. svéprávnosti⁵. Ta byla však podle práva také omezena v různých směrech, a to na základě věku, pohlaví, náboženského vyznání nebo třeba stavovské příslušnosti. Předmětem zájmu z hlediska mé rigorózní práce je (individuální) omezení či zbavení osoby možnosti samostatně právně jednat na základě zdravotní indispozice jednotlivce.

V období feudalismu platilo, že osoby nepřičetné nebyly způsobilé k právnímu jednání. Ztráta (či faktické omezení) způsobilosti k právnímu jednání nastala v důsledku například i tělesných vad jednotlivce. Duševní choroba pak znamenala úplnou právní nezpůsobilost. Ani zde tedy nelze hovořit o úředním či dokonce přímo soudním posuzování intenzity duševní choroby ve vztahu k možnosti pouhého omezení schopnosti právně jednat.⁶ To zajisté souvisí s úrovní lékařských poznatků té doby. Psychiatrie jako obor tehdy samozřejmě neexistovala, a tedy byla faktem obecná neznalost v této oblasti, zejména ohledně příčin jednotlivě klasifikovaných duševních nemocí či poruch a jejich projevů a závažnosti dopadu především do sféry právního jednání té které osoby. Osoby nesvéprávné kvůli své duševní nemoci pak byly „chráněny“ za pomoci právních institutů užívaných primárně k jiným účelům (např. za pomoci vrchnostenské správy nebo otcovské moci)⁷.

---

⁵Kadlecová, M., Schelle, K., Veselá, R., Vlček, E.: Vývoj českého soukromého práva, 1. vydání, Praha: Nakladatelství EUROLEX, 2001, str. 41.

⁶Kadlecová, M., Schelle, K., Veselá, R., Vlček, E.: Vývoj českého soukromého práva, 1. vydání, Praha: Nakladatelství EUROLEX, 2001, str. 42.

⁷Kaňka, R.: Současná právní úprava institutu opatrovnictví v ČR (hmotněprávní i procesní), její lidskoprávní souvislosti. In: Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu Život do svých rukou, 2. vyd., Praha: QUIP – Společnost pro změnu, 2008, str. 71.

V období absolutismu dochází, a to obecně z hlediska soukromého, potažmo občanského práva, k značnému posunu. Začíná se více prosazovat římskoprávní odkaz a vznikají první kodifikace občanského práva, jejichž vrchol spatřuji v přijetí *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* (ABGB), tedy Všeobecného občanského zákoníku, který byl obsahovým základem občanského práva na našem území i po vzniku Československé republiky. Pod vlivem přirozenoprávního učení byly v tomto civilním kodexu zakotveny také instituty k ochraně osob nesvéprávných. Úprava ABGB má v historickém vývoji institutu omezení způsobilosti k právním úkonům, resp. svéprávnosti ve vztahu k českému státu zásadní význam. Recepční normou, zákonem č. 11/1918 Sb., se stal ABGB součástí právního řádu Československé republiky. Úpravou obsaženou v ABGB se tedy budu detailněji zabírat v následující podkapitole, kdy ABGB platil na našem území jako zákon č. 946/1811 Sb. z. s., československý obecný zákoník občanský.

1.3 Zákon č. 946/1811 Sb., československý obecný zákoník občanský a procesněprávní úprava

Československý obecný zákoník občanský (dále též „O. Z. O.“) můžeme považovat za stěžejní „milník“ ve vývoji právní úpravy na území dnešní České republiky vztahující se k narušení schopnosti zletilých k samostatnému právnímu jednání a s ní souvisejícími právními opatřeními. Předně je namístě z hlediska terminologické správnosti poznamenat, že tento zákoník (a stejně tak související dobová procesněprávní úprava) užíval termínu „svéprávnost“ namísto způsobilosti k právním úkonům⁸. A právě na terminologii obecného zákoníku občanského navázal i nový občanský zákoník z roku 2012.

Těžiště tehdejší hmotněprávní úpravy lze spatřovat v ustanovení § 21 O. Z. O., ve kterém je stanoveno, že některé osoby jsou pod zvláštní ochranou zákona. Do tohoto okruhu osob patří samozřejmě také osoby nedostatečného věku, z hlediska mé rigorózní práce však ubírám pozornost hlavně k těm osobám, resp. lidem, kteří „*pro duševní vadu (...) nejsou způsobilí, aby si obstarávali náležitě své věci sami*“⁹. Z dnešního pohledu

---

⁸Problematika terminologie bude rozebrána v třetí kapitole této rigorózní práce.

⁹§ 21 O. Z. O.

poněkud svéráznou terminologií byly tyto subjekty rozlišovány na osoby zuřivé, šílené a blbé¹⁰. Tyto osoby pak nebyly odpovědny ze svých činů, což československý obecný zákoník občanský stanovil na různých místech v souvislosti s konkrétními právními jednáními (kupř. § 49 ohledně jejich nezpůsobilosti bez přivolení příslušného orgánu uzavírat manželství, § 310 ohledně nezpůsobilosti ujmout se držby, § 566 ohledně nezpůsobilosti činit poslední pořízení, § 865 ohledně omezené způsobilosti se smluvně vázat)¹¹. V ustanovení § 21 O. Z. O. byl také uveden první případ, kdy byla některá osoba *úředním výrokem* zbavena svéprávnosti, a to v případě marnotratnictví. Občanské právo však tehdy znalo další způsoby zbavení svéprávnosti na základě soudního rozhodnutí. V této souvislosti je třeba zmínit § 273 O. Z. O., ve kterém bylo mj. stanoveno, že *„za šíleného nebo blbého může býti pokládán jen ten, kdo byl zaň soudem prohlášen po zevrubném vyšetření jeho chování a po slyšení lékařů soudem k tomu ustanovených“*¹². Toto ustanovení zároveň předznačuje úpravu procesněprávní, která byla obsažena v samostatném císařském nařízení č. 207/1916 ř. z., *Řád o zbavení svéprávnosti* (dále též „Ř. Z. S.“).

Nutno říci, že řád o zbavení svéprávnosti byl předpisem obsahující určité legislativně-technické nedokonalosti, za což byl objektem kritiky odborníků¹³, nicméně taktéž předpisem, který uceleně upravoval vlastní procesní provedení zbavení svéprávnosti (úplného i částečného¹⁴), a i z toho důvodu si zasluhuje náležitou pozornost.

Řád o zbavení svéprávnosti upravoval postup, resp. soudní řízení, které bylo charakteristické i obligatorními důkazními prostředky k prokázání toho, zda tu byly dány takové skutkové podmínky, za nichž bylo možné či dokonce žádoucí úředním výrokem zasáhnout do právního života osoby tak citelným způsobem, jako je zbavení či

---

¹⁰Korektnější terminologii pak užíval od roku 1920 připravovaný návrh nového občanského zákoníku, který však nikdy nevstoupil v platnost v důsledku 2. světové války a dalšího politického vývoje. Připravovaná kodifikace hovořila o osobách „choromyslných a slabomyslných“.

¹¹Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému, svazek 1., Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, str. 211.

¹²§ 273 O. Z. O.

¹³Viz např. Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému, svazek 1., Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, str. 1069 an.

¹⁴Koncepce „omezení“ způsobilosti k právním úkonům, resp. svéprávnosti se uplatňuje až v úpravě zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, nicméně – pro účely historického vývoje předmětného institutu – považují částečné zbavení svéprávnosti za institut odpovídající omezení svéprávnosti.

omezení její svéprávnosti. Zbavení svéprávnosti bylo možné jen v taxativně stanovených případech. Těmi byly choromyslnost či slabomyslnost (pro úplné i případně částečné zbavení svéprávnosti). K částečnému zbavení svéprávnosti mohlo být také přistoupeno pro marnotratnost a pijáctví či navyklé zneužívání jedů (kdy zároveň musela být splněna podmínka, že pro toto zneužívání vydává osoba sebe či svou rodinu v nebezpečí nouze, nebo ohrožuje bezpečnost jiných), které ovšem z hlediska zvoleného tématu mé rigorózní práce ponechám bez dalšího výkladu. Úplně zbaveny svéprávnosti mohly být osoby starší sedmi let a částečně zbaveny svéprávnosti mohly být pouze osoby zletilé.

Na rozdíl od shora zmiňovaných důvodů k částečnému zbavení svéprávnosti - marnotratnictví, pijáctví a zneužívání nervových jedů - pokud jde o choromyslnost a slabomyslnost dotčené osoby, mohlo být řízení o zbavení svéprávnosti zahájeno jak k návrhu osoby, které svědčí právní zájem na věci, tak z moci úřední¹⁵. Zajímavá je také úprava možnosti zahájení předmětného soudního řízení k návrhu krajského státního zástupce, který byl oprávněn tento návrh podat ve veřejném zájmu a zvláště tehdy, vznikalo-li nebezpečí pro třetí osoby¹⁶. Důsledek možnosti soudu postupovat z moci úřední lze spatřovat i v tom, že pokud byl návrh v průběhu řízení vzat oprávněnou osobou zpět, mohl soud přesto v řízení pokračovat. Již zahájením řízení byla pak dána možnost soudu ustanovit osobě, o jejíž svéprávnosti se v řízení jednalo, prozatímního podpůrce.

Vlastní průběh řízení byl pak poměrně podobný současné právní úpravě. Samozřejmě muselo dojít ke slyšení navrhovatele a toho, kdo má být zbaven (omezen) svéprávnosti (upustit od tohoto výsledku bylo možné tehdy, pokud by byl výsledek na újmu zdravotnímu stavu vyšetřovaného), případně svědků. K posouzení zdravotního stavu osoby, o jejíž svéprávnosti se v řízení jednalo, především k posouzení intenzity duševní choroby či slabomyslnosti, byli pak „zjednání“ znalci (mohl být přibrán znalec jeden či za určitých okolností dva, viz § 19 Ř. Z. S.). Po provedeném dokazování soud rozhodoval usnesením, jehož obligatorní součástí bylo i uvedení důvodů pro úplné i částečné zbavení svéprávnosti¹⁷.

---

¹⁵§ 25 Ř. Z. S.

¹⁶§ 26 Ř. Z. S.

¹⁷§ 35 Ř. Z. S.

Zbavení svéprávnosti soudním usnesením dle dobové právní teorie vytvářelo „formální důkaz nesvéprávnosti nebo omezené svéprávnosti“¹⁸, přičemž i nadále samozřejmě platilo, že neplatná byla ta jednání osob nepřičetných z důvodu duševní nemoci (nepřičetnost při jednání bylo nutno prokázat), byť třeba tyto nepřičetné osoby nebyly formálně zbaveny nebo omezeny svéprávnosti. Dle tehdejší právní teorie měl soudní výrok o úplném zbavení svéprávnosti povahu konstatace právně relevantního duševního stavu osoby (deklaratorní rozhodnutí soudu). Naproti tomu zbavení částečné, tedy omezení svéprávnosti, bylo povahy konstitutivní¹⁹ - toto zmiňované usnesení soudu tedy *pro futuro* omezovalo možnost daného člověka k samostatnému právnímu jednání v určitém rozsahu, a to z toho důvodu, že k řádnému obstarávání svých věcí potřeboval podpůrce, ale jinak (dle doslovného výkladu § 1 odst. 2 Ř. Z. S.) tato osoba k obstarávání svých věcí obecně nebyla nezpůsobilá.

Právní úprava obsažená ve výše uvedených právních předpisech byla platná na našem území až do přijetí kodexů v tzv. právníkové dvouletce. Pro úplnost je však třeba dodat, že roku 1937 byl připraven vládní návrh československého občanského zákoníku, jenž ale nebyl, resp. nestihl být schválen vlivem historických a politických událostí, a tedy právní úpravu obsaženou v tomto připravovaném kodexu občanského práva ponechám mimo pozornost této rigorózní práce.

1.4 Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník a procesněprávní úprava

Počátkem padesátých let, v důsledku politických změn, došlo k rozsáhlé revizi právní úpravy do té doby platné na našem území, kdy jedním ze stěžejních pilířů těchto legislativních změn byla rekodifikace práva občanského. S účinností od 1. 1. 1951 začal být aplikován zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, který nahradil do té doby platný československý obecný zákoník občanský, a stejně tak řád o zbavení svéprávnosti byl nahrazen zákonem č. 142/1950, o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád).

---

¹⁸Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému, svazek 1., Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, str. 1070 an.

¹⁹Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému, svazek 1., Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, str. 1070 an.

V části druhé, hlavě I. občanského zákoníku z roku 1950, která upravovala postavení fyzických osob, byla obsažena i hmotněprávní otázka zbavení svéprávnosti. Tento občanský zákoník obecně vycházel z termínu „svéprávnost“, nicméně v jednotlivých ustanoveních již nacházíme i termín „způsobilost k právním úkonům“.

Ani občanský zákoník z roku 1950 neopustil koncepci úplného nebo částečného zbavení svéprávnosti. Důvodem pro případné úplné zbavení svéprávnosti byla pouze duševní porucha, která nebyla jen přechodná a která způsobovala, že daný člověk nebyl schopen sám si své věci vůbec obstarávat (příčemž muselo jít o osobu starší šesti let). Pro částečné zbavení svéprávnosti musely existovat alternativně tyto důvody: duševní porucha, která nebyla jen přechodná, nebo navyklé nadměrné požívání alkoholických nápojů anebo omamných prostředků nebo jedů (je tedy opuštěno od marnotratnictví jako důvodu k takovému zásahu do právní sféry osoby), to vše za existence okolnosti, že pro tyto důvody nebyla daná fyzická osoba schopna si sama své věci obstarávat náležitě. Částečně přitom mohla být zbavena svéprávnosti – stejně jako dle předcházející právní úpravy - jen osoba zletilá, přičemž bylo konkrétně normováno faktické postavení osoby částečně zbavené svéprávnosti, která byla „*rovna tomu, kdo dovršil patnáctý rok*“²⁰.

Jak již bylo konstatováno, adekvátní procesní úpravu k hmotnému zakotvení shora popsaných institutů obsahoval od 1. 1. 1950 občanský soudní řád. Řízení o zbavení svéprávnosti patřilo k věcem s možností zahájení i bez návrhu, přičemž již bylo upuštěno od detailní úpravy podmínek, za kterých mohl návrh podat státní zástupce, resp. prokurátor²¹. Dále bylo řízení o zbavení svéprávnosti věcí, o níž rozhodoval senát, a to bez ústního jednání. Zpravidla bylo nutné osobu, o níž se v řízení jednalo, vyslechnout, a to za účasti celého senátu (výjimky z obligatorního výsledku vyšetřovaného byly i zde stanoveny, a to k zabránění vzniku zdravotní újmy vyšetřovaného či nebylo-li možné výslech provést vůbec). K vyšetření zdravotního stavu fyzické osoby pak byli ustanoveni obligatorně dva znalci (s výjimkou dle § 286 zákona č. 142/1950, o řízení ve věcech občanskoprávních).

---

²⁰§ 13 zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník.

²¹Z důvodové zprávy pak vyplývá, že vzhledem k možnosti zahájit řízení na návrh i ex offi, mohl prokurátor zahájit řízení kdykoli, když to uznal za vhodné. K dispozici na: http://snem.cz/eknih/1948ns/tisky/t0510_16.htm.

Právní úprava kodexů z počátku 50. let však nezůstala v platnosti po dlouhou dobu, neboť první kroky k rekodifikaci byly učiněny již roku 1960. V roce 1964 byl pak přijat zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, který byl – byť v (mnohokrát) novelizované podobě – účinný na území České republiky až do 31. 12. 2013 včetně. Právní úpravou občanského zákoníku z roku 1964 se (vzhledem k jeho aplikaci i v nedávné době) budu zabírat na stránkách kapitol následujících, a tedy rozbor historického vývoje uzavírám úpravou zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník a související procesněprávní úpravou.

2. ÚSTAVNĚPRÁVNÍ ASPEKTY PODPŮRNÝCH OPATŘENÍ PŘI NARUŠENÍ SCHOPNOSTI ZLETILÉHO PRÁVNĚ JEDNAT

Z první kapitoly této rigorózní práce, věnované historickému vývoji úpravy právních opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, je patrné, že hmotné právo donedávna neznalo jiných opatření, než omezení či zbavení daného člověka jeho schopnosti samostatně právně jednat. Právě u těchto opatření jsou více než jinde patrné přesahy do ústavněprávní roviny. To samozřejmě platí i pro institut omezení svéprávnosti podle občanského zákoníku z roku 2012. Snad i proto, že se tato problematika může citelně dotýkat ústavně zaručených práv člověka, upustil zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník od možnosti úplného zbavení člověka jeho svéprávnosti a naopak rozšířil katalog podpůrných opatření o ta opatření, která svéprávnost člověka neomezují, ale jsou skutečně „podpůrná“ v pravém slova smyslu. Na ústavněprávní aspekty celé problematiky můžeme pohlížet jako na specifický charakter předmětných institutů (rozebraných v následujících kapitolách této rigorózní práce). Tyto ústavněprávní aspekty se - dle mého názoru - mohou projevat zejména ve třech hlediscích.

Zprvė samotný zásah soudu, resp. veřejné moci do právní sféry člověka musí být – v obecné rovině - odůvodněn či dokonce ospravedlněn hodnotami, které pramení z norem ústavněprávních.

Pokud český právní řád *umožňoval* omezení způsobilosti k právním úkonům a v současné době *umožňuje* omezení svéprávnosti (které nastává v důsledku soudního rozhodnutí v civilním řízení, avšak dochází k závažnému zásahu do právní sféry této osoby s možnými dopady do jejích ústavně zaručených práv, a to do práv nejen soukromoprávních, ale i veřejnoprávních povahy), musí být tento zásah konformní nejen s ústavními hodnotami na úrovni České republiky, ale taktéž s lidskoprávní kulturou a jejími hodnotami na poli mezinárodním, tedy s mezinárodními úmluvami o lidských právech. Právě tuto problematiku – tedy mezinárodně a Ústavou uznávané principy v této oblasti - lze považovat za druhý ústavněprávní aspekt zvolené materie.

V neposlední řadě pak proces, jehož výsledkem může být zásah do schopnosti člověka samostatně právně jednat, musí vykazovat všechny znaky spravedlivého

procesu ve smyslu ustanovení Listiny základních práv a svobod a Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Jedním ze znaků spravedlivého procesu je pak i bezpodmínečné zajištění možnosti daného člověka aktivně ovlivnit řízení, které se týká jeho osoby a jeho svéprávnosti. Všechny shora uvedené aspekty budou předmětem mého zkoumání a úvah na následujících stránkách mé rigorózní práce.

2.1 Legitimita zásahu do právní sféry zletilého člověka – obecně

Zásah do právní sféry člověka obecně musí být vždy odůvodněn legitimním cílem, který zároveň musí být v plné kompatibilitě s hodnotami chráněnými ústavním pořádkem. Nezřídká může dojít ke kolizi ústavněprávních hodnot, veřejného zájmu či subjektivních práv osob, kdy při řešení této kolize musí být nalezena spravedlivá rovnováha. Ústavní soud ČR posuzuje tento vznikuvší problém z hlediska principu proporcionality, resp. s pomocí tzv. testu proporcionality, který je již tradičním nástrojem evropských národních ústavních soudů, ba dokonce soudů nadnárodních²².

Teoretickým základem testu proporcionality je tříkrokový postup, při kterém je hodnocen z hlediska legitimitnosti účel zásahu a dále to, zda jde o zásah vhodný k dosažení sledovaného cíle. Dále je posuzován zásah z hlediska potřeby (s analýzou možných alternativ k dosažení legitimního cíle) a rovněž vlastní přiměřenost zásahu v porovnání s v kolizi stojícím právem.

Ústavní soud ČR při řešení ústavních stížností týkajících se oblasti zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům dle občanského zákoníku z roku 1964 nezřídká podroboval dané instituty z hlediska konkrétních okolností daného případu testu proporcionality. Lze také konstatovat, že se Ústavní soud ČR po aplikaci testu proporcionality kriticky vymezoval proti institutu úplného zbavení způsobilosti k právním úkonům jako takovému. Ústavní soud ČR již ve svém nálezu ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09 ostře polemizoval s ústavností institutu zbavení způsobilosti k právním úkonům, který v předmětném nálezu označuje za „relikt starého režimu“. Za zmínku zajisté také stojí poukaz na upouštění od tohoto institutu v právních řádech států západní Evropy²³. S touto kritikou ze strany Ústavního soudu ČR souhlasím.

---

²²European Law Journal, Vol. 16, No. 2, Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 9600 Garsington Road, 2010, str. 158.

²³Viz nálezu Ústavního soudu ČR ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09.

Respektive: můžeme vůbec o nějaké osobě tvrdit, že není vůbec způsobilá právně jednat? Myslím, že zvláště tehdy, když i praktickými zkušenostmi můžeme poznat, že existence možnosti zbavení způsobilosti k právním úkonům vedla k jejímu nepřiměřenému nadužívání²⁴ a k nikoliv nezbytným tvrdostem, byla revize ústavnosti zbavení způsobilosti k právním úkonům, jako součást legislativních příprav nového občanského zákoníku, namístě. Dle mého názoru zajisté reálně mohou existovat takové případy, kdy osoba trpící duševní poruchou není vůbec schopna činit právní úkony (např. pokud jde o člověka, u nějž je duševní porucha natolik masivní, že je z lékařského hlediska v tzv. vegetativním stavu), a tedy kdy by institut zbavení způsobilosti k právním úkonům – v konkrétním případě – mohl po podrobení testu proporcionality obstát. Avšak zároveň považuji omezení způsobilosti k právním úkonům, resp. svéprávnosti (byť ve velmi široké míře) za vhodnější a z hlediska zachování ústavních hodnot šetnější alternativu, kterou je možné dosáhnout sledovaného cíle.

Občanský zákoník z roku 2012 - jak bude též rozebráno v následujících kapitolách této rigorózní práce - od možnosti zbavit člověka jeho svéprávnosti zcela opouští a ponechává (z „katalogu“ institutů zakotvených v občanském zákoníku z roku 1964) pouze omezení způsobilosti právně jednat, resp. omezení svéprávnosti, a to ještě jako prostředek krajní, využitelný jen za situace, kdy nepostačují jiné – nově zakotvené – prostředky ochrany osoby trpící duševní poruchou.

Podrobíme-li v obecné rovině testu proporcionality dle současné právní úpravy nejkrajnější a nejzávažnější opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, tedy institut omezení svéprávnosti, tj. prošetříme-li legitimitu existence a zakotvení tohoto institutu v českém právním řádu, patrně dospějeme k závěru, že může (v určitých případech) být namístě.

Omezení svéprávnosti jako takové zásadně může mít legitimní cíl. Tento legitimní cíl lze stručně shrnout tak, že je sledována ochrana osoby, která sama nemá rozumové a volní schopnosti na takové úrovni, aby si své záležitosti obstarala sama (přičemž lze konstatovat, že se tento sledovaný cíl v současném pojetí naší právní kultury ustálil jako prioritní)²⁵. Druhotným cílem je pak - podle mého názoru - i ochrana

---

²⁴Viz statistiky Ministerstva spravedlnosti České republiky, dostupné na webových stránkách: <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>.

²⁵Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník, velký akademický komentář, 1. svazek, Praha: Linde, a.s., 2008, str. 87.

třetích osob, které s osobou neschopnou samostatně právně jednat naváží právní vztahy v občanskoprávní sféře. V důvodové zprávě k návrhu občanského zákoníku z roku 1964 je samozřejmě vyzdvihována především ochrana fyzické osoby, která má být ve způsobilosti k právním úkonům omezena²⁶, tento cíl je pak ještě více zdůrazněn v důvodové zprávě k občanskému zákoníku z roku 2012²⁷, nicméně i ochrana třetích osob, respektive ochrana jejich právní jistoty, nemůže být, dle mého mínění, zcela opominuta. Otázka přiměřenosti a vhodnosti z hlediska možných alternativ je pak k zodpovězení především v tom kterém posuzovaném případě. Již na tomto místě je však vhodné alespoň předeslat, že katalog právních prostředků, jako možných alternativ k dosažení sledovaného cíle, byl s přijetím nového občanského zákoníku značně rozšířen, a tedy bude i naléhavější potřeba pečlivě zhodnotit vhodnost a přiměřenost omezení svéprávnosti. Stejně tak vyhodnocení v kolizi stojících hodnot a práv musí být učiněno vždy s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem daného případu, avšak obecně, myslím, můžeme konstatovat, že má zakotvení institutu omezení svéprávnosti v právním řádu svůj (ústavně-konformní) důvod a může v testu proporcionality, byť jde o závažný zásah do právního života člověka, obstát.

2.2 Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat z pohledu lidských práv

Čl. 5 Listiny základních práv a svobod kogentně stanoví, že „každý je způsobilý mít práva“. Normativní obsah tohoto článku je popisován jako právo na právní subjektivitu (nikoliv však způsobilost mít všechna práva bez omezení)²⁸. Je proto nutné si při uplatňování podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat uvědomit, že tato opatření v žádném případě nemohou ovlivnit právní subjektivitu člověka. Je ovšem také faktem, že zásah do způsobilosti osoby (samostatně) právně jednat na základě soudního výroku znamená pro tuto osobu taktéž závažné dopady do

---

²⁶Viz důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku z roku 1964, dostupná na: http://snem.cz/eknih/1960ns/tisky/t0156_10.htm.

²⁷Viz důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku z roku 2012, dostupná na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

²⁸Klíma, K. a kol.: Komentář k Ústavě a Listině, 2. rozšířené vydání, 2. díl, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, str. 968.

jejich práv, které osoba může pocítit v každodenním životě. V některých případech totiž osoby bez plné svéprávnosti pozbývají ex lege určitá práva, o čemž bude blíže pojednáno v poslední kapitole mé rigorózní práce. Jsem toho názoru, že pokud zákonodárce dospěje k závěru, že je vhodné ne zcela svéprávným osobám upřít taktéž některá práva (např. z hlediska výkonu některých povolání apod.), logicky toto rozhodnutí zákonodárce bude předmětem následných odborných diskuzí a polemiky (před přijetím dané omezující normy a v rámci zákonodárného procesu, musí být proporcionalita tohoto opatření samozřejmě taktéž analyzována). Dané omezení musí vyhovovat požadavkům vyplývajícím z (národních) ústavních hodnot, ale samozřejmě ve vyspělé demokratické společnosti taktéž požadavkům lidskoprávní kultury na mezinárodní úrovni.

Ochranou práv osob s mentálním postižením, u nichž přichází v úvahu užití podpůrného opatření z důvodu narušení jejich schopnosti právně jednat, se zabývají několikero mezinárodní dokumenty, o nichž bych v této části rigorózní práce ráda – alespoň ve zkratce – pojednala. Tyto dokumenty vytváří hodnotový rámec v zájmu ochrany práv osob s mentálním postižením tak, aby tyto osoby nebyly legislativním opatřením na národní úrovni zkráceny na svých lidských právech. Je samozřejmé, že obsah těchto dokumentů je vykládán a - snad lze říci i dotvářen - výkladem jednotlivých (mezinárodních) institucí na ochranu lidských práv, zejména pak rozhodnutími Evropského soudu pro lidská práva.

Na hodnoty v těchto dokumentech navazuje, resp. v souladu s mezinárodními smlouvami o lidských právech je vybudována rovněž rozhodovací praxe Ústavního soudu České republiky. Samozřejmě v rámci stanoveného rozsahu rigorózní práce nebude možné rozebrat veškeré důležité judikáty v této oblasti, a proto bych v této podkapitole rozebrala alespoň ta rozhodnutí Ústavního soudu, která považuji za stěžejní.

2.2.1 Mezinárodně - právní ochrana osob s mentálním postižením

Značný rozvoj lidsko-právní kultury po druhé světové válce znamenal nejen širší ochranu lidských práv obecně, ale postupně taktéž rozmach a pevnější zakotvení ochrany osob s mentálním postižením a jejich postavení, a to ať už proklamativními ustanoveními reflektujícími mezinárodní (či nadnárodní) hodnoty právní kultury v této

oblasti, ale i normami přímo závaznými pro smluvní státy. Za základ ochrany osob s mentálním postižením můžeme zcela jistě považovat stěžejní mezinárodní pakty o lidských právech, byť třeba neobsahují výslovné zakotvení ochrany osob mentálně postižených, nicméně určují základní hodnotové axiomy platné i pro oblast ochrany těchto osob. V katalogu mezinárodních dokumentů pak nalézáme i úmluvy speciálně se zabírající ochranou osob s mentálním či obecně zdravotním postižením, které budou s ohledem na svou povahu rozebrány důkladněji.

2.2.1.1 Deklarace Organizace spojených národů

Deklarace o lidských právech, které vznikly na poli Organizace spojených národů, jsou významným pramenem poznání mezinárodních standardů v oblasti lidských práv a zcela jistě přispívají k všeobecnému respektu k lidským právům. Nejvýznamnější deklarací lidských práv přijatou Valným shromážděním Organizace spojených národů je bezesporu Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 (dále též „Deklarace“). Všeobecná deklarace lidských práv není právně závaznou úmluvou, nicméně určitý všeobecný pocit závaznosti jejích ustanovení může být vnímán i v důsledku (v dnešní době již poměrně vyspělého) právního uvědomění lidsko-právních norem a hodnot²⁹. V tomto ohledu lze bez pochybností taktéž konstatovat, že Deklarace byla zdrojem inspirace dalších, již právně závazných mezinárodních úmluv o lidských právech.

Je faktem, že Všeobecná deklarace lidských práv není dokumentem mezinárodního práva veřejného, který by byl zaměřen, resp. který by výslovně zakotvoval či deklaroval zvláštní ochranu osob duševně nemocných, resp. osob s duševní poruchou. Dle mého názoru je však i Deklaraci vhodné zahrnout do katalogu dokumentů, které upevňují právní postavení osob duševně nemocných, neboť i tyto osoby mají mít stejná práva a svobody, jako osoby další, a tedy při řešení právních situací a problémů osob duševně nemocných, může nalézt obsah Deklarace své místo. Pro osoby duševně nemocné mohou nabírat na významu především ta ustanovení, která zaručují rovnost všech lidí (zejm. čl. 1 a 7 Deklarace). Deklarace je tak s určitou

---

²⁹Je otázkou, do jaké míry lze považovat prohlášení obsažená v Deklaraci za vyjádření právního obyčeje, resp. mezinárodního práva obyčejového. Tato polemika však jde za hranici vymezeného tématu mé rigorózní práce.

nadsázkou prvopočátkem cesty od univerzálního zákazu (jakékoliv) diskriminace k zákazu diskriminace z důvodu mentálního postižení. Přesto však - majíc na paměti všeobecnost Deklarace - se pro účely této rigorózní práce spokojím pouze s touto stručnou zmínkou o základních faktech k ní se vztahujících.

Na poli Organizace spojených národů, byť s odstupem několika desetiletí, jsou pak přijaty dokumenty týkající se již konkrétně práv mentálně či zdravotně postižených osob. V roce 1971 Valné shromáždění OSN přijalo Deklaraci práv mentálně postižených osob, která v sedmi článcích přiznává těmto osobám stejná práva, jako mají ostatní osoby, resp. deklaruje, myšlenku, že mentálně postižení mají mít stejná práva zajištěna v nejvyšší možné míře. Dále Deklarace práv mentálně postižených osob výslovně přiznává postiženým právo na zdravotní péči, rehabilitaci, výchovu, ale i právo na ekonomické zabezpečení, právo na kvalifikovaného opatrovníka a další práva, to vše s cílem maximálně umožnit mentálně postiženým rozvíjet své schopnosti a mít rovné postavení s jinými lidmi. Dle mého názoru je vhodné zdůraznit článek 7, který Deklaraci práv mentálně postižených osob uzavírá a který se přímo dotýká merita problematiky této rigorózní práce, neboť se zaobírá zásahem veřejné moci do právní sféry postižených osob. Tato deklarace sice poněkud opomíjí konkrétní předpoklady, resp. důvody takového zásahu („*jestliže se ukáže potřeba omezit tato práva*“), avšak zdůrazňuje nutnost znaleckého hodnocení „*sociální způsobilosti postiženého*“. Je zde tedy vyjádřena zásada individuálního přístupu při procesu omezení práv³⁰ postiženého. Pokud k zásahu do právní sféry postiženého dojde, měla by být tato skutečnost podrobena periodickým revizím.

Potřeba zajistit maximální možnou rovnost lidí s postižením je pak vyjádřena i v další deklaraci Organizace spojených národů, a to v Deklaraci práv postižených osob, kterou Valné shromáždění přijalo v roce 1975. Tato deklarace je zaměřena na ochranu osob nejen postižených duševně, ale postižených zdravotně vůbec. Dle článku 4 Deklarace práv postižených osob mají postižení stejná občanská a politická práva, jako ostatní lidé, a při jakékoliv přípustné limitaci těchto práv musí být zachován individuální přístup dle výše uvedeného článku 7 Deklarace práv mentálně postižených osob.

---

³⁰Deklarace práv mentálně postižených osob výslovně užívá pojmu „omezení práv“, dle mého názoru však nikoliv ve smyslu omezení způsobilosti mít práva a povinnosti.

2.2.1.2 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod (ve znění jejích protokolů) můžeme pro Českou republiku považovat za stěžejní lidsko-právní mezinárodní úmluvu. Tento dokument, sjednaný v rámci Rady Evropy v roce 1950, již přímo zmiňuje osoby duševně nemocné. Řeč je o ustanovení čl. 5 odst. 1 písm. e) Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), který stanoví, že nikdo nesmí být zbaven svobody kromě některých vyjmenovaných případů, mj. zákonného držení osob duševně nemocných, pokud se tak stane v souladu s řízením stanoveným zákonem. Na toto ustanovení tak logicky navazuje ustanovení Úmluvy o právu na spravedlivý proces (čl. 6).

Ustanovením čl. 5 Úmluva výslovně uznává zákonem podložený důvod k omezení osob duševně nemocných na svobodě, avšak toto ustanovení také poskytuje ochranu osobám duševně nemocným, a to zejména s ohledem na výkladovou a rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva. V této souvislosti lze kupř. zmínit rozsudek ze dne 28. 5. 1985 ve věci *Ashingdane v. Spojené království*³¹, kterým bylo soudem stanoveno, že o zákonné držení osoby duševně nemocné ve smyslu čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy může jít pouze tehdy, pokud probíhá v nemocnici, klinice nebo jiném příslušném zařízení.³² Pro účely mé rigorózní práce je pak zajímavý rozsudek ze dne 24. 10. 1979 ve věci *Winterwerp v. Nizozemí*³³, v němž se Evropský soud pro lidská práva zabývá samotným pojmem duševní nemoci, resp. osoby duševně nemocné. Zprvce soud konstatuje, že neexistuje vyčerpávající výklad tohoto pojmu. S tímto závěrem nelze než souhlasit, neboť již zhodnocením historického vývoje společenského pohledu na osoby duševně nemocné (viz též v první kapitole této rigorózní práce) lze dospět k závěru, že tento pojem podléhá neustálému vývoji, a tak intenzitu duševní nemoci musíme posuzovat vždy dle *aktuálních* lékařských poznatků.

---

³¹Dostupný v databázi Evropského soudu pro lidská práva „HUDOC“ na webové adrese: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbk&action=html&highlight=ashingdane&sessionid=90274799&skin=hudoc-en>.

³²Čapek, J.: Evropská úmluva o ochraně lidských práv, I. Část – Úmluva, Praha: Linde, a.s., 2010, str. 100

³³Dostupný v databázi Evropského soudu pro lidská práva „HUDOC“ na webové adrese: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbk&action=html&highlight=winterwerp&sessionid=90274799&skin=hudoc-en>.

Evropský soud pro lidská práva dále zdůrazňuje, že v kontextu případu podléhajícímu čl. 5 Úmluvy, tedy pokud jde o zbavení osobní svobody jedince s duševní nemocí, musí být skutečná duševní porucha intervenovaného prokázána objektivní lékařskou expertizou, a to před odpovědnými orgány státu. Dále musí být zjištěná duševní porucha takové intenzity a druhu, která vyžaduje nedobrovolnou hospitalizaci (zde se již také dostáváme k aspektům práva na spravedlivý proces, které budou blíže rozebrány na následujících stránkách této rigorózní práce). Byť jsou tyto principy v předmětném rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva vyjádřeny v souvislosti se zásahem veřejné moci do osobní svobody osob duševně nemocných, obdobné principy by - dle mého názoru - měly být aplikovány rovněž při rozhodování o omezení svéprávnosti člověka, případně při aplikaci jiných, méně omezujících podpůrných opatření.

Úmluva samozřejmě rovněž zakotvuje zákaz diskriminace (čl. 14 Úmluvy), a to v jeho všeobecném, univerzálním rozsahu, tedy bez zohlednění specifík zdravotního postižení (duševně nemocných osob). Čl. 14 Úmluvy lze samozřejmě rovněž aplikovat za účelem ochrany osob duševně nemocných (dovozením zákazu diskriminace těchto osob z důvodu „... *nebo jiného postavení*“).

Ohledně práv osob duševně nemocných je pak zřejmě nejširší judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti týkající se spravedlivého procesu, která tenduje k tomu, jak bude vysvětleno v části 2.3 této rigorózní práce, aby vzhledem k povaze zásahů do právní sféry člověka s duševní poruchou a mimořádné důležitosti těchto otázek pro vyšetřované osoby, byla soudní řízení v této oblasti vedena bez zbytečných průtahů a dále s uplatňováním takových procesních záruk, které zabezpečí ochranu práv a oprávněných zájmů vyšetřovaných osob. Obecně lze, myslím, konstatovat, že Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a její výklad prováděný Evropským soudem pro lidská práva jsou tak pilíři lidsko-právní ochrany osob duševně nemocných.

2.2.1.3 Úmluva o právech osob se zdravotním postižením

Byť byla ochrana lidských práv osob zdravotně postižených v pozornosti Organizace spojených národů již velmi dlouhou dobu, konsensu o závazné mezinárodní úmluvě v této oblasti se nepodařilo po několik desetiletí dosáhnout. Léta 1983 – 1992

byla Organizací spojených národů prohlášena za tzv. „Dekádu osob se zdravotním postižením“, v rámci které měl být naplněn Světový akční program činnosti týkající se zdravotně postižených osob z roku 1982. Myšlenka, resp. doporučení, aby Valné shromáždění Organizace spojených národů přijalo mezinárodní úmluvu členských států k eliminaci přetrvávající diskriminace osob se zdravotním postižením, přitom vzešlo již v roce 1987 při mezinárodním setkání expertů ve Stockholmu, jehož cílem byla revize pokroku ochrany osob se zdravotním postižením v polovině Dekády osob se zdravotním postižením³⁴. Konsensus států o přijetí takové úmluvy či o jejím obsahu však tehdy nebyl nalezen. Teprve v roce 2001 byla Valným shromážděním Organizace spojených národů ustanovena ad hoc komise pro přípravu komplexního a jednotného návrhu takové úmluvy.

Výsledek shora popsaných snah byl nakonec úspěšný, a tak byl konečný text Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením přijat Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 13. 12. 2006 a dne 3. 5. 2008, tj. v souladu s čl. 45 této úmluvy 30 dnů poté, co byla uložena dvacátá ratifikační listina, vstoupila úmluva v platnost³⁵. V současné době tuto úmluvu ratifikovalo již 155 států. Jak sám název napovídá a dále jak vyplývá z prvního článku Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, tato úmluva je zaměřena nejen na práva osob postižených mentálně či duševně, ale zdravotně vůbec. Ochrana „největší světové minority“³⁶ je postavena na zásadách výslovně vyjádřených v čl. 3 předmětné úmluvy, mezi něž patří: respekt k lidské důstojnosti a nezávislosti, zákaz diskriminace, respektování odlišností, rovnost příležitostí, přístupnost a další, přičemž všechny tyto zásady jsou reflektovány v jednotlivých ustanoveních této úmluvy.

Opět považuji za vhodné zdůraznit zejména ta ustanovení Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, která – dle mého názoru – nejužěji souvisejí s tématem této rigorózní práce, a to především s hmotněprávní a procesněprávní stránkou omezení svéprávnosti člověka. V čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením ratifikující státy „potvrzují“, že osoby se zdravotním postižením mají právní subjektivitu a mají zásadně rovné postavení s jinými lidmi, tj. je jim přiznána

---

³⁴Viz oficiální webové stránky OSN, dostupné na: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=132>.

³⁵Pro Českou republiku je úmluva platná ode dne 28. 10. 2009 dle čl. 45 odst. 2 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením a byla vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv pod číslem 10/2010.

³⁶Mezi osoby se zdravotním postižením může patřit až 10% světové populace.

způsobilost k právům v plném rozsahu. V odst. 4 článku 12 je stanovena zásada zákazu zneužití opatření při omezení „uplatňování právní způsobilosti“³⁷, tedy v terminologii vnitrostátních právních předpisů půjde především o omezení svéprávnosti³⁸. V tomto článku jsou dále stanovena pravidla pro ukládání opatření, která omezují nebo mohou omezit uplatňování práv osob zdravotně postižených. Tato úmluva – v souladu s předchozí Deklarací práv osob mentálně postižených – zdůrazňuje individuální přístup v každém jednotlivém rozhodování, respektování vůle dotyčné osoby, přiměřenost zásahu a dále především pravidelný přezkum rozhodnutí nezávislých a nestranným orgánem nebo soudem. Po hmotněprávní stránce jsou v čl. 12 odst. 5 zdůrazněna především majetková práva osob se zdravotním postižením (právo vlastnit majetek jako takové, právo dědit, ale i rovný přístup k půjčkám, hypotékám a jiným úvěrům).

Tato úmluva nejen že deklaruje určitá práva osob zdravotně postižených, ale v mnoha svých ustanoveních taktéž ukládá povinnost ratifikujících států přijmout účinná opatření k realizaci cílů úmluvy, a tedy lze konstatovat, že tato úmluva ukládá státům obecné závazky přijmout účinná legislativní a administrativní opatření. V čl. 35 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením je státům uložen konkrétní závazek předložit do dvou let od přistoupení k úmluvě (a následně každé čtyři roky) komplexní zprávu o přijatých opatřeních. Za tím účelem úmluva zřizuje Výbor pro práva osob se zdravotním postižením, který zprávy posuzuje a následně zasílá státům doporučení a návrhy na zlepšení.

Česká republika shora uvedený závazek splnila, když dne 28. 10. 2011 Výboru předložila úvodní zprávu o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením³⁹. Mimo této oficiální zprávy byla Výboru předložena taktéž alternativní zprávy zpracovaná především nevládními organizacemi zabývajícími se problematikou ochrany osob se zdravotním postižením⁴⁰, přičemž obě

---

³⁷Tato zásada však není zahrnuta do obecných zásad obsažených v čl. 3 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

³⁸Na rozdíl od Deklarace práv osob mentálně postižených osob Úmluva o právech osob se zdravotním postižením již jasně rozlišuje mezi způsobilostí mít práva a povinnosti (právní osobnosti) a způsobilostí k právním úkonům (svéprávností).

³⁹Kompletní text je k dispozici na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí ČR: <http://www.mpsv.cz/cs/12570>.

⁴⁰Kompletní text je k dispozici například na webových stránkách Národní rady osob se zdravotním postižením: <http://www.nrzp.cz/aktualne/z-tisku-a-medii/688-tiskova-konference-k-alternativni-zprave-pro-vybor-osn-pro-prava-osob-se-zdravotnim-postizenim.html>.

zprávy obsahují mnoho různých závěrů a přístupů. Například rozbor splnění závazku dle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, který se přímo zabývá problematikou omezování a zbavování způsobilosti k právním úkonům, oficiální zpráva poněkud lakonicky shrnuje vyjmenováním hlavních změn v této oblasti v (tehdy ještě Parlamentem neschváleném) novém občanském zákoníku. Naproti tomu alternativní zpráva se staví kriticky k tehdy účinné právní úpravě – a to jak hmotněprávní, tak procesněprávní, když v několika bodech shrnuje základní praktické problémy osob zbavených a omezených ve způsobilosti k právním úkonům, a dále považuje i tehdy připravované změny v novém občanském zákoníku za nedostatečné⁴¹.

Dne 28. 10. 2014 zaslal Výbor pro práva osob se zdravotním postižením České republiky seznam otázek⁴² k zodpovězení před vlastním přezkumem úvodní zprávy České republiky o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Seznam otázek obsahoval i žádost o doplnění a aktualizaci předložené zprávy, a to zejména s ohledem na přijetí a účinnost nového občanského zákoníku. Vlastní přezkum zprávy proběhl v dubnu roku 2015, přičemž dne 17. 4. 2015 vydal Výbor souhrnné hodnocení zprávy České republiky⁴³. Výbor pro práva osob se zdravotním postižením doporučuje České republice mj. novelizovat nový občanský zákoník, harmonizovat jej s čl. 12 Úmluvy, plně uznat úplnou právní způsobilost všech osob se všemi druhy postižení a vylepšit přístup osob se zdravotním postižením k systému podporovaného rozhodování.⁴⁴

---

⁴¹V části „Doporučení“ pak zpráva navrhuje, aby byl zakázán jakýkoliv zásah do způsobilosti k právním úkonům/svéprávnosti.

⁴²Dostupný na webových stránkách Výboru pro práva osob se zdravotním postižením: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fCZE%2fQ%2f1&Lang=en.

⁴³Dostupné na webových stránkách Výboru pro práva osob se zdravotním postižením: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.

⁴⁴Některým aspektům platné právní úpravy občanského zákoníku z hlediska jejich souladu s Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením se budu věnovat v následujících kapitolách této rigorózní práce.

2.2.2 Konformita s ústavním pořádkem České republiky

Stěžejní role při výkladu a posuzování konformity zásahu do svéprávnosti člověka (resp. dle dřívější právní úpravy do způsobilosti k právním úkonům) s ústavním pořádkem České republiky náležela samozřejmě Ústavnímu soudu České republiky při jeho rozhodovací činnosti v této oblasti. Jak vyplývá z databáze rozhodnutí Ústavního soudu ČR⁴⁵, judikatura je v tomto ohledu poměrně bohatá, ačkoliv určitým limitujícím faktorem je skutečnost, že dosud tato judikatura vychází především ze „staré“ úpravy občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. Z podstaty věci se tak dostupná česká judikatura nedotýká nově zavedených institutů, jako jsou předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování nebo zastoupení členem domácnosti.

Valná většina shora uvedených řízení u Ústavního soudu ČR byla zahájena k ústavním stížnostem fyzických osob, nicméně také většina těchto ústavních stížností byla odmítnuta pro neopodstatněnost. Fyzické osoby ve svých stížnostech na nezákonné rozhodnutí nezřídka argumentovaly mezinárodními úmluvami a hodnotami, které jsou rozebrány v předchozí části této kapitoly. V této části mé rigorózní práce vyberu – dle mého názoru – „vlajkové lodě“ z rozhodnutí Ústavního soudu ČR, které se zabíraly postavením osob omezených ve způsobilosti k právním úkonům, resp. tím, zda bylo šetřeno ústavních hodnot při zásazích do jejich způsobilosti samostatně právně jednat. Právě tato judikatura byla, podle mého názoru, jedním z pramenů při tvorbě nového občanského zákoníku, jehož ambicí bylo a je odstranění některých Ústavním soudem kritizovaných tvrdostí při omezování osob v jejich samostatném právním jednání.

Jedním ze stěžejních rozhodnutí, na které je také často odkazováno v dalších rozhodnutích Ústavního soudu ČR i jiných soudů, je nález ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04. V daném případě šlo o skutkově poměrně jednoduchou situaci, kdy byl stěžovatel rozhodnutím okresního soudu omezen ve způsobilosti k právním úkonům, a to ve výroku I. předmětného rozsudku tak, že je oprávněn pouze nakládat s finančními prostředky, movitým a nemovitým majetkem a výrokem II. předmětného rozsudku bylo upuštěno od doručení tohoto rozsudku. K tomuto omezení způsobilosti k právním úkonům došlo v důsledku – stručně řečeno - „stávajících kverulací“ stěžovatele, který (dle v řízení vypracovaného znaleckého posudku) zaměřoval své jednání na rozvíjení soudních sporů, které stále více postrádaly logický smysl, což bylo důsledkem trvalé,

---

⁴⁵Dostupné na webových stránkách: <http://nalus.usoud.cz>.

obtížně léčitelné duševní choroby, mj. se projevující paranoidním bludem o diskriminaci a poškození ze strany třetích osob i orgánů veřejné moci. Již z takto stručně shrnutého skutkového stavu je, myslím, logické, že Ústavní soud ČR posuzoval především otázku proporcionality přijatého „opatření“ a jeho oporu v ústavním pořádku.

Celé řízení u Ústavního soudu ČR k této ústavní stížnosti vykazovalo jednu zvláštnost, která, myslím, stojí za zmínku, a to že se Ústavní soud nejprve musel vypořádat s otázkou přípustnosti stížnosti v situaci, kdy nebyly vyčerpány řádné opravné prostředky (neboť rozsudek soudu prvního stupně nebyl stěžovateli doručen, a tedy proti němu ani nemohl brojit opravnými prostředky) a stěžovatel nebyl řádně zastoupen (opatrovník dosud nebyl soudem ustanoven). S těmito překážkami přípustnosti se Ústavní soud ČR vypořádal, dle mého názoru, brilantně, a to i s ohledem na přesah zájmů stěžovatelových a v zájmu ochrany ústavnosti, když stěžovateli ustanovil opatrovníkem zástupkyni veřejného ochránce práv, která ústavní stížnost přiměřeně doplnila a zejména svou argumentací vyložila a podpořila důvody, proč nemohly být opravné prostředky vyčerpány (ve své podstatě jejich vyčerpání znemožnil soud prvního stupně svým postupem).

Ústavní soud ČR v odůvodnění rozhodnutí, kterým předmětné ústavní stížnosti vyhověl, jednoznačně dal najevo, že byt' bylo ustanovení § 10 občanského zákoníku z roku 1964 obecně ústavně konformní, nebylo možné jej vykládat a aplikovat takovým způsobem, který by ústavně konformní nebyl. Rozhodnutí okresního soudu nesledovalo legitimní účel, když Ústavní soud ČR po zhodnocení skutkového stavu i spisového materiálu nenalezl jiný účel rozhodnutí okresního soudu, než stěžovateli zamezit v „obtěžování“ okresního soudu samotného. Tím se Ústavní soud ČR dotkl – řekla bych – dlouhodobého problému, kdy obecné soudy vykládají jinak ústavně-konformní ustanovení zákona nad rámec ústavních limitů a zasahují tak do ústavně-zaručených práv jednotlivců. V daném případě šlo navíc o flagrantní porušení lidskoprávních hodnot, když takto široce konstruovaným výrokem rozhodnutí soudu prvního stupně byl stěžovatel omezen nejen v přístupu k soudní ochraně, ale též citelně zasažen v jeho dalších právech (výslovně jsou zmíněna práva v oblasti rodičovské zodpovědnosti a sňateční způsobilosti). Z uvedeného právního názoru Ústavního soudu ČR tak vyplývalo (a vyplývá nadále), že na obecné soudy byly při rozhodování o omezení způsobilosti k právním úkonům, resp. nyní při omezení svéprávnosti kladeny o to větší nároky na posouzení proporcionality možného řešení dané situace a na šetření základních práv fyzických osob, a to zvláště tehdy, když v českém občanském hmotném

právu prakticky absentují ustanovení týkající se práv duševně nemocných.

Výše zmíněný náleží Ústavního soudu ČR, dle mého názoru, přesně zapadal do kontextu přetrvávající kritiky způsobu soudního rozhodování v těchto věcech, zaznívající z řad různých subjektů zabývajících se ochranou práv duševně nemocných. Tato kritika směřovala proti nadužívání institutů zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům, ale i proti jejich špatné aplikaci (zejména projevující se v koncepci soudních výroků v rozsahu příliš rozšiřujícím).

V této souvislosti je vhodné uvést další, již v předchozí části této rigorózní práce zmiňovaný náleží Ústavního soudu ČR ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09, ve kterém je obsažena „apelace“ (avšak se zcela jistě vnímatelnou závazností) na obecné soudy, aby pečlivě vážily jednotlivé okolnosti každého případu a důsledky jimi ukládaných opatření. Ústavní soud ČR zde opětovně argumentoval subsidiaritou jednotlivých institutů s tím, že i rozhodnutí o zásahu do způsobilosti k právním úkonům dle občanského zákoníku z roku 1964 musí být koncipována tak, „*aby bylo možno přezkoumat jak oprávněnost omezení z hlediska existence kolidujících práv a statků, tak i nutnost omezení z hlediska jeho intenzity*“⁴⁶. To mj. znamená, že každé takové rozhodnutí musí být bezpodmínečně odůvodněno i z toho hlediska, proč nelze užít zásahu mírnějšího. Dle mého názoru přitom nejde pouze o to, zda aplikovat či neaplikovat institut omezení způsobilosti k právním úkonům, resp. omezení svéprávnosti, ale také to, v jakém rozsahu bude případně ta která osoba omezena v právním jednání. S omezením svéprávnosti jsou totiž ex lege spojeny ztráta či omezení určitých práv, což vyplývá i z jiných zákonů, než z občanského zákoníku (o tom viz v poslední kapitole této rigorózní práce), a proto by měl soud při každém takovém rozhodování zvážit a v odůvodnění se vypořádat také s proporcionalitou zásahu do způsobilosti právně jednat s přihlédnutím k těmto zákonným důsledkům. To mimo jiné dovodil Ústavní soud ČR rovněž v náleží ze dne 12. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 3102/08. Byť v této věci Ústavní soud ČR rozhodoval o ústavní stížnosti fyzické osoby zcela zbavené způsobilosti k právním úkonům ve vztahu k jejímu volebnímu právu, vyjádřil se také k tomu, jak má být ve všech případech možného zásahu do způsobilosti osob k právním úkonům (resp. do svéprávnosti) obecnými soudy postupováno, a to že tyto soudy musí v každém jednotlivém případě posuzovat i dopady svého rozhodnutí do

---

⁴⁶Z náleží Ústavního soudu ČR ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09.

veřejných subjektivních práv člověka. Dalším aspektem argumentace Ústavního soudu ČR v tomto rozhodnutí byla také premisa, že pokud by konkrétní osoba byla schopna porozumět smyslu, účelu a důsledkům voleb (byť by ve všech ostatních oblastech právních vztahů hypoteticky nebyla schopna samostatně jednat vůbec), měla by být tato osoba pouze proporcionálně ve své způsobilosti k právním úkonům omezena.

Pokud bychom tak závěrem zobecnili dřívější tendence Ústavního soudu ČR v rozhodování ve věcech fyzických osob s neúplnou způsobilostí k právním úkonům v důsledku soudního výroku, lze konstatovat, že tyto byly především snahou o zamezení nadužívání úplného zbavení způsobilosti k právním úkonům ve prospěch „pouhého“ omezení této způsobilosti, přičemž je kladen důraz na to, aby obecné soudy pečlivě zhodnotily všechny dopady takového zásahu a tyto své úvahy pro přezkoumatelnost rovněž zachytily do odůvodnění svých rozhodnutí. Ústavní soud ČR jasně dával najevo, že si byl vědom nedokonalosti právní úpravy občanského zákoníku z roku 1964 v této oblasti a zároveň varoval před neústavním a s mezinárodními úmluvami nekonformním výkladem hmotného práva. Vždy totiž musí být uplatňována ta zásada, že pakliže není právní postavení osob duševně nemocných dostatečně zajištěno pozitivním vnitrostátním právem, je především na obecných soudech, aby postavení těchto osob nedůvodně nezhoršovaly a především šetřily těch jejich práv, u kterých není důvodu pro jejich omezení.

2.3 Vybrané aspekty práva na spravedlivý proces

Jak vyplývá z předcházejících částí této rigorózní práce, prvými předpoklady předmětného zásahu veřejné moci do právní sféry osoby duševně nemocné je jeho legitimnost a proporcionalita. K těmto předpokladům pak ještě přistupuje aspekt procesněprávní, tedy ten předpoklad, že k zásahu dojde v rámci takového procesu, který vykazuje všechny znaky procesu spravedlivého. Ústavněprávní východiska pak nalzáme jak v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, tak samozřejmě v ústavním pořádku České republiky. Použitelnost čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod při rozhodování o způsobilosti k právním úkonům, resp. svéprávnosti fyzických osob (tedy nezbytnost zachování zásad spravedlivého procesu při tomto rozhodování) dovodil Evropský soud pro lidská práva

mj. ve svém rozsudku ze dne 5. 7. 1999, *Matter v. Slovensko*⁴⁷. Pravidla a zásady spravedlivého procesu, které jsou na vnitrostátní úrovni (byť nikoliv vyčerpávajícím způsobem⁴⁸) zakotveny v páté části Listiny základních práv a svobod, se tak musí uplatnit při každém rozhodování o omezení, ale i při zrušení omezení svéprávnosti osoby s narušenou schopností právně jednat.

Úplné a všeobecně přijatelné obsahové vymezení práva na spravedlivý proces není předmětem této rigorózní práce, a proto budiž vycházeno z vymezení, které ve své publikaci užil kolektiv autorů pod vedením Karla Klímy⁴⁹, dle kterého je spravedlivý proces vybudován na 3 aspektech – 1) přístup k nezávislému a nestrannému soudu, právo každého se domáhat ochrany svých práv, zákonem stanovený postup a zákonem upravené řízení, spravedlivý proces a rozhodnutí a náhrada za nespravedlivé či nesprávné rozhodnutí nebo úřední postup, 2) právo na spravedlivý a zákonný přezkum, 3) přístup k orgánům veřejné moci na vnitrostátní i mezinárodní úrovni. V těchto aspektech jsou zahrnuty takové principy jako je právo na zákonného soudce, právo na přiměřenou dobu řízení, právo vyjadřovat se k důkazům a navrhopvat je, rovnost zbraní, ale i judikaturou dovozené principy jako právo na náležité odůvodnění rozhodnutí, princip nepřijatelnosti extrémního nesouladu mezi skutkovými zjištěními a právními závěry soudu aj.

Hlavním cílem této rigorózní práce samozřejmě není detailní analýza procesních aspektů souvisejících s podpůrnými opatřeními při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Přesto považuji za vhodné zdůraznit alespoň některé aspekty související s právem na spravedlivý proces, které obsahově doplňují základní teze vyplývající z práva hmotného, a to že středem pozornosti je člověk a jeho práva, mj. jeho právo rozhodovat o své osobě. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník promítá tuto tezi ve vztahu k zásahům do způsobilosti člověka samostatně právně jednat na několika místech⁵⁰ a odrazem těchto ustanovení je též procesní úprava v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

---

⁴⁷Dostupný v databázi Evropského soudu pro lidská práva „HUDOC“ na webové adrese: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58266>.

⁴⁸Klíma, K. a kol.: Komentář k Ústavě a Listině, 2. rozšířené vydání, 2. díl, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, str. 1290.

⁴⁹Klíma, K. a kol.: Komentář k Ústavě a Listině, 2. rozšířené vydání, 2. díl, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, str. 1289.

⁵⁰Např. § 43, § 44, § 49 odst. 2, § 50, § 56 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

V řízeních o podpůrných opatřeních či o omezení svéprávnosti osoby s duševní poruchou je - dle mého názoru - nadmíru důležité, aby soudy zachovaly a dodržely zásadu rovnosti zbraní a právo toho, o kom se v řízení jedná, vyjádřit se ke všem skutečnostem a prováděným důkazům. Je skutečností, že právě zásadu rovnosti zbraní může být z praktického pohledu někdy obtížné dodržet s přihlédnutím k tomu, že řízení může být bohužel zatíženo prizmatem určité pravděpodobnosti, že osoba, o níž se v řízení jedná, je duševně nemocná, ale zároveň nejde o řízení sporné. Jistou zárukou k zachování práva vyšetřovaného vyjádřit se k věci je zákonné zakotvení téměř obligatorního výsledku této osoby v řízení o omezení její svéprávnosti. Dle platného práva⁵¹ a jeho ústavně konformního výkladu by mělo být od výsledku této osoby upuštěno pouze v krajním případě (a v zásadě jen tehdy, kdy je výslech zcela nemožný nebo je upuštění od výsledku naopak k ochraně vyšetřovaného z hlediska jeho zdravotního stavu). V těchto situacích však soud musí daného člověka alespoň „zhlédnout“. V případech, kdy nejsou zcela splněny podmínky pro upuštění od výsledku posuzované osoby, musí soud k výsledku vždy přistoupit. V každém případě může posuzovaný na „svou obranu“ (byť jde o řízení nesporné) předkládat důkazy, se kterými se soud v odůvodnění rozhodnutí musí vypořádat.

Na tomto místě a v této souvislosti lze zmínit např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 11. 2005, *H. F. v. Slovensko*⁵². V tomto případě obecné soudy Slovenské republiky nevyslechly paní H. F. a zbavily ji způsobilosti k právním úkonům na základě svědeckých výpovědí a starého znaleckého posudku (od vypracování znaleckého posudku do rozhodnutí soudu prvního stupně o způsobilosti paní H. F. uběhlo více než 16 měsíců). Ani odvolací soud nevyslechl vyšetřovanou, zamítl její návrh na vypracování revizního znaleckého posudku a rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil. Evropský soud pro lidská práva však dospěl k závěru, že došlo k porušení práva na spravedlivý proces, když v řízení nebyly aplikovány takové procesní záruky, které by zabezpečily ochranu práv a zájmů posuzované osoby, zejména nebyly shromážděny dostatečné důkazy pro nakonec přijaté rozhodnutí obecných soudů, když dle názoru Evropského soudu pro lidská práva nelze rozhodnout na základě

---

⁵¹§ 38 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁵²Dostupný v databázi Evropského soudu pro lidská práva „HUDOC“ na webové adrese: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70926>.

neaktuálního a možná již obsolentního znaleckého posudku o zdravotním stavu⁵³. Skutečností pak je, že paní H. F. byla způsobilost k právním úkonům v roce 2001, tedy ještě před rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva, plně navracena.

Zákonná záruka toho, že budou zájmy posuzované osoby náležitě hájeny, je důležitá zejména pokud se jedná o možné omezení svéprávnosti dané osoby. Myslím, že i proto je v českém právním řádu, konkrétně v § 37 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, zakotveno povinné zastoupení této osoby opatrovníkem. Funkce opatrovníka v řízení pak má, dle mého názoru, sloužit jako procesní záruka kvalitního a důsledného uplatňování práv posuzované osoby (a to zvláště tehdy, když existuje i jen lehké podezření, že tato osoba nebude schopna pro svou duševní nemoc či postižení plně uplatňovat svá práva bez náležité pomoci). Jak judikoval i Ústavní soud ČR ve svém nálezu ze dne 13. 09. 2007, sp. zn. II. ÚS 303/05, funkce opatrovníka nemůže sloužit jen k naplnění formální legality. Naopak soud musí zajistit, aby opatrovníkem byla osoba, která bude tuto funkci vykonávat s náležitou péčí a zásadně v zájmu vyšetřovaného. To mj. znamená aktivní účast opatrovníka na řízení (studium spisů, podávání vyjádření apod.). Soud pak musí v průběhu řízení dohlížet, že je funkce opatrovníka vykonávána řádně, a pokud dospěje k závěru, že tomu tak není, má povinnost opatrovníka funkce zprostit a ustanovit mu jiného. Ve shora zmiňovaném případě řešeném pod sp. zn. II. ÚS 303/05 Ústavní soud ČR dospěl k závěru, že byl porušen čl. 36 Listiny základních práv a svobod, neboť stěžovatel sice formálně opatrovníka ustanoveného měl (z řad pracovníků soudu prvního stupně), nicméně materiálně funkce opatrovníka nebyla vykonávána.

Ačkoliv v řízení o omezení svéprávnosti bude vždy figurovat opatrovník posuzovaného člověka, tato skutečnost nebrání tomu, aby si člověk, o jehož svéprávnost se jedná, zvolil zmocněnce podle svého rozhodnutí. O této možnosti musí být posuzovaný vždy poučen, a to patrně i tehdy, když je v řízení od jeho výslechu upuštěno. Na rozdíl od výkonu funkce ustanoveného opatrovníka, na řádný výkon činnosti zvoleného zmocněnce soud nedohlíží. Nicméně i k úkonům zmocněnce musí soud přihlížet a s jeho návrhy se příslušným procesním způsobem vypořádat. Jsou-li úkony opatrovníka a zvoleného zmocněnce v rozporu, posoudí soud, který z úkonů je v zájmu posuzovaného.

---

⁵³Viz k tomu též Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (99) 4.

Právo člověka na spravedlivý proces znamená i další nároky na řízení o podpůrných opatřeních či o omezení svéprávnosti. Mohu zmínit například otázku délky řízení, zejména pokud se jedná o řízení o omezení svéprávnosti člověka. Ačkoliv může dané soudní řízení skončit tak, že soud dospěje k závěru, že tu nejsou předpoklady pro to, aby byla svéprávnost posuzované osoby omezena, samotné řízení může být pro dotyčnou osobu určitým společenským stigmatem. Samo toto řízení tak může zasáhnout do osobnostních práv fyzické osoby, a to zejména do její důstojnosti. Proto je nutností, aby soudy postupovaly pokud možno tak, aby nedocházelo ke zbytečným průtahům ve věci a tím bylo minimalizováno riziko zasažení do osobnostních práv dané osoby⁵⁴.

Právo na spravedlivý proces má samozřejmě mnohem širší konsekvence, než ve vztahu ke shora vybraným aspektům řízení o podpůrných opatřeních či o omezení svéprávnosti, přičemž jejich zevrubný popis není mým cílem. Myslím ale, že tuto část mé rigorózní práce lze uzavřít stručným shrnutím, a to že základním „stavebním kamenem“ vedení daného řízení musí vždy být individualizovaný přístup k tomu kterému posuzovanému člověku a dále striktní dodržení možnosti uplatnění všech procesních práv posuzovaného člověka.

---

⁵⁴Viz např. rozsudek ESLP ze dne 29. 3. 1989, Bock v. Německo, dostupný v databázi Evropského soudu pro lidská práva „HUDOC“ na webové adrese: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57440>.

3. OBECNÉ OTÁZKY SOUVISEJÍCÍ S NARUŠENÍM SCHOPNOSTI ZLETILÉHO PRÁVNĚ JEDNAT

V této kapitole mé rigorózní práce se zaměřím na obecné otázky související s narušením schopnosti zletilého právně jednat. Budou zde tedy obsaženy ty aspekty vztahující se ke zvolené tematicce, které jsou společné všem podpůrným opatřením, jež zná občanský zákoník z roku 2012.

Vzhledem k tomu, že v mnoha ohledech došlo s přijetím nového občanského zákoníku k legislativním změnám z důvodu nevyhovující a kritizované předchozí úpravy v této oblasti, bude v této kapitole obsažena rovněž pasáž týkající se předchozí úpravy občanského zákoníku z roku 1964. Tato „stará“ úprava nebyla záměrně zahrnuta v první kapitole mé rigorózní práce, která se věnovala historickému vývoji, a to z toho důvodu, že zvolená systematika bude, dle mého názoru, lépe vyhovovat porovnání obou zákonných úprav (občanského zákoníku z roku 1964 a z roku 2012), které z obecného pohledu provedu v této kapitole.

3.1 Hmotněprávní zakotvení problematiky v občanských zákonících z roku 1964 a 2012

Tuto část mé rigorózní práce lze stručně, ale přiléhavě uvést jednou větou, jejíž obsah můžeme v naší současné právní kultuře považovat za axiom, a to: Právní řád musí přesně stanovit podmínky, za nichž může dojít k omezení způsobilosti člověka samostatně právně jednat. Tradičně bývá hmotněprávní úprava obsažena v základních civilních kodexech upravujících právní postavení člověka, resp. fyzických osob, a nejinak tomu je i v českém právním prostředí.

Podmínky zásahu do způsobilosti fyzické osoby k jejím právním úkonům byly do přijetí nového občanského zákoníku stanoveny v § 10 zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Je třeba poznamenat, že šlo o úpravu velice strohou a vzhledem k nikoliv ojedinělé ústavně nekonformní aplikaci předmětného institutu, dle mého názoru, i nedostatečnou. Hmotněprávní úprava omezení a zbavení fyzické osoby způsobilosti k právním úkonům obsažená v občanském zákoníku z roku 1964 celkově ve svém důsledku kladla vysoké nároky na odbornou způsobilost soudců a jejich obeznamenost

s nadzákonými principy, ke kterým bylo (a nadále je) třeba při rozhodování o zásahu do způsobilosti k právním úkonům bezpodmínečně přihlížet. § 10 „starého“ občanského zákoníku nijak tyto principy výslovně neodrážel či nezdůrazňoval. Protože však šlo o principy nadzákoné, musely být užity i při aplikaci zákona. Bylo tedy na rozhodujícím soudci, aby provedl test proporcionality, zhodnotil, zda převažuje potřeba zásahu do právní sféry konkrétní fyzické osoby i s ohledem na ústavně zaručenou svobodu a nedotknutelnost člověka, a samozřejmě své rozhodnutí v tomto směru náležitě odůvodnil. Občanský zákoník z roku 1964 neznal jiná řešení, než úplné zbavení fyzické osoby způsobilosti k právním úkonům a omezení způsobilosti fyzické osoby k právním úkonům, které představovalo tu mírnější variantu, již mohlo být zasaženo do způsobilosti fyzické osoby samostatně právně jednat. Pokud nebyly dány podmínky ani pro omezení fyzické způsobilosti k právním úkonům, „nenabízel“ starý občanský zákoník jiná, mírnější či podpůrná, opatření.

Nyní, po několika desetiletích účinnosti zákona č. 40/1964 Sb. dostalo české civilní právo velkých změn, které přináší nový občanský zákoník. Pokud se týká změn ohledně zvolené materie, pak v samotné důvodové zprávě k novému občanskému zákoníku je výslovně proklamováno, že nová úprava této problematiky reflektuje Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením i judikaturu Evropského soudu pro lidská práva a českého Ústavního soudu⁵⁵. Reflexe ústavněprávních principů a především principu proporcionality je – podle mého názoru – patrná zejména v úplném upuštění od institutu zbavení způsobilosti k právním úkonům a v zakotvení dalších institutů sloužících sledovanému cíli (podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat), aniž by bylo nutné přistoupit k omezení svéprávnosti, které zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník chápe jako krajní prostředek.

Dříve, než přistoupím k rozebrání hmotněprávního zakotvení zvolené materie v občanských zákonících z roku 1964 a z roku 2012, učiním krátký exkurz do užívané terminologie obou zákoníků.

---

⁵⁵Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dostupná na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, str. 55.

3.1.1 Terminologie dle občanského zákoníku z roku 1964 a občanského zákoníku z roku 2012

Jedním z hlavních pojmů užívaných v této rigorózní práci je pojem „svéprávnost“. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník tímto pojmem nahradil pojem „způsobilost k právním úkonům“, který užíval občanský zákoník z roku 1964. V tomto ohledu tedy můžeme spatřovat určitou vývojovou diskontinuitu právní úpravy, která je však (i s odkazem na první kapitolu mé rigorózní práce věnovanou vývoji právní úpravy této problematiky na území nynější České republiky) poměrně pochopitelná.

Fakt, že několik desítek let zažitý termín „způsobilost k právním úkonům“ byl účinností nového občanského zákoníku opět nahrazen již dříve užívaným termínem „svéprávnost“, vyvolal poměrně početné odborné diskuze. Odpůrci nově přijaté terminologie poukazovali mj. na obecnou srozumitelnost a vžití terminologie občanského zákoníku z roku 1964, a tedy - podle jejich názoru - neexistoval praktický důvod pro její nahrazení⁵⁶. Naproti tomu zastánci nové úpravy, a to především samotní tvůrci návrhu nového občanského zákoníku, argumentovali cílem oprostít novou terminologii občanského práva od složitostí, vtělit do přesných termínů jasný obsah, který bude schopen bez větších potíží rozpoznat každý průměrný člověk. Dále poukazovali na to, že výraz „svéprávnost“ nevymizel z obecné češtiny, byť nebyl užíván v právních předpisech⁵⁷.

Nahrazení terminologie užívané občanským zákoníkem z roku 1964 má ale i poněkud jinou dimenzi, neboť rozdíl v obou výrazech může být vnímán i po stránce obsahové. Způsobilost k právním úkonům je „výraz *neúplný, protože nekryje, rozdílně od svéprávnosti, delikttní způsobilost*“⁵⁸. V této souvislosti lze však poukázat na poněkud paradoxní fakt, že v době, kdy byl občanský zákoník z roku 1964 na samém počátku své účinnosti, existovaly názory přesně opačné, resp. názory, že výraz

---

⁵⁶Křeček, S.: Zamyšlení nad návrhem nového občanského zákoníku. In: Bulletin advokacie č. 9/2008, Praha: Česká advokátní komora, 2008, str. 19.

⁵⁷Eliáš, K.: K článku JUDr. Stanislava Křečka: „Zamyšlení nad návrhem nového občanského zákoníku“. In: Bulletin advokacie č. 9/2008, Praha: Česká advokátní komora, 2008, str. 23.

⁵⁸Eliáš, K.: K článku JUDr. Stanislava Křečka: „Zamyšlení nad návrhem nového občanského zákoníku“. In: Bulletin advokacie č. 9/2008, Praha: Česká advokátní komora, 2008, str. 23.

„svéprávnost“ nevystihuje dostatečně podstatu věci a dále že „je třeba odlišovat způsobilost k právním úkonům od způsobilosti k úkonům protiprávním“⁵⁹.

Je dále vhodné zmínit, že výraz způsobilosti k právním úkonům byl dle dobové důvodové zprávy k vládnímu návrhu občanského zákoníku z roku 1964 do českého právního řádu vtělen mj. s odůvodněním, že výrazy „svéprávnost“ a „zbavení svéprávnosti“ byly pocit'ovány jako znevažující⁶⁰. Toto hledisko však považuji za vysoce subjektivní, přičemž osobně se nedomnívám, že by užití termínu způsobilosti k právním úkonům v souvislosti s jejím omezením bylo jakkoliv více či méně znevažujícím, než užití termínu „svéprávnost“ ve stejném kontextu. Je bohužel faktem, že omezení svéprávnosti může představovat pro konkrétního člověka určité společenské stigma, avšak příčiny nelze zajisté hledat v užívané terminologii.

Lze tedy shrnout, že výraz „způsobilost k právním úkonům“ byl neologismem zavedeným do právního jazyka v souvislosti s přijetím kodexu občanského práva z roku 1964 v kontextu tehdejší politické situace, nicméně v právní úpravě přetrval několik desetiletí. I proto je pochopitelné, že zavedení staronového termínu „svéprávnost“ nebylo přijato u odborné veřejnosti bez výhrad, přičemž hlavním argumentem proti návratu k tomuto výrazu byla terminologická diskontinuita právního jazyka. Byl však tento argument proti opětovnému užívání výrazu „svéprávnost“ v právním jazyce dostatečný? Zvážíme-li fakt, že „svéprávnost“ je výrazem obecně jednodušším, resp. srozumitelnějším, v obecné češtině konstantně používaným a obsahově laickou veřejností lépe pochopitelným, nemůže – dle mého názoru - tato argumentace obstát. I proto vnímám návrat k tradiční terminologii jako více než vhodný.

3.1.2 Zakotvení institutu omezení a zbavení způsobilosti k právním úkonům v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Jak již bylo uvedeno v úvodu této podkapitoly rigorózní práce, v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, byla obsažena úprava zbavení i omezení způsobilosti k právním úkonům v jediném paragrafu, a to v § 10. Tento občanský zákoník neznal kromě omezení a zbavení způsobilosti k právním úkonům jiné právní instituty, kterými

---

⁵⁹Kratochvíl, Z. a kol.: Nové občanské právo, První vydání, Praha: nakladatelství Orbis, 1965, str. 49.

⁶⁰Viz důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku z roku 1964, dostupná na webových stránkách: http://snem.cz/eknih/1960ns/tisky/t0156_10.htm.

by mohla být v případě potřeby a účelnosti schopnost fyzické osoby samostatně právně jednat korigována. Tato strohá úprava tak byla víceméně dotvářena judikatorní praxí, kdy např. Nejvyšší soud ČR v rozsudku ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. 30 Cdo 3580/2010 dovodil, že pokud je člověk schopen nakládat s penězi k pokrytí osobních potřeb a činit běžné úkony, pak by „*soudy měly zkoumat, zda k ochraně vyšetřovaného nepostačují mírnější prostředky než omezení způsobilosti k právním úkonům, zejména prostřednictvím sociálních služeb podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*“⁶¹.

Struktura ustanovení § 10 „starého“ občanského zákoníku byla konstruována tak, že bylo zbavení fyzické osoby její způsobilosti k právním úkonům zařazeno na první místo, a teprve v druhém odstavci byly zakotveny podmínky pro omezení způsobilosti k právním úkonům. Je třeba podotknout, že tato systematika je v rozporu s logikou právních pravidel, a proto již samotná zákonná struktura byla terčem kritiky⁶². Bylo totiž třeba důsledně aplikovat daná ustanovení tak, že kde postačí (vzhledem ke zkoumaným podmínkám) zásah pouhým omezením způsobilosti k právním úkonům, nelze přistoupit k úplnému zbavení způsobilosti k právním úkonům⁶³.

Úplné zbavení způsobilosti k právním úkonům připadalo v úvahu za splnění zákonem výslovně stanovené podmínky, že daná osoba trpí duševní poruchou, která není přechodná a je té intenzity, že zakládá úplnou neschopnost člověka samostatně právně jednat. Naproti tomu prvotní důvody, nebo spíše předpoklady, pro omezení způsobilosti k právním úkonům byly v § 10 odst. 2 občanského zákoníku z roku 1964 zakotveny dva a byly navzájem alternativní, a to – zkráceně – nikoliv přechodná duševní porucha a abusus psychotropních látek⁶⁴. Z jistého hlediska lze konstatovat, že oba tehdejší zákonné důvody pro případné omezení člověka samostatně právně jednat mohly být v určitých případech provázány, a to ať již pokud nadměrné požívání alkoholů, omamných prostředků či jedů následně vyvolá, resp. představuje duševní

---

⁶¹Z rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. 30 Cdo 3580/2010.

⁶²Např.: Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I, II. Komentář., 2. vydání., Praha: C. H. Beck, 2009, str. 117.

⁶³Hierarchii zásahů do způsobilosti člověka k právním úkonům lze však vyvodit i z toho, jakým způsobem je v ustanoveních § 10 odst. 1 a 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník zakotvena intenzita duševní poruchy jako předpokladu pro ten který institut.

⁶⁴Na rozdíl od obecného zákoníku občanského tak právní úprava účinná do 31. 12. 2013 nepovažovala marnotratnictví jako takové za právně relevantní důvod k zásahu do způsobilosti k právním úkonům.

poruchu, nebo pokud jiné závislosti – které nejsou zahrnuty pod zmiňovaný abusus psychotropních látek – považujeme (resp. ji znalecký posudek zhodnotí) za duševní poruchu. Druhý zmiňovaný případ můžeme ilustrovat na závislosti na hře - gamblerství, ale bezesporu by to mohly být i jiné patologické závislosti, pokud by znamenaly duševní poruchu (např. oniomanie – patologická závislost na nakupování).

Nicméně ohledně důvodů, nebo spíše předpokladů pro zbavení či omezení fyzické osoby její způsobilosti k právním úkonům je nutné konstatovat, že ani zjištění jejich existence u konkrétní osoby neznamená, že soud musí k zásahu přistoupit, naopak je vždy nutné zkoumat, zda „*nedostatečnost rozumové a volní vyspělosti člověka zásah do jeho způsobilosti k právním úkonům v jeho zájmu vyžaduje*“⁶⁵.

Ustanovení § 10 občanského zákoníku z roku 1964 vymezovalo nejen důvody k zbavení či omezení způsobilosti člověka k právním úkonům, ale zároveň i stanovilo výlučnou pravomoc soudu zasahovat v případě potřeby do způsobilosti k právním úkonům. Jedině soud byl tak nadán pravomocí takový zásah provést, ale i pravomocí určit jeho rozsah. Ve druhém případě však, dle mého názoru, nejde jen o pravomoc soudu, ale i o povinnost soudu určit rozsah případného omezení. Ten v zásadě může učinit dvěma způsoby, a to tzv. negativním nebo pozitivním vymezením.

Stručná hmotněprávní úprava omezení způsobilosti k právním úkonům v občanském zákoníku z roku 1964 dále vymezovala pravomoc (ale i povinnost) soudu omezení způsobilosti změnit nebo zrušit, pokud se změní nebo zcela odpadnou důvody, které k němu vedly. Bližší detaily a aspekty, které ze zákonné úpravy vyplývají, byly víceméně určeny výkladem a aplikační praxí, která byla usměrňována judikaturou nejvyšších soudních instancí ČR.

3.1.3 Zakotvení podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník - obecně

Oproti občanskému zákoníku z roku 1964 se nový občanský zákoník z roku 2012 věnuje otázce podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat mnohem obšírněji. Této problematice je věnován celý jeden oddíl čítající 28 paragrafů, v nichž jsou zakotveny kromě institutu omezení svéprávnosti i další instituty sloužící

---

⁶⁵Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I, II. Komentář., 2. vydání., Praha: C. H. Beck, 2009, str. 118.

obdobnému cíli, a to předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti.

Za pozitivum oproti dřívější právní úpravě považuji i skutečnost, že je návaznost jednotlivých institutů logičtější, když prvně jsou zařazena méně omezující a mírnější opatření a posléze opatření znamenající citelnější zásah do právní sféry jednotlivce. Omezení svéprávnosti je zařazeno až na posledním místě, když nový občanský zákoník pojímá tento institut jako nejvýraznější možnost, kterou lze fyzickou osobu omezit v jejím samostatném právním jednání. Z toho také vyplývá, že by se mělo jednat o opatření výjimečné a krajní. Úplné zbavení svéprávnosti není připuštěno. Nový občanský zákoník tedy vychází z toho předpokladu, že každý člověk je schopen alespoň nějakého právního jednání⁶⁶ a že ani při omezení člověka v jeho svéprávnosti nelze dovozovat neplatnost takových právních jednání jako je koupě běžných potravin, lístku do kina, zaplacení nájemného apod.⁶⁷

Jednotlivá podpůrná opatření, která byla zmíněna výše, budou předmětem mého zkoumání v dalších kapitolách této rigorózní práce. Obecně lze však konstatovat, že úprava podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat v novém občanském zákoníku stojí na zásadách subsidiarity a proporcionality. Tyto zásady se projevují především ve výslovném zákonném příkazu použít méně omezující opatření tam, kde vzhledem k zájmům daného člověka takové mírnější opatření postačí⁶⁸, což návazně reflektuje i procesní úprava řízení o omezení svéprávnosti⁶⁹. Reflexi zásady přiměřenosti spatřuji i v tom, že zákon zásadně počítá s časově ohraničenou účinností omezení svéprávnosti⁷⁰. Promítnutí těchto zmiňovaných zásad do této nové právní úpravy účinné od 1. 1. 2014 považuji za jednoznačně pozitivní. Ačkoliv totiž byla nutnost uplatňování zásad subsidiarity a proporcionality v řízeních o způsobilosti fyzické osoby k právním úkonům mnohokrát proklamována Ústavním soudem ČR

---

⁶⁶§ 64 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník výslovně stanoví, že nelze zbavit člověka práva samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života.

⁶⁷Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dostupná na webových stránkách: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, str. 59.

⁶⁸§ 55 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁶⁹§ 39 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁷⁰§ 59 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

(např. nález ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09), přesto k jejich důslednému uplatňování v těchto řízeních před obecnými soudy bohužel často nedocházelo.

Jak sami tvůrci zdůrazňují, „*podstatný myšlenkový základ pro nový občanský zákoník představují principy našeho ústavního pořádku – pro soukromou sféru má značný význam zvláště Listina základních práv a svobod s akcentem na prioritu svobody člověka před státem*“⁷¹. Rovněž oblast podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat je, dle mého názoru, ovlivněna s tím související zásadou, že každý člověk má právo primárně si své záležitosti obstarávat sám, a to podle své vůle. I když je možnost samostatného právního jednání člověka narušena, nový občanský zákoník stále klade důraz na vůli, přání a zájmy tohoto postiženého člověka (o čemž vypovídá nově zakotvený institut předběžného prohlášení jako takový, ale například i další ustanovení hmotného i kvazi-procesního charakteru⁷²). Na to pak, dle mého mínění, navazuje zřetelná tendence nového občanského zákoníku ke koncepci tzv. „podporovaného rozhodování“ namísto koncepce „náhradního rozhodování“ u osob s duševní poruchou, tj. k tomu, kdy podpůrce či opatrovník osoby s narušenou schopností právně jednat nejedná za ní, ale společně s ní. Tento posun je v souladu se závazkem, který přijala Česká republika ratifikací Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, o níž bylo pojednáno v druhé kapitole této rigorózní práce. Podle čl. 12 odst. 3 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením musejí smluvní státy přijmout odpovídající opatření, aby umožnily osobám se zdravotním postižením přístup k asistenci, kterou mohou takové osoby pro uplatnění své právní způsobilosti potřebovat. Musí jít tedy o taková opatření, prostřednictvím kterých bude osobám s duševní poruchou poskytnuta efektivní podpora, aby mohly svou svéprávnost využívat⁷³. Je však také nutné poznamenat, že Úmluva o právech osob se zdravotním postižením explicitně nezakazuje existenci principu náhradního rozhodování jako

---

⁷¹Eliáš, K. a kol.: *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, str. 23.

⁷²§ 44, § 49 odst. 2, § 51, § 54, § 55 odst. 1, § 56 odst. 2, § 62 aj. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁷³Guernsey, K., Nicoli, M a Ninio, A. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Its Implementation and Relevance for the World Bank*, Světová banka 2007, str. 12, dostupné na webových stránkách: <http://siteresources.worldbank.org/SOCIALPROTECTION/Resources/SP-Discussion-papers/DisabilityDP/0712.pdf>

takového⁷⁴, a tedy i v novém občanském zákoníku, zejména pokud se týká opatrovnictví člověka, zůstává tento princip v určité míře zachován, ale zároveň je korigován zákonným principem, že by opatrovník měl vždy zjišťovat a respektovat názor a vůli opatrovance. Některé neziskové organizace⁷⁵ dokonce dovozují, že se pravidlo obsažené v § 469 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník o tom, že by opatrovník měl jednat zpravidla společně s opatrovancem a vždy v souladu s vůlí opatrovance uplatní paušálně vždy, nejen pokud jde o případ uvedený § 469 odst. 1 tohoto občanského zákoníku (o němž je pojednáno níže v této části rigorózní práce). Toto posledně zmiňované pravidlo však již podle prvních publikovaných názorů odborné veřejnosti nebylo přijato zcela pozitivně, když je například poukazováno na to, že se tím zužuje možnost opatrovníka pomoci opatrovanci⁷⁶, a bylo by zjevně nepřiměřené bezvýhradně jej dodržovat ve všech případech opatrovnictví. Podle jiných názorů je existence mezi respektem opatrovníka k přáním opatrovance nesporná, zřetelně však tyto meze ustaví až judikatura⁷⁷, která bude muset vytyčit hranici mezi vázaností opatrovníka vůlí opatrovance a objektivně existujícím právním zájmem opatrovance.

Ačkoliv není otázka opatrovnictví v novém občanském zákoníku stěžejním tématem této rigorózní práce, považuji za vhodné upozornit ještě na jeden aspekt této problematiky, který je úzce provázán s obecnou úpravou podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Jedná se o nově zakotvený důvod ustanovení opatrovníka, obsažený v § 469 odst. 1 občanského zákoníku, podle kterého jmenuje soud opatrovníka také člověku, jemuž působí zdravotní stav při správě jeho jmění nebo při hájení jeho práv obtíže. Důležité je, že jmenovat opatrovníka ze zmiňovaného důvodu lze pouze na návrh daného člověka se zdravotními obtížemi. I tím se tento institut ještě více přibližuje institutu nápomoci při rozhodování. Opatrovnictví založené rozhodnutím soudu dle § 469 odst. 1 nového občanského zákoníku je také

---

⁷⁴Marečková, J.: Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. In: Právní rozhledy, č. 3, Praha: 2009, str. 88.

⁷⁵Např. Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice, o.s. ve své internetové příručce nazvané: Svěprávnost od roku 2014, dostupné na webových stránkách: http://www.spmpr.cz/uploaded/Poradenstvi/svepravnost_od_roku_2014.pdf.

⁷⁶Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§1–654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1705.

⁷⁷Svoboda, K.: Opatrovnictví a zákonné zastoupení v novém občanském zákoníku. In: Právní rozhledy, č. 17, Praha: 2012, str. 609.

charakteristické mj. tím, že „*stojí na pomezí mezi smluvním zastoupením a opatrovnictvím jako takovým*“⁷⁸.

Opatrovníka soud v tomto případě jmenuje i odvolá na návrh (budoucího) opatrovance a stejně tak soud rozhoduje i o rozsahu působnosti opatrovníka ve shodě s návrhem opatrovance. Člověk, jemuž zdravotní stav působí potíže v jeho právním jednání, je tak nadán možností výrazně ovlivnit svůj právní život. Nehledě k tomu je opatrovnictví ve smyslu § 469 odst. 1 nového občanského zákoníku (i podle důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku) alternativou k omezení svéprávnosti. Pokud tedy bude probíhat řízení o omezení svéprávnosti člověka, může daný člověk výsledek řízení ovlivnit tím, že sám navrhne opatrovnictví podle § 469 odst. 1 občanského zákoníku a dále navrhne rozsah působnosti takového opatrovníka⁷⁹. Soud rozhodující o omezení svéprávnosti pak bude, podle mého názoru, povinen vždy - v souladu se shora popsanou zásadou subsidiarity - posoudit, zda takovéto opatření nepostačí k sledovanému cíli. Dikce § 469 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník přitom naznačuje, že posouzení soudu se bude omezovat pouze na zkoumání naplnění podmínek pro ustanovení opatrovníka bez omezení svéprávnosti daného člověka (např. na zkoumání toho, zda není dána důvodná obava, že bez omezení svéprávnosti by mohla danému člověku vzniknout újma) a na zkoumání navrhovaného rozsahu působnosti opatrovníka.

Z výše uvedeného vyplývá, že nový občanský zákoník zcela jistě poskytuje větší možnost uplatnění autonomie vůle osob, jimž duševní porucha činí obtíže právně jednat či dokonce jejich schopnost právně jednat narušuje. Tam, kde duševně postižené osoby nemohou svou vůli uplatnit, je snahou nového občanského zákoníku zajistit, aby byly jejich záležitosti spravovány podle jejich přání, jejich zájmů a samozřejmě tak, aby těmto osobám nevznikla újma. Částečná problematičnost tohoto přístupu však může být způsobena tím, že reálně vznikne rozpor mezi přáními daného člověka a tím, co je objektivně v jeho zájmu. Zde potom bude muset, podle mého názoru, rozhodnout soud podle individuálních okolností daného případu. Věřím však, že společně s rozvíjející se judikaturou k nové právní úpravě budou zmiňované praktické potíže postupem času odstraňovány.

---

⁷⁸Svoboda, K: Opatrovnictví a zákonné zastoupení v novém občanském zákoníku. In: Právní rozhledy, č. 17, Praha: 2012, str. 609.

⁷⁹Podle § 46 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních by pak měl soud obě řízení spojit.

3.2 Procesní úprava související s rozhodováním o podpůrných opatřeních při narušení schopnosti zletilého právně jednat.

Hmotněprávní úprava podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat předpokládá v souvislosti s každým podpůrným opatřením větší či menší ingerenci soudu. Pokud se týká předběžného prohlášení, zde soud rozhoduje o splnění podmínky (je-li účinnost prohlášení vázána na podmínku a zároveň týká-li se prohlášení jiné záležitosti, než povolání opatrovníka) a dále o změně nebo zrušení předběžného prohlášení (změní-li se okolnosti zjevně tak podstatným způsobem, že člověk, který prohlášení učinil, by je za takových okolností neučinil nebo by je učinil s jiným obsahem). V případě nápomoci při rozhodování a zastoupení členem domácnosti je soud orgánem, který vznik (resp. účinnost) daných institutů schvaluje, u institutu nápomoci při rozhodování navíc soud může podpůrce odvolat. Nejzřetelnější je ingerence soudu samozřejmě v souvislosti s institutem omezení svéprávnosti člověka. Jelikož v tomto případě jde o zásah do přirozených práv člověka natolik významný, je pravomoc soudu jasně regulována v § 56 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Občanský zákoník obsahuje několik ustanovení, o nichž lze soudit, že jsou „kvazi-procesního“ charakteru⁸⁰, samotná procesní úprava je však samozřejmě vyčleněna do samostatného zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, kde je obsažena v části druhé, v hlavě I a dílu 1 nazvaném „Řízení o podpůrných opatřeních a řízení ve věcech svéprávnosti“. Již zde je vhodné upozornit na určitou diskrepanci mezi úpravou hmotněprávní a procesní. Zatímco občanský zákoník podřadil institut omezení svéprávnosti do oddílu „Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat“, zákon o zvláštních řízeních soudních omezení svéprávnosti systematicky vyčleňuje do oddílu samostatného. Zdůvodnění, proč byla tato systematika zvolena, bohužel nenalzáme ani v důvodové zprávě k zákonu o zvláštních řízeních soudních. Předpokládám však, že je tato systematika zvolena z důvodu specifičnosti a snad i více formalizovaného postupu v řízení o svéprávnosti člověka.

Řízení o některých podpůrných opatřeních jsou upravena v českém civilním procesu zcela nově. Z poměrně strohé právní úpravy § 31 až § 33 zákona č. 292/2013

---

⁸⁰§ 44, § 49 odst. 2, § 51, § 54, § 55 odst. 1, § 56 odst. 2, § 62 aj. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Sb., o zvláštních řízeních soudních lze usuzovat, že půjde o řízení daleko méně formální. Zákon nepočítá s obligatorním znaleckým posudkem, avšak z povahy věci se domnívám, že přesto bude vždy zapotřebí, aby bylo splnění hmotněprávní podmínky spočívající v narušení schopnosti zletilého právně jednat z důvodu vlivu duševní poruchy u toho kterého podpůrného opatření řádně zjištěno. K tomu však mohou být využity případně i jiné důkazní prostředky, než nezbytně nutně znalecký posudek. Všechna řízení, s výjimkou řízení o schválení smlouvy o nápomoci, mohou být zahájena i bez návrhu. K návrhu na schválení smlouvy o nápomoci musí být písemná podoba smlouvy o nápomoci přiložena, nebo musí být její podstatný obsah zachycen v návrhu na zahájení řízení samotném. Ústní jednání bude nutné nařizovat vždy, s výjimkou řízení o schválení zastoupení členem domácnosti⁸¹. K této posledně zmiňované výjimce z ústnosti soudního řízení se však musím stavět spíše kriticky, neboť je v zásadě proti smyslu ustanovení § 50 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, podle kterého musí soud vyvinout potřebné úsilí, aby zjistil názor zastoupeného.

Na rozdíl od řízení o některých podpůrných opatřeních, která jsou v právním řádu zakotvena od 1. 1. 2014 zcela nově, úprava řízení o svéprávnosti podle § 34 až § 43 zákona o zvláštních řízeních soudních v mnoha ohledech navazuje na dřívější úpravu řízení o způsobilosti k právním úkonům obsaženou v § 186 an. zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění účinném do 31. 12. 2013 včetně. Tuto skutečnost deklaruje i důvodová zpráva k zákonu o zvláštních řízeních soudních, která řízení o svéprávnosti označuje jako „řízení převzaté z občanského soudního řádu“⁸². Přesto samozřejmě došlo k několika změnám, které promítají změny v úpravě hmotněprávní (kromě změny terminologie se například nepočítá s možností úplného zbavení svéprávnosti, dále pak je v samostatném ustanovení § 39 zákona o zvláštních řízeních soudních upravena otázka posouzení mírnějších opatření, přičemž pokud je řízení zahajováno na návrh, pak i ze samotného návrhu musí vyplývat, proč nelze užít mírnějších a méně omezujících opatření⁸³ atd.). Dále je nově výslovně stanoveno, že soud musí v rozsudku vymezit rozsah, v jakém způsobilost posuzovaného samostatně právně jednat omezil, a popřípadě dobu, po kterou účinky omezení trvají⁸⁴. První

---

⁸¹ § 19 ve spojení s § 33 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁸² Viz důvodová zpráva k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁸³ § 35 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁸⁴ § 40 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

zmiňovaný aspekt rozsudku o omezení svéprávnosti v dřívější procesní úpravě sice nebyl obsažen, ale vyplýval z § 10 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Z hlediska vymezení rozsahu omezení svéprávnosti přicházejí v úvahu zásadně 2 způsoby, a to výčtem právních jednání, ve vztahu ke kterým není daný člověk schopen samostatně právně jednat (tzv. *negativní výčet*), nebo naopak výčtem právních jednání, kterých daný člověk samostatně schopen je (tzv. *pozitivní výčet*). Judikatura⁸⁵ i teorie⁸⁶ se ustálila v tom směru, že ústavní konformitě více vyhovuje výčet negativní, což bohužel není výslovně v právní úpravě reflektováno, a tedy jsou zřejmě nadále připuštěny oba způsoby. Druhý aspekt rozsudku o omezení svéprávnosti, a to možnost soudu vymezit dobu, po kterou účinky omezení trvají, můžeme opět označit za novum v procesní úpravě. Záměrně užívám spojení „možnost soudu“, jelikož se zřejmě nejedná o obligatorní náležitost rozsudku, což vyplývá z jazykového výkladu předmětného ustanovení. I kdyby však soud dobu trvání účinků omezení svéprávnosti nevymezil, bude s ohledem na § 59 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník platit, že uplynutím 3 let právní účinky omezení svéprávnosti zaniknou. Ku prospěchu posuzovaných osob byla změněna podmínka a zkrácena doba, po kterou může soud odepřít posuzovanému právo podat návrh na zrušení či změnu rozhodnutí o omezení svéprávnosti. Podle aktuální právní úpravy může soud právo posuzovaného podat takový návrh odejmout maximálně na 6 měsíců od právní moci rozhodnutí⁸⁷, avšak za podmínky že takový návrh posuzovaného byl *opakovaně* zamítnut a nelze-li očekávat zlepšení stavu posuzovaného. Vložení slova „opakovaně“ nepochybně znamená, že musí dojít nejméně dvakrát k podání a zamítnutí takového návrhu posuzovaného, což hodnotím jako rozhodně příznivější právní úpravu oproti úpravě dřívější. Ke zkrácení doby došlo rovněž v případě zakotvení možnosti vyšetřovat duševní stav daného člověka bez jeho souhlasu ve zdravotním ústavu. Tato doba nyní může činit pouze 4 týdny. Bez zajímavosti zcela jistě není skutečnost, že ke zkrácení obou zmiňovaných dob došlo až v průběhu legislativního procesu v užším slova smyslu (v průběhu projednávání zákona v komorách Parlamentu ČR), neboť důvodová zpráva k zákonu o zvláštních řízeních

---

⁸⁵Např. nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09.

⁸⁶Fiala, J., Kindl, M. et al.: Občanský zákoník. Komentář. I. díl, 1. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 59.

⁸⁷Podle § 186 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění účinném do 31. 12. 2013 šlo přitom o dobu 1 roku.

soudních ještě se zkrácením ani jedné z těchto dob nepočítá. Jednou z posledních novot nové procesní úpravy řízení o svéprávnosti je obligatorní informování o zahájení řízení o svéprávnosti ministra spravedlnosti a příslušné komory ze strany soudu, pokud se bude řízení týkat advokáta, notáře, soudního exekutora, státního zástupce, insolvenčního správce, zapsaného mediátora, znalce nebo tlumočnicka. Důvod tohoto nového ustanovení je zřejmý, neboť omezení svéprávnosti u těchto osob má dopad i do jejich způsobilosti vykonávat dané povolání. Konečně je vhodné zmínit, že zákon o zvláštních řízeních soudních upustil od možnosti nedoručovat rozsudek o omezení svéprávnosti posuzované osobě, není-li schopna pochopit význam rozhodnutí, když naopak výslovně stanoví, že je třeba učinit i jiná vhodná opatření, aby se posuzovaný mohl s obsahem rozhodnutí seznámit a mít je k dispozici⁸⁸. K této podobě zákona se dospělo opět až v procesu projednávání v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR, neboť původní vládní návrh zákona s možností nedoručovat rozsudek počítal. Skutečnost, že nakonec došlo k vypuštění tohoto ustanovení, považuji za pozitivní. Možnost nedoručovat rozsudek v případě, že tato osoba není schopna pochopit jeho význam, je totiž velmi výrazným a nikoliv nezbytným zásahem do práva na spravedlivý proces, přičemž nedospívám k závěru, že by byl tímto ustanovením sledován jakýkoliv legitimní cíl (v konkurenci s právem na obdržení rozsudku nestojí žádné jiné právo či ospravedlnitelný zájem).

3.3 Duševní poruchy, které jsou nejčastější příčinou narušení schopnosti zletilého právně jednat

Platná právní úprava pracuje s pojmem „narušení schopnosti zletilého právně jednat“, aniž by přímo stanovila, co je příčinou takového narušení schopnosti právního jednání. Tuto právně relevantní příčinu lze však bez potíží odvodit od jednotlivých občanským zákoníkem stanovených důvodů pro možnost aplikace toho kterého podpůrného opatření. Touto příčinou je duševní porucha⁸⁹, která má větší či menší vliv na schopnost zletilého samostatně právně jednat, resp. taková duševní porucha, která negativně ovlivňuje rozumovou či volní schopnost člověka. Na tomto místě lze

---

⁸⁸§ 41 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁸⁹Jedinou výjimkou v tomto směru je institut předběžného prohlášení, u kterého může být takovou příčinou i jiná okolnost, jak bude rozebráno v samostatné kapitole věnující se předmětnému institutu.

poznámenat, že někdy v právním, ale i běžném jazyce bývají zaměňovány pojmy „duševní poruchy“ a „duševní nemoci“. Z hlediska forenzní psychiatrie bývá pojem „duševní nemoc“ užíván spíše v kontextu konstatování a posouzení možností léčby daného duševního stavu.⁹⁰ Z hlediska právního výkladu - byť takto není duševní porucha definována občanským zákoníkem (ani občanským zákoníkem z roku 1964, ani z roku 2012) - je rozdíl mezi oběma pojmy chápán tak, že „duševní porucha“ je pojmem širším, který zahrnuje všechny duševní nemoci, ale i např. slabomyslnost, poruchy psychických funkcí, intelektové defekty nevrozené, způsobené nepříznivým průběhem socializace, vlivem nevhodného sociálního prostředí, nebo i vysokým věkem⁹¹. Na rozdíl od občanského zákoníku z roku 1964, který nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů stavěl jako podmínku pro omezení způsobilosti k právním úkonům vedle kvalifikované duševní poruchy, občanský zákoník z roku 2012 počítá s tím, že chorobná závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů, a dále také chorobná závislost na hráčské vášni může duševní poruchu také představovat⁹², což odpovídá i Mezinárodní statistické klasifikaci nemocí a přidružených zdravotních problémů⁹³.

Jak bylo uvedeno výše, občanský zákoník nedefinuje pojem duševní poruchy. Obecně ani neexistuje jediná definice tohoto pojmu a každý vědní obor může pro své potřeby vycházet z definice jiné. Obsah tohoto pojmu může být tedy rozdílný mezioborově, ale i v jednotlivých odvětvích práva. Například zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v § 123 stanoví, že „*duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka*“. Trestněprávní definice však vychází z trestněprávně relevantního obsahu, a proto nemusí být pro účely práva občanského zcela přílehlavá.

Výklad relativně vágního pojmu „duševní poruchy“ je z hlediska občanského práva determinován odborným posouzením. Určení, jaké „odchylky“ v psychice

---

⁹⁰ Válková, H.: Dny práva 2009 – Sborník příspěvků, 1. vydání, Brno: Masarykova Univerzita v Brně, 2009.

⁹¹ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2012, sp. zn. 30 Cdo 971/2012.

⁹² Vyplývá to z důvodové zprávy k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ale například i z ustanovení § 1528 odst. 2 nebo § 1585 odst. 2 občanského zákoníku.

⁹³ World Health Organization: International statistical classification of diseases and related health problems, 2. vydání, Ženeva: 2008.

člověka jsou duševní poruchou ve smyslu práva občanského, je totiž odbornou otázkou, k níž je pravidelně zapotřebí znaleckého posudku. Znalci tedy mohou stanovit diagnózu vyšetřovaného člověka a dále se mohou vyjádřit k tomu, jaký má diagnostikovaná duševní porucha vliv na právní jednání konkrétního člověka. V této souvislosti však musím rovněž již na tomto místě poznamenat, že je nepřípustné, aby byl znalecký posudek jediným určujícím faktorem toho, zda bude do schopnosti člověka samostatně právně jednat zasaženo. Jak se totiž vyjádřil Ústavní soud ČR v nálezu ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07 (a následně i Nejvyšší soud ČR ve svých rozhodnutích, např. v rozsudku ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. 30 Cdo 232/2014), je porušením ústavně zaručených práv člověka, pokud soudy mechanicky a nekriticky přejímají závěry znaleckých posudků, „v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout.“⁹⁴

Právní řád, dle mého názoru, ani nemůže např. taxativním výčtem stanovit, které konkrétní duševní poruchy vedou k narušení schopnosti zletilého právně jednat, neboť by tím došlo k omezení individualizace toho kterého případu, kterou je nutné přísně dodržovat. Z hlediska praktických zkušeností však můžeme vyvodit závěr, které duševní poruchy byly v minulosti nejčastější příčinou zahájení řízení o způsobilosti k právním úkonům a následného omezení či zbavení této způsobilosti. Doc. MUDr. Jaroslav Baštecký, CSc., který byl jednou z předních osobností české psychiatrie a který dlouhodobě vykonával funkci soudního znalce, například uvádí, že poruchy, které byly důvodem k omezení způsobilosti fyzické osoby k právním úkonům, často postihovaly jen některé složky osobnosti a jednání fyzické osoby a ovlivňovaly zejména způsobilost této osoby nakládat s finančními prostředky (příkladem pak uvádí lehkou mentální retardaci)⁹⁵. Naproti tomu Baštecký⁹⁶ konkretizuje poruchy, které v praxi často vedly k úplnému zbavení způsobilosti k právním úkonům tak, že šlo například o schizofrenii, schizoafektivní poruchy, středně těžkou a těžkou mentální retardaci a výjimečně i

---

⁹⁴Z nálezu Ústavního soudu ČR ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07.

⁹⁵Baštecký, J.. Způsobilost k právním úkonům podle občanského zákoníku z pohledu psychiatra. In: Bulletin advokacie, č. 10/2005, Praha: Česká advokátní komora, 2005, str. 28.

⁹⁶Baštecký, J.. Způsobilost k právním úkonům podle občanského zákoníku z pohledu psychiatra. In: Bulletin advokacie, č. 10/2005, Praha: Česká advokátní komora, 2005, str. 28.

paranoiu, pokud jedinec dospěl do stadia demence nebo pokud zanedbával obživu svou nebo své rodiny.

Dle mého názoru jde o závěry čistě empirické, ovšem v žádném případě nemůže jít o kazuistiku. Každá duševní porucha ovlivňuje osobnost a jednání osoby specifickým způsobem a právě v řízení o podpůrných opatřeních či o svéprávnosti člověka je třeba, aby soud pečlivě zjistil a zhodnotil tento efekt nemoci na vyšetřovaného na jeho schopnost samostatně právně jednat a podle toho vymezil (ať již negativně nebo pozitivně) okruh jednání, v kterých je tento efekt duševní poruchy zásadní.

3.4 Zjišťování duševní poruchy a jejího vlivu na schopnost právně jednat

Zjišťování přítomnosti duševní poruchy a zhodnocení jejího vlivu na schopnost právního jednání konkrétního člověka je jedním ze stěžejních úkolů soudu v řízení o podpůrných opatřeních a o svéprávnosti člověka. Vzhledem ke skutečnosti, že k těmto zjištěním je třeba odborných znalostí, bude v konkrétním případě zpravidla nutné přibrat znalce. V řízení o svéprávnosti osoby je přibrání znalce dokonce obligatorní⁹⁷, v řízeních o dalších podpůrných opatřeních však již nikoliv (i v těchto řízeních však z povahy věci musí být, dle mého názoru, posouzen duševní stav konkrétního člověka osobou s odbornými znalostmi, avšak není vyloučeno, že se soudní praxe přikloní k tomu, že zde postačí vyjádření specializovaného ošetřujícího lékaře daného člověka⁹⁸).

Znalecký posudek k zjištění duševního stavu a případného negativního vlivu duševní poruchy na myšlení konkrétního člověka bude zadán k vypracování znalci v oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Jak již bylo zmíněno v předcházející části této kapitoly rigorózní práce, soudy by se však měly vyvarovat toho, aby samotné zadání znaleckého posudku přímo nutilo znalce k provedení právního posouzení, které pak soud nekriticky přijme do svého rozhodnutí⁹⁹. V každém řízení by se měla pečlivě

---

⁹⁷§ 38 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁹⁸Svoboda, K.: Podstata smlouvy o nápomoci a její perspektivy. In: Právo a rodina, č. 12, Praha: Linde, a.s., 2013, str. 2.

⁹⁹Viz např. nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07.

rozlišit hranice mezi zjištěním skutečností rozhodných v dané věci, odborným posouzením tohoto skutkového stavu (které provádí znalec) a právním posouzením (které přísluší výhradně soudu). Prostřednictvím znaleckého posudku by tedy měly být zejména zjištěny: existence, druh, rozsah a trvání duševní poruchy u posuzovaného člověka a dále by z něj mělo vyplývat, jak zjištěná duševní porucha ovlivňuje jednání člověka v různých sférách jeho života. Znalec by zásadně neměl zasahovat do právní problematiky věci, tj. jaké podpůrné opatření by mělo být v konkrétním případě přijato, případně v jakém rozsahu má dojít k omezení svéprávnosti člověka. Pokud by se znalec ve svém znaleckém posudku vyjádřil i k posledně zmiňovanému, pak by toto vyjádření měl soud považovat toliko za doporučení, se kterým by se měl vypořádat v odůvodnění svého rozhodnutí, nesmí jej však bez dalšího přebírat¹⁰⁰.

Za další nedostatek v samotném procesu zadávání znaleckých posudků považuji i to, že ustanovení znalce je zpravidla jedním z prvních procesních úkonů soudu po zahájení řízení. Podle mého názoru by soudy měly znalce ustanovit až v momentě, kdy je pokud možno co nejrozsáhleji zjištěn skutkový stav daného případu a kdy jsou opatřeny ostatní nutné podklady k rozhodnutí ve věci. Bohužel opačný postup soudů dle mých praktických zjištění přetrvává i přes skutečnost, že již bývalý Nejvyšší soud ČSR ve své zprávě ze dne 18. 11. 1977, sp. zn. Cpj 160/76, apeloval na soudy nižších stupňů, aby umožnily znalcům konfrontaci jejich znaleckých zjištění s ostatními výsledky dokazování a za tím účelem aby soudy v první řadě zjistily údaje o osobních poměrech daného člověka, tj. zejména „*jak se vyšetřovaný chová v každodenním životě, jak se stará o potřeby své a své rodiny, jak hospodaří s finančními prostředky, jak se případně projevuje na svém pracovišti, jak se chová v různých životních situacích apod.*“¹⁰¹. Vzhledem ke skutečnosti, že by soudy měly pečlivě zkoumat všechny oblasti právního jednání, ve kterých lze uvažovat o přijetí podpůrného opatření, musí nejdříve provést poměrně rozsáhlá šetření a obstarání jiných podkladů týkajících se dané věci (např. zprávy zaměstnavatele, případně zprávy obecního úřadu z místa bydliště, výslech navrhovatele a svědecké výpovědi blízkých osob apod.).

---

¹⁰⁰Zpráva o úrovni znaleckého dokazování u soudů a státních notářství, Cpj 161/79 občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR, schválená usnesením pléna Nejvyššího soudu ČSR z 23. 12. 1980, sp. zn. Pls 3/80.

¹⁰¹Zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 11. 1977, sp. zn. Cpj 160/76, k některým otázkám občanského soudního řízení o zbavení, omezení a navrácení způsobilosti k právním úkonům.

Nesprávnost postupu soudů, kdy tyto ustanovují znalce na počátku soudního řízení, má, podle mého názoru, konsekvence ještě v jedné oblasti této problematiky. Znalecký posudek by totiž měl být ke dni rozhodnutí soudu co nejaktuálnější, jelikož by měl odrážet skutečný stav posuzovaného člověka v daném čase. Pokud soudy nejdříve nechávají vypracovat znalecký posudek, a pak teprve dochází k poměrně rozsáhlému šetření dalších skutečností a k dokazování, prodlužuje se tím řízení a aktuálnost znaleckých zjištění postupem času přirozeně oslabuje. Zde je vhodné opětovně poukázat na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8.11.2005, H.F. v Slovensko¹⁰², ve kterém se tento mezinárodní soud vyslovil, že rozhodování případu dle posudku starého více než jeden rok a čtyři měsíce není v souladu s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Soudy by tedy i z tohoto pohledu měly připravit veškeré podklady tak, aby byl znalecký posudek naopak jedním z časově posledních důkazních prostředků v daném řízení.

Samotné zadání znaleckého posudku by pak mělo být rovněž poměrně rozsáhlé, aby byl v rámci znaleckého nálezu obsažen dostatečný podklad pro přijetí odpovídajících skutkových závěrů soudu. Znalec by měl vypracovat znalecký posudek ve lhůtě stanovené soudem¹⁰³, přičemž zákon výslovně neukládá horní mez lhůty pro provedení znaleckého úkolu. Soud by měl znalci určit k vypracování posudku přiměřenou lhůtu a zároveň by měl kontrolovat její dodržení. Podobu znaleckého posudku upravuje tzv. znalecká vyhláška¹⁰⁴, která ukládá znalci obsáhnout v posudku popis zkoumaného jevu a zjištěných skutečností (nález), výčet otázek, na které měl odpovědět, s odpověďmi na tyto otázky, a to včetně toho, jak znalec ke svým závěrům došel¹⁰⁵ (posudek) a znaleckou doložku.

Při zpracovávání této rigorózní práce jsem rovněž provedla soukromé šetření k praxi vybraných soudů v řízeních o podpůrných opatřeních a o svéprávnosti člověka, ze kterého se pokusím nastínit aktuální metodiku obecných soudů při zadávání znaleckých posudků v těchto zmiňovaných řízeních. Zaprvé je třeba konstatovat, že dle

---

¹⁰²Dostupný v databázi Evropského soudu pro lidská práva „HUDOC“ na webové adrese: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70926>.

¹⁰³§ 12 vyhlášky č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících.

¹⁰⁴Vyhláška č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících.

¹⁰⁵Brihčín, S.: Soudně psychiatrická expertiza z pohledu znalecké praxe. In: Bulletin advokacie, č. 4/1998, Praha: Česká advokátní komora, 1998, str. 21.

mých zjištění soudy velmi často nadále ustanovují znalce z oboru zdravotnictví – psychiatrie v samotném počátku řízení, což s odkazem na výše uvedené nehodnotím jako vhodné. Soudy dále stanoví pro znalce konkrétní lhůtu k vypracování znaleckého posudku, a to většinou lhůtu v rozmezí 45-60 dnů, což lze – podle mého názoru – vzhledem k rozsahu konkrétních zadání akceptovat jako lhůtu přiměřenou. Stojí však za poznamenání, že pokud by soudy nejprve připravily veškeré ostatní podklady, z kterých by i znalec mohl vycházet, a teprve poté přistoupily k ustanovení znalce, mohlo by být nejspíše uvažováno i o lhůtě kratší. Znalcům jsou ukládány dílčí okruhy zadání, které pro účely této práce rozdělím do třech skupin.

Do prvního okruhu můžeme zařadit ty dotazy a úkoly zadané soudem, které směřují k samotné podmínce výskytu duševní poruchy u posuzovaného člověka (jde o úkoly a dotazy typu: prostudovat spis a vyšetřit daného člověka; zjistit, zda posuzovaný trpí duševní poruchou, která není jen přechodná, případně o jakou poruchu se jedná, jaká je její možná léčba a prognóza dalšího vývoje atd.).

Do druhého okruhu bych zařadila dotazy směřující k vlivu případně zjištěné duševní poruchy na schopnost posuzovaného právně jednat, a to jednak v obecnější rovině (například: zda a v jakém směru ovlivňuje duševní porucha schopnost konkrétního člověka právně jednat; zda hrozí posuzovanému jeho právním jednáním závažná újma; zda může posuzovaný nakládat samostatně s finančními prostředky, případně do jaké výše; zda může posuzovaný spravovat své jmění – tj. nejen aktiva, ale i pasiva, aniž by mu hrozila závažná újma; zda je posuzovaný schopen obstarávat si své záležitosti, pokud se týká jednání na úřadech např. v souvislosti s podáním žádosti o přiznání dávek státní sociální podpory nebo vyřizování dokladů atd.), ale i ve specifických oblastech možného právního jednání (jde o dotazy směřující k zodpovězení toho, zda je posuzovaný schopen pochopit účel a důsledky uzavření manželství, popření otcovství, osvojení dítěte, včetně souhlasu s osvojením; jak duševní porucha posuzovaného zasahuje do jeho rodičovské odpovědnosti, zejména co se týká péče o dítě, ochrany dítěte, udržování osobního styku s dítětem, zajišťování jeho výchovy; zda je posuzovaný schopen pořizovat závěť, dědickou smlouvu, dovětek a případně v jakém rozsahu atd.).

Třetí okruh dotazů zpravidla směřuje k posouzení vhodnosti určitých procesních opatření (například dotaz, zda je podle názoru znalce možné provést výslech posuzovaného soudem či zda by mohl výslech posuzovaného soudem přinést újmu pro jeho zdravotní stav).

V metodice zadávání znaleckých posudků jsem shledala některé nedostatky. Již shora bylo zmíněno, že soudy přistupují k ustanovení znalce, aniž by nejdříve samy zjišťovaly relevantní skutečnosti a další důkazy. Negativní důsledky tohoto postupu lze provázat i s dalším zjištěným nedostatkem – soudy v některých případech, například v otázkách týkajících se oblasti rodičovské odpovědnosti, nepřímou ukládají znalcům, aby sami zjišťovali, zda je posuzovaný rodičem (dotazy typu: *Jak duševní porucha posuzovaného zasahuje do udržování osobního styku s dítětem, je – li posuzovaný rodičem?*). Je přitom zřejmé, že pokud by soud nejprve sám zjišťoval osobní a rodinné poměry daného člověka, nemusel by takto dotazy formulovat, případně by takové dotazy nemusel pokládat vůbec (pokud by zjistil, že posuzovaný rodičem není).

Jako pozitivum naopak hodnotím to, že zadání znaleckých posudků většinou zahrnovala všechny tři shora uvedené okruhy dotazů, takže znalec mj. poskytne soudu podklad i pro přijetí určitých procesních opatření. Zadání znaleckých posudků pamatují i na to, že by soudy měly dle právní úpravy zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník o určitých oblastech právního jednání, pokud se jedná o omezení svéprávnosti posuzovaného, rozhodnout výslovně¹⁰⁶ (o čemž bude v této rigorózní práci pojednáno v kapitole týkající se omezení svéprávnosti). Nicméně je třeba konstatovat, že ve všech mnou zjištěných případech byly určité oblasti hodné pozornosti ponechány zcela mimo zadání znaleckého posudku (například pokud se týká volebního práva posuzovaného atd.). Vzhledem k tomu se tak mohu důvodně domnívat, že obecné soudy se poměrně pečlivě při zadání znaleckého posudku soustřeďují na úpravu z oblasti soukromého práva, neberou však zřetel na další konsekvence, které mohou pro omezovaného ve svéprávnosti plynout v oblasti práva veřejného. Tento závěr však samozřejmě nelze jednoznačně potvrdit pouze z hodnocení zadání znaleckých posudků.

Závěrem lze vzhledem ke všemu výše uvedenému shrnout, že znalecký posudek je jedním ze stěžejních prostředků k zjištění skutkových otázek v řízeních o podpůrných opatřeních při narušení schopnosti zletilého právně jednat, zejména v řízeních o svéprávnosti. Nikdy však nesmí jít o výlučný prostředek k posouzení vhodného podpůrného opatření a případně k stanovení rozsahu omezení svéprávnosti. Soudy mohou kvalitu znaleckého posudku výrazně ovlivnit úplností a přesností zadání úkolu znalci, nesmí však znalce svým zadáním směřovat k tomu, aby přímo posuzoval otázky právní. Soudy by zároveň měly vykonávat dohled nad včasností a kvalitou zpracování

---

¹⁰⁶Např. dle § 673, § 785, § 812, § 868 a § 1525 an. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

posudků a závěry posudků vždy v rámci hodnocení důkazů konfrontovat s ostatními zjištěnými skutečnostmi.

3.5 Občanské průkazy fyzických osob, jejichž schopnost právně jednat je narušena, a základní registry

Tuto kapitolu mé rigorózní práce bych chtěla uzavřít tématem, které se dotýká spíše praktické stránky právního života osob s narušenou schopností samostatně právně jednat. Závěrečná část této kapitoly mé rigorózní práce je tedy věnována problematice zaznamenávání skutečnosti, že je ve vztahu ke konkrétní osobě uplatňováno některé z podpůrných opatření při narušení schopnosti právně jednat, do občanských průkazů a do základních registrů. Tuto problematiku jsem začlenila do mé rigorózní práce proto, že i legislativní úprava těchto otázek prošla v nedávné době změnami, a přesto neutichají určité diskuze a polemiky nad správností přijatých řešení.

Otázku občanských průkazů upravuje zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech. Tento zákon především upravuje výkon státní správy na úseku vydávání a evidence občanských průkazů. Koncepce zákona staví na *povinnosti* občanů mít občanský průkaz. Do 31. 12. 2013 měl tuto povinnost i občan, jehož způsobilost k právním úkonům byla rozhodnutím soudu omezena (což bylo výslovně stanoveno v § 2 odst. 3 zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech ve znění účinném do 31. 12. 2013). Podle právního stavu účinného od 1. 1. 2014 není tato povinnost bezvýjimečná, neboť § 2 odst. 3 zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech v platném znění výslovně počítá s tím, že občan omezený ve svéprávnosti občanský průkaz mít *může*. V dalších ustanoveních zákona je pak stanoveno, že za toho, komu byla svéprávnost omezena tak, že není způsobilý požádat o vydání občanského průkazu, podává žádost jeho opatrovník aj. Nicméně nikde v zákoně není stanoveno, že občané omezení ve svéprávnosti, nikoliv však v tom směru, že nejsou způsobilí požádat o vydání občanského průkazu, by měli povinnost občanský průkaz mít. Podle mého názoru se jedná o zjevnou legislativní nedokonalost, neboť tento právní stav umožňuje vznik situace, kdy občan omezený ve svéprávnosti pouze v malém rozsahu a nikoliv v tom směru, že by nebyl způsobilý požádat o vydání občanského průkazu, nebude povinen občanský průkaz mít. V České republice přitom neexistuje jiný doklad, který by rozsahem zapsaných nebo z něj zjištěných údajů nahrazoval občanský průkaz.

V souvislosti s občanskými průkazy osob s narušenou schopností právně jednat je však, podle mého názoru, nejdiskutovanější ta otázka, zda mají být případné omezení svéprávnosti nebo jiná podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat povinně zapisovanými údaji v občanských průkazech. V poměrně nedávné době přinesla v této oblasti zásadní změnu novela zákona o občanských průkazech, a to zákon č. 424/2010 Sb., který s účinností od 1. 1. 2012 odstranil údaj o omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům z občanských průkazů jako povinně zapisované údaje. Na tomto stavu fakticky nic nezměnily ani novely související s přijetím nového občanského zákoníku, a tedy ani podle aktuálního právního stavu se do občanských průkazů nezapisují údaje o omezení svéprávnosti nebo o jiném podpůrném opatření při narušení schopnosti člověka právně jednat. Nyní se pokusím zamyslet, jaká úskalí přináší ten který přístup, tj. a) zapisovat údaje o podpůrných opatřeních do občanských průkazů, b) takové údaje do občanských průkazů nezapisovat.

Z hlediska prvního přístupu je podle mého názoru zásadním praktickým problémem to, že občanské průkazy nemohou poskytnout tolik prostoru, aby mohl být údaj o podpůrném opatření zapsán i s konkretizací rozsahu jeho uplatnění. To potvrzuje i právní úprava před zmiňovanou novelou č. 424/2010 Sb., kdy zákon správním orgánům neukládá povinnost zapsat rozsah omezení způsobilosti k právním úkonům a vzhledem ke skutečnosti, že orgány státní správy jsou vázány zákonem a zásadně nemohou činit to, co jim zákon neukládá, ani nemohly zapsat více, než pouze údaj o tom, že je občan v samostatném právním jednání omezen¹⁰⁷. Z pohledu praktického života však takový způsob zapisovaných údajů přinášel osobám omezeným ve způsobilosti k právním úkonům četná úskalí. Je zřejmé, že danou legislativní úpravou byla sledována především ochrana osob, které vstupovaly s fyzickou osobou omezenou ve způsobilosti k právním úkonům do právního styku. Nicméně tato úprava – bez konkretizace rozsahu omezení - ve svém důsledku také znamenala, že se na dotčené osoby např. při uzavírání různých smluv, při nichž smluvní partner vyžaduje prokázání totožnosti, de facto hledělo jako na osoby zcela zbavené způsobilosti k právním úkonům. Situace byla taková, že např. na internetových stránkách nevládní neziskové organizace Iuridicum Remedium bylo osobám omezeným ve způsobilosti k právním úkonům doporučeno, aby s sebou nosily úředně ověřenou kopii rozsudku o omezení

---

¹⁰⁷Což ostatně potvrzuje i Směrnice Ministerstva vnitra České republiky ze dne 30. 5. 2005 č. SC-885/2005 v čl. 5 odst. 14, který zní: Do rubriky „Zvláštní záznamy“ se zapisují údaje v následujícím znění: a) „omezení způsobilosti k právním úkonům“.

způsobilosti k právním úkonům s vyznačenou doložkou právní moci¹⁰⁸. Konstrukce zákona před novelou č. 424/2010 Sb., tedy zapsání údajů bez konkretizace, jakých právních úkonů (resp. právních jednání) se omezení dotýká, nebyla - dle mého názoru – vhodná. Tato konstrukce totiž omezovala dotčené osoby více, než bylo nutné, a to v rozporu s ustálenou judikaturou Ústavního soudu ČR, který mnohokrát potvrdil, že omezení způsobilosti k právním úkonům je závažným zásahem do integrity dané osoby a toto omezení a jeho důsledky musí vždy znamenat zásah co nejmenší s ohledem na sledovaný cíl (např. nález Ústavního soudu ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04 aj.).

Hlavním argumentem při přijímání zákona č. 424/2010 Sb., tj. při legislativní změně odrážející druhý shora zmiňovaný přístup, bylo, že zapsání údaje o omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům bylo pro dotčené osoby dehonestující, jak vyplývá i ze sněmovních a senátních rozprav v procesu přijímání předmětné novely zákona o občanských průkazech¹⁰⁹. Podle mého názoru však přináší tento přístup zároveň negativní důsledek pro třetí osoby v tom směru, že může být ohrožena jejich právní jistota, neboť si v zásadě nemohou dle občanského průkazu ověřit, zda je jejich smluvní partner sám způsobilý dané právní jednání učinit. Tato kritika aktuálního právního stavu přetrvává i několik let po přijetí předmětné legislativní změny¹¹⁰. Dalším rizikem tohoto řešení může být i skutečnost, že poskytuje větší prostor pro podvodné zneužití duševně nemocných lidí coby tzv. „bílých koní“¹¹¹. Ačkoliv by se tedy mohlo zdát, že tento druhý přístup je výhradně v zájmu osob s narušenou schopností právně jednat, což je v souladu se zásadami nového občanského zákoníku, zcela nereflektuje riziko vzniku újmy těmto osobám.

Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech v platném znění přitom neumožňuje, aby bylo o zapsání či nezapsání údaje o omezení svéprávnosti do

---

¹⁰⁸Viz článek „Občanský průkaz a údaj týkající se omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům“ na stránkách organizace Iuridicum Remedium, dostupný na: <http://bpp.iure.cz/obcanskyprukaz.html>.

¹⁰⁹Viz stenoáznam ze schůze Senátu Parlamentu ČR ze dne 8. 12. 2010 dostupný na: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=57855>.

¹¹⁰Viz např. článek „Nesvéprávní sekají dluhy díky ořezaným občankám, většinou je nelze vymáhat“ dostupný na stránkách deníku Právo: <http://m.novinky.cz/articleDetails?aId=354575&sId=&mId=>.

¹¹¹Např. kritika JUDr. Miroslavy Hustákové na webových stránkách www.cak.cz/scripts/detail.php?id=7003 nebo Mgr. Jakuba Svobody na webových stránkách http://zpravy.idnes.cz/do-banky-ci-nemocnice-nova-obcanka-kvuli-chybejicim-udajum-nestaci-1c2-/domaci.aspx?c=A120203_112915_domaci_hv.

občanského průkazu rozhodnuto soudem ad hoc, tj. vždy vzhledem k osobě jednotlivce a všem specifickým daného případu, což by, podle mého názoru, bylo vzhledem k výše popsaným negativům obou přístupů patrně proporcionálnější řešením. Zákon dále neumožňuje zápis jiných podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat do občanských průkazů, pouze kogentně stanoví, že podpůrce nebo člen domácnosti zastupující na základě schválení soudem může za občana o občanský průkaz požádat, občanský průkaz převzít a případně i odevzdat. Domnívám se, že údaje o uplatňování určitého podpůrného opatření ve vztahu ke konkrétnímu člověku, by přitom mohly být v občanském průkazu zapsány na základě společné žádosti občana a jeho podpůrce či zástupce, čímž by došlo k zjednodušení legitimace těchto osob při různých právních jednáních.

Dle platné a účinné právní úpravy zákona o občanských průkazech je údaj o omezení svéprávnosti toliko údajem elektronickým, který lze využívat prostřednictvím základních registrů¹¹² (což vyplývá z § 3a odst. 1 písm. b) zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech). Základní registry byly spuštěny dnem 1. 7. 2012, přičemž jde o nástroj ke zlepšení fungování státní správy, kdy tzv. referenční údaje může využívat buď orgán státní správy, nebo občan, kterého se údaj týká. Tyto údaje tedy nejsou veřejnosti běžně dostupné. Je opět určitým nedostatkem, že do základních registrů nejsou zaznamenávány údaje o existenci jiného podpůrného opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, než o omezení svéprávnosti. Vzhledem k tomu, že tyto základní registry nejsou veřejnosti běžně dostupné, lze si představit, že obezřetní účastníci právních vztahů budou požadovat po svém potenciálním smluvním partnerovi předložení (vedle občanského průkazu) taktéž výpisu z registru osob a z registru práv a povinností, neboť jinou cestou jim není umožněno ověřit si, že je jejich spolukontrahent schopen samostatně právně jednat.

---

¹¹²Zákon č. 111/2009 Sb., o základních registrech.

4. PŘEDBĚŽNÉ PROHLÁŠENÍ

Předběžné prohlášení je v pořadí prvním z podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Institut předběžného prohlášení byl s účinností od 1. 1. 2014 v českém právním řádu zakotven nově a jeho právní úprava je obsažena v § 38 až § 44 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Z hlediska systematiky občanského zákoníku jde o podpůrné opatření nejmírnější, ačkoliv je třeba si uvědomit, že předběžné prohlášení zásadně nepředstavuje alternativu k ostatním podpůrným opatřením, neboť sleduje jiný účel, kterým je – zkráceně řečeno - „*uchování vůle člověka*“¹¹³. Předběžné prohlášení se, podle mého názoru, dále odlišuje od ostatních podpůrných opatření, které české právo zná, dvěma základními charakteristickými aspekty.

Tím prvním je preventivní povaha předběžného prohlášení, tj. původce prohlášení jej činí již ve stadiu pouhého očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat. Předpokládá se tedy, že člověk, který hodlá předběžné prohlášení učinit, nemá narušenou schopnost samostatně právně jednat, ale naopak jej učiní pro ten případ, že by k narušení jeho schopnosti právně jednat (z dále uvedených příčin) došlo. Vzhledem k tomuto aspektu shledávám poměrně přiléhavým označení tohoto podpůrného opatření jako „*mentální závěť*“, což je pojem, který jsem v rámci studia a přípravy podkladů k zpracování této rigorózní práce zaznamenala např. v praxi notářů.

Druhým charakteristickým aspektem, odlišujícím předběžné prohlášení od ostatních podpůrných opatření, je skutečnost, že příčinou očekávané nezpůsobilosti právně jednat nemusí být výhradně jen duševní porucha (i když tomu tak zpravidla nejspíše bude). Tento aspekt, podle mého názoru, vyplývá z dikce § 38 občanského zákoníku, který výslovně neomezuje možnost učinit předběžné prohlášení jen např. z důvodu počínající duševní poruchy. Nepřímo to lze vyvodit také z důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku, ze které vyplývá, že předběžné prohlášení nalezne uplatnění *zejména* (tj. nikoliv výhradně) za situace, kdy u sebe člověk pozoruje postupné rozvíjení duševní poruchy¹¹⁴. K ztrátě nebo omezení schopnosti právně jednat

---

¹¹³Svoboda, K.: K čemu bude dobré předběžné prohlášení. In: Jurisprudence, č. 7, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013.

¹¹⁴Viz důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku z roku 2012, dostupná na webových stránkách: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

může dojít i velmi náhle (např. v důsledku závažného úrazu nebo po mozkové mrtvici), kdy nelze vývoj zcela předpokládat. Naproti tomu u některých duševních nemocí lze vzhledem k dostupným lékařským poznatkům předpokládat, jaký budou mít průběh (typicky se v této souvislosti uvádí některé progresivní mozkové choroby - Alzheimerova nemoc, demence). Podle mého názoru lze uplatnit předběžné prohlášení v obou takových situacích, z čehož zároveň vyplývá, že zmíněné „očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat“ musí být chápáno subjektivně z pohledu původce prohlášení (nikoliv tak, zda ztráta schopnosti právně jednat reálně hrozí). Pokud se člověk rozhodne učinit předběžné prohlášení například před plánovanou dlouhou cestou autem z důvodu jeho obavy z dopravní nehody, která by případně mohla ovlivnit jeho schopnost právně jednat, nemělo by to být učinění a platnosti takového předběžného prohlášení na překážku.

V dalších částech této kapitoly mé rigorózní práce se pokusím zanalyzovat mj. východiska začlenění právní úpravy předběžného prohlášení do občanského zákoníku, platnou a účinnou právní úpravu (tj. podstatu a obsah předběžného prohlášení, jeho formu, následky změny okolností atd.) a možné perspektivy platné právní úpravy předběžného prohlášení. V závěru této kapitoly se zaměřím také na zahraniční úpravu předběžného prohlášení, konkrétně na quebeckou právní úpravu.

4.1 Východiska začlenění předběžného prohlášení do občanského zákoníku

Dne 23. února 1999 přijal Výbor ministrů Rady Evropy na svém 660. zasedání doporučení vedené pod č. R (99) 4¹¹⁵, ve kterém byly formulovány základní principy týkající se ochrany dospělých osob, které z důvodu určitého druhu postižení nejsou schopny samostatně právně jednat, přijímat rozhodnutí nebo taková rozhodnutí chápat, případně dostatečně chránit své zájmy. V části II., zásadě č. 2 a v bodě 7 Výbor ministrů členským státům doporučuje zajistit a upravit takové právní nástroje, které by dosud způsobilá osoba mohla využít pro případ své budoucí nezpůsobilosti. Ačkoliv se jednalo pouze o doporučení, které nezakládalo konkrétní závazek členských států, domnívám

---

¹¹⁵V českém překladu dostupné na webových stránkách: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Umluvy/zdravotnictvi/R_99_4_zasady_pra_vni_ochrany_nezpusobilych.pdf.

se, že i tento dokument mohl být poměrně významným činitelem při vytváření nové koncepce podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat v občanském zákoníku, zejména pokud se týká začlenění úpravy předběžného prohlášení.

Shora zmíněné doporučení Výboru ministrů Rady Evropy z roku 1999 bylo také zohledněno a mělo podstatný vliv na další doporučení přijaté Výborem ministrů Rady Evropy o více než deset let později. Dne 9. 12. 2009 Výbor ministrů Rady Evropy přijal nové doporučení č. R (2009) 11¹¹⁶, které je již přímo zaměřeno na principy svobodného rozhodování fyzických osob pro případ jejich očekávané budoucí nezpůsobilosti, a bylo tedy bezesporu významným pramenem pro začleňování předběžných podpůrných opatření pro případ nezpůsobilosti člověka samostatně právně jednat do právních úprav nejen v České republice, ale též v jiných státech. Je třeba uvést, že toto novější doporučení v žádném případě neznamenalo derogaci přechodného doporučení z roku 1999, které bylo (a je) naopak proklamováno jako stále aktuální¹¹⁷. Doporučení Výboru ministrů č. R (2009) 11 předpokládá a členským státům doporučuje začlenit do jejich právních řádů možnost člověka udělit plnou moc k zastupování v ekonomických a finančních věcech, jakož i v osobních a zdravotních otázkách, která bude trvat i poté, co je schopnost zastoupeného právně jednat narušena¹¹⁸. Druhým stěžejním doporučením Výboru ministrů pro členské státy je právně upravit možnost osob udělit pro případ jejich budoucí nezpůsobilosti předběžná právní prohlášení¹¹⁹, jimiž se rozumí instrukce nebo přání, jak mají být spravovány a řešeny záležitosti týkající se zdravotních, osobních, ekonomických a finančních oblastí jejich života, nebo určení, kdo má být jejich budoucím opatrovníkem.

Konečně je třeba z mezinárodních právních pramenů zmínit Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením, která vstoupila v platnost dne 3. 5. 2008 a jejíž proces

---

¹¹⁶V anglickém jazyce dostupné na webových stránkách: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1563397&Site=CM>.

¹¹⁷Council of Europe Publishing: Principles concerning continuing powers of attorney and advance directives for incapacity. Recommendation CM/Rec(2009)11 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 9 December 2009 and explanatory memorandum. Štrasburk: 2011, str. 5.

¹¹⁸„A continuing power of attorney” – zásady jsou obsaženy v části II. Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (2009) 11.

¹¹⁹„Advance directives” – zásady jsou obsaženy v části III. Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (2009) 11.

přijímání byl popsán v části 2.2.1.3 této rigorózní práce. Článek čl. 12 odst. 4 této úmluvy smluvním státům ukládal povinnost (tj. již konkrétní závazek) zajistit: „...aby všechna opatření, která se týkají uplatnění právní způsobilosti, poskytovala, v souladu s mezinárodním právem v oblasti lidských práv, odpovídající a účinné záruky zamezující zneužití. Tyto záruky musí zajistit, aby opatření týkající se uplatnění právní způsobilosti respektovala práva, vůli a preference dané osoby, zabraňovala konfliktu zájmů a nevytvářela prostor pro nežádoucí ovlivňování, byla přiměřená a odpovídala situaci dané osoby, byla uplatňována po nejkratší možnou dobu a podléhala pravidelnému přezkumu odpovědným, nezávislým a nestranným orgánem nebo soudem.“¹²⁰.

Podíváme-li se na časovou souslednost shora uvedených mezinárodních dokumentů a porovnáme-li ji se sousledností procesu příprav nového občanského zákoníku, můžeme vyvodit následující: Již věcný záměr nového občanského zákoníku z roku 2000¹²¹ počítal s tím, že fyzickým osobám bude umožněno, aby pro případ své budoucí nesvéprávnosti stanovily, kdo má být ustaven jejich opatrovníkem. Toto rovněž reflektoval návrh občanského zákoníku z roku 2005¹²², který možnost zvolit si předběžně svého opatrovníka pro případ vlastní nezpůsobilosti právně jednat upravoval jako jedno z ustanovení týkajících se otázek omezení a zbavení svéprávnosti. Předběžné prohlášení jako samostatný institut se objevil až v návrhu občanského zákoníku z dubna 2009¹²³. Domnívám se proto, že při přípravách nového občanského zákoníku zcela jistě hrály podstatnou roli – samozřejmě kromě jiných inspirací např. ze zahraničních právních úprav - především doporučení Výboru ministrů Rady Evropy z roku 1999 a Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy z roku 2009 správnou tendenci tehdy zpracovávaného návrhu občanského zákoníku potvrdilo.

---

¹²⁰Čl. 12 odst. 4 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, jejíž český překlad je dostupný na webových stránkách: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10774/umluva_CJ_rev.pdf.

¹²¹Dostupný na webových stránkách:
http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/vecny_zamer_OZ_2000.pdf.

¹²²Dostupný na webových stránkách: http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/OZ_verze_2005.pdf.

¹²³Dostupný na webových stránkách:
http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Navrh_obcanskeho_zakoniku__duben_2009_.pdf.

4.2 Podstata a obsah předběžného prohlášení

Předběžné prohlášení je právním institutem, který umožňuje fyzickým osobám ovlivnit svůj právní život i v situaci, kdy by se tato osoba stala nezpůsobilou právně jednat. Je to tedy prostředek pro zachování vůle člověka, resp. pro stanovení rámce budoucího nakládání se jměním nebo pro spravování jiných záležitostí daného člověka. Začlenění tohoto institutu do občanského zákoníku považují za vyplnění logické mezery v právní úpravě - závětí bylo (a je) totiž možné ovlivnit vlastní záležitosti i po své smrti, avšak před rokem 2014 nebyl v právním řádu adekvátní prostředek pro ovlivnění vlastních záležitostí v případě ztráty nebo omezení schopnosti právně jednat ještě za svého života.

V § 38 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník je vymezen možný obsah předběžného prohlášení. Člověk může projevit vůli a) aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem, nebo b) aby je spravovala určitá osoba, nebo c) aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem.

Na tomto místě bych poukázala na určitou diskrepanci s obsahem důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku, která předpokládá, že se „slovo „nebo“ (bez čárky) užívá výhradně ve slučovacím významu, zatímco s vylučovacím významem se používá výraz „anebo“ (s čárkou), případně „nebo“ (s čárkou).“¹²⁴. Domnívám se, že právní úprava umožňuje v předběžném prohlášení např. stanovit to, jak mají být záležitosti spravovány a zároveň kdo je má spravovat, tudíž by se mělo jednat mezi jednotlivými možnostmi spíše o poměr slučovací (výraz „nebo“ bez čárky), kdy může nastat jedna, dvě nebo i všechny tři varianty.

4.2.1 Správa záležitostí určitým způsobem

Tato varianta předběžného prohlášení umožňuje jeho pořizovateli stanovit rámec obstarávání jeho záležitostí v budoucnu. Těmi budou nejčastěji záležitosti týkající se jmění daného člověka, ale mohou to být i jiné záležitosti, např. pokud se týká budoucího bydlení nebo zdravotní či jiné péče o pořizovatele prohlášení. Je však třeba si uvědomit,

---

¹²⁴Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku dostupná na webových stránkách: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

že i v případě budoucího omezení svéprávnosti daného člověka, bude tento člověk nadále oprávněn bez omezení jednat v běžných záležitostech každodenního života¹²⁵ a vůle člověka aktuální v době rozhodování o těchto běžných záležitostech by měla mít přednost před vůlí vyjádřenou dříve v předběžném prohlášení¹²⁶.

Z povahy věci jsou dány projevu vůle člověka určité limity, vyplývající především ze zákona. Pořizovatel předběžného prohlášení tak nemůže platně učinit závazné pokyny, které by byly v rozporu s dobrými mravy nebo by byly dokonce protizákonné (v extrémním případě takové pokyny, jejichž splněním by byla naplněna skutková podstata trestného činu, ale např. i pokyny v záležitostech týkajících se vzniku a zániku manželství, výkonu rodičovských povinností a práv, jakož i pořízení pro případ smrti nebo prohlášení o vydědění a jejich odvolání, což by bylo v rozporu s § 458 občanského zákoníku). I proto se domnívám, že budoucí opatrovník není vázán pokyny pořizovatele předběžného prohlášení neomezeně, ale může se od takových pokynů odchýlit nebo takové pokyny nevykonat, znamenaly by zjevný exces ze zákonných limitů. Jak je ostatně dovozováno i dosud publikovanou právní teorií k novému občanskému zákoníku: „*Soud (a konec konců i ani soudem ustanovený opatrovník) není pouhým vykonavatelem (poslem) předchozí vůle pořizovatele předběžného prohlášení, má a musí mít jistou autonomii při svém rozhodování, která zabrání zjevným excesům.*“¹²⁷.

Otázkou však je, zda má opatrovník možnost se od pokynů pořizovatele předběžného prohlášení odchýlit také tehdy, když jsou zjevně v rozporu se zájmem daného člověka – například pokud by mělo jít o správu jeho majetku takovým způsobem, jímž by danému člověku s vysokou pravděpodobností vznikla škoda (což mělo nebo muselo být známo pořizovateli již v době učinění předběžného prohlášení a nejde tedy o případ podstatné změny okolností podle § 43 občanského zákoníku). Opatrovník je totiž vázán rovněž zákonnými ustanoveními o opatrovnictví a musí tedy sledovat ochranu zájmů zastoupeného¹²⁸. Domnívám se, že v tomto případě má však

---

¹²⁵§ 64 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹²⁶Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I, § 1 - 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, str. 399.

¹²⁷Svoboda, K.: K čemu bude dobré předběžné prohlášení. In: Jurisprudence, č. 7, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013.

¹²⁸§ 457 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

vůle pořizovatele předběžného prohlášení přednost (samozřejmě za předpokladu, že musel být zastoupený s dopady svých pokynů srozuměn), neboť v opačném případě by bylo předběžné prohlášení pouze právně nevymahatelným a neefektivním institutem, ačkoliv má být prostředkem pro prosazení principu autonomie vůle daného člověka. Tomuto závěru odpovídá i § 43 občanského zákoníku, který poměrně striktně stanoví možnost změny předběžného prohlášení pouze za podstatné změny okolností a zároveň pouze tehdy, pokud pořizovateli hrozí závažná újma a i při splnění těchto podmínek je třeba zjišťovat názor daného člověka.

4.2.2 Správa záležitostí určitou osobou

Pořizovatel předběžného prohlášení může *pro futuro* projevit vůli, kdo má spravovat jeho záležitosti v případě vlastní nezpůsobilosti právně jednat. Z ustanovení § 38 občanského zákoníku vyplývá, že může jít opět o záležitosti majetkové nebo i jiné (případně o oba tyto okruhy záležitostí). Domnívám se však, že většinou nalezne tento druh předběžného prohlášení uplatnění právě ohledně záležitostí týkajících se jmění daného člověka.

Některé dosud publikované názory na tuto variantu předběžného prohlášení dospívají k tomu, že v případě ustanovení správce jmění, získá tento správce jmění na základě následného rozhodnutí soudu postavení zvláštního opatrovníka pro správu jmění pořizovatele předběžného prohlášení podle § 464 odst. 1 občanského zákoníku¹²⁹. Podle mého názoru by však muselo v předběžném prohlášení jít o výslovný projev vůle směřující k ustanovení tohoto zvláštního *opatrovníka* pro správu jmění, nikoliv pouze o určení osoby správce (jednalo by se tedy spíše o třetí shora zmiňovanou variantu předběžného prohlášení obsahující určení budoucího zvláštního opatrovníka pro správu jmění). Podle § 470 občanského zákoníku totiž platí, že opatří-li si někdo správce svého jmění sám, nelze mu jmenovat opatrovníka pro správu jmění, z čehož rovněž vyplývá, že občanský zákoník instituty správce jmění a opatrovníka pro správu jmění rozlišuje (a v § 38 občanského zákoníku se o zvláštním opatrovníkovi pro správu jmění výslovně nehovoří).

---

¹²⁹Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 191.

Je však zároveň nutno přisvědčit názoru, že nový občanský zákoník v případě akceptace shora uvedeného výkladu blíže neupravuje rozsah práv a povinností tohoto správce jmění určeného v předběžném prohlášení¹³⁰. Jediným vodítkem je § 470 občanského zákoníku, podle nějž by měl jednat správce jmění v zájmu zastoupeného a tak, aby své povinnosti nezanedbával. Na výkon funkce správce jmění lze podle mého názoru aplikovat rovněž ustanovení § 1400 a násl. občanského zákoníku o správě cizího majetku, která však počítají s tím, že v určitých případech je nutný souhlas beneficenta¹³¹ a zákon neupravuje, že by tento souhlas mohl nahradit soud, pokud jej beneficent udělit nemůže v důsledku ztráty plné schopnosti samostatně právně jednat.

Dále je v této souvislosti nutné si položit otázku, zda se pro ustanoveného správce jmění mají uplatnit také pravidla obsažená v § 63 občanského zákoníku, či nikoliv. Podle mého názoru by bylo proti smyslu zákona, pokud by byl např. provozovatel zařízení, kde opatrovanec pobývá nebo které mu poskytuje služby, vyloučen coby opatrovník, ale v úvahu by přicházel coby správce jmění člověka nezpůsobilého samostatně právně jednat.

Není ani do důsledků upraveno, kdo může správce jmění, který neplní své povinnosti, odvolat, když pořizovatel předběžného prohlášení toto učinit není schopen v důsledku nastoupivší duševní poruchy narušující jeho plnou způsobilost právně jednat. Soudem ustanovený opatrovník povolaného správce jmění odvolat nemůže¹³² a soud by k tomu podle § 43 občanského zákoníku mohl přistoupit pouze prostřednictvím změny nebo zrušení předběžného prohlášení při podstatné změně okolností a v zároveň v případě hrozby závažné újmy pořizovateli předběžného prohlášení. *De lege ferenda* bych proto považovala za vhodné blíže v občanském zákoníku upravit rozsah oprávnění „pouhého“ správce jmění určeného v předběžném prohlášení a dále mechanismus kontroly plnění jeho povinností a případné důsledky, pokud správce jmění své povinnosti řádně neplní (vzhledem k tomu, že ten, kdo správce jmění povolal v předběžném prohlášení, ztratil plnou způsobilost samostatně právně jednat).

---

¹³⁰Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 191.

¹³¹Např. § 1406, § 1408 odst. 1, § 1415 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹³²Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I., § 1 - 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, str. 400.

Nikoliv zcela jasná může být také otázka, kdy se správce jmění určený v předběžném prohlášení ujímá funkce. Vzhledem k dikci zákona by bylo možné dovozovat, že se k ujmoutí výkonu funkce správce jmění nevyžaduje jakákoliv ingerence soudu (občanský zákoník totiž v ustanoveních věnujících se předběžnému prohlášení nic takového neupravuje). Dosud publikované názory k právní úpravě předběžného prohlášení se však přiklání k tomu, že se tak bez ingerence soudu neděje, s čímž lze souhlasit. Svoboda dovozuje, že se určení osoby správce jmění uskuteční až rozhodnutím soudu v řízení podle § 44 a násl. zákona o zvláštních řízeních soudních, jelikož je tohoto správce jmění nutné považovat za opatrovníka pro správu jmění (viz výše) a ustanovení o smluvním zastoupení nelze aplikovat vzhledem k tomu, že smluvní zastoupení vychází z předpokladu aktivních udílení pokynů zmocněnci v průběhu trvání zastoupení¹³³. Čuhelová naopak dovozuje, že správa cizího majetku není zákonným zastoupením ani opatrovnictvím, může se proto jednat jen o zastoupení smluvní¹³⁴, nicméně aby se správce jmění mohl ujmout funkce, je třeba rozhodnutí soudu o tom, že nastala podmínka ztráty způsobilosti právně jednat podle § 42 občanského zákoníku v řízení podle § 31 zákona o zvláštních řízeních soudních¹³⁵. I v tomto ohledu lze považovat právní úpravu za poněkud nejasnou. Jak bylo uvedeno výše, osobně se nedomnívám, že by správce jmění měl být bez dalšího považován za zvláštního opatrovníka pro správu jmění, a tedy se spíše kloním k druhému z uvedených názorů. Řešení těchto nejasností však bude muset poskytnout až rozhodovací praxe soudů.

4.2.3 Určení osoby opatrovníka

Požizovatel předběžného prohlášení může určit, kdo se má stát jeho budoucím opatrovníkem. Opatrovníka soud podle § 62 ve shodě s § 465 občanského zákoníku jmenuje tomu, koho omezil ve svéprávnosti. I zde se, podle mého názoru, musí uplatnit zákonné limity vůle pořizovatele předběžného prohlášení. Občanský zákoník totiž

---

¹³³Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 191.

¹³⁴Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 224.

¹³⁵Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 225.

některé osoby z funkce opatrovníka vylučuje¹³⁶. Kdyby pořizovatel předběžného prohlášení tyto vyloučené osoby jako opatrovníky povolal, jednalo by se, podle mého názoru, o právní jednání odporující zákonu a narušující veřejný pořádek, tudíž o právní jednání absolutně neplatné.

Stejně tak je - podle mého názoru - nutné respektovat § 464 odst. 1 občanského zákoníku tím, že pořizovatel předběžného prohlášení bude moci povolat pouze jediného budoucího opatrovníka (nebude-li se jednat o správu jeho jmění). Je ale zcela jistě možné, aby pořizovatel předběžného prohlášení určil „náhradního“ opatrovníka pro případ, že by jím preferovaný opatrovník – z nějakého důvodu – k funkci opatrovníka nebyl způsobilý nebo tuto funkci nepřijal.

Hmotněprávní úprava je doplněna § 47 zákona o zvláštních řízeních soudních, podle kterého je soud před vlastním jmenováním opatrovníka povinen zjistit, zda není prohlášení o osobě opatrovníka evidováno v seznamu podle zvláštního právního předpisu. Tímto seznamem je neveřejný seznam prohlášení o určení opatrovníka vedený Notářskou komorou ČR podle § 35a odst. 1 písm. c) zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád). Přirozeně soud musí přihlídnout i k předběžným prohlášením učiněným v jiných formách, než ve formě notářského zápisu, a – pokud nejsou taková předběžná prohlášení neplatná – musí se jimi řídit.

Je vhodné rovněž poznamenat, že k jmenování opatrovníka může dojít i v jiných situacích, než jen v případě omezení svéprávnosti daného člověka. Smysl předběžného prohlášení sice tkví právě v určení osoby opatrovníka pro případ budoucí nezpůsobilosti právně jednat, nicméně se lze přiklonit k závěru, že soud by měl z předběžného prohlášení vycházet i tehdy, kdy ustanovuje opatrovníka z jiných důvodů¹³⁷ ve smyslu § 465 odst. 1 občanského zákoníku (např. kdykoliv, kdy soud jmenuje opatrovníka z důvodu potřeby ochrany zájmů člověka). Občanský zákoník totiž – jak již bylo uvedeno v předcházejících částech této rigorózní práce - vychází ze zásady autonomie vůle člověka a respektu k projevené vůli.

Pořizovatelem předběžného prohlášení určený a soudem následně jmenovaný opatrovník se pak bude muset řídit pravidly, která jsou obsažena především v § 465 a násl. občanského zákoníku. Pokud pořizovatel předběžného prohlášení rovněž předem

---

¹³⁶§ 63 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹³⁷Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 195.

určil pravidla pro správu jeho záležitostí, měl by se opatrovník řídit rovněž podle nich (a pokud tato předem stanovená pravidla nepřekračují meze kogentních ustanovení zákona či dobrých mravů, měl by se jimi opatrovník řídit především).

Závěrem považuji za vhodné doplnit, že uzákonění možnosti předem určit svého opatrovníka osobně považuji za jeden z největších přínosů nové úpravy. Dle mého šetření je tato možnost v zahraničí velmi využívána a její využití dokonce stále zaznamenává vzestupnou tendenci. Například ve Spolkové republice Německo je v rámci opatrovnických řízení ze strany soudu vzneseno každý měsíc v průměru 20.000 dotazů na existenci „opatrovnických plných mocí“ v jejich centrálním rejstříku, přičemž jen v roce 2013 došlo k ustanovení opatrovníka na podkladě takové plné moci v cca 14.000 případech.¹³⁸ Dá se přitom předpokládat, že i v České republice bude vývoj obdobný.

4.3 Forma předběžného prohlášení

Ačkoliv se občanský zákoník z roku 2012 přiklání k zásadě bezformálnosti právních jednání, je forma předběžného prohlášení (a taktéž jeho odvolání) stanovena poměrně přísně. Podle důvodové zprávy k občanskému zákoníku¹³⁹ je tomu tak vzhledem k závažnosti prohlášení. Je přesto dáno na výběr, zda pořizovatel učiní předběžné prohlášení ve formě soukromé nebo veřejné listiny. Z koncepce § 39 občanského zákoníku by se mohlo zdát, že zákon apriorně počítá s tím, že se tak zpravidla bude dít ve formě veřejné listiny, což lze dovodit z užití obratu „*nemá-li prohlášení formu veřejné listiny, musí být učiněno...*“. Obě formy jsou však rovnocenné, byť forma veřejné listiny může přinášet poměrně mnoho výhod.

Občanský zákoník z roku 2012 (oproti občanskému zákoníku z roku 1964) definuje pojem veřejné listiny v § 567, podle kterého se jedná o listinu vydanou orgánem veřejné moci v mezích jeho pravomoci nebo listinu, kterou za veřejnou listinu prohlásí zákon. Ustanovení § 38 a § 567 občanského zákoníku však musíme dát do spojitosti ještě s § 3026 odst. 2 občanského zákoníku, podle kterého se veřejnou listinou

---

¹³⁸Ciencimino, K., Říha, M.: Z mezinárodního tisku aneb Novinky od zahraničních kolegů. In: Ad Notam, č. 1/2014, Praha: Notářská komora ČR, 2014, str. 49.

¹³⁹Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku dostupná na webových stránkách: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

v tomto případě bude rozumět notářský zápis¹⁴⁰. Veřejná listina se vyznačuje vyšší důkazní hodnotou¹⁴¹ a v případě předběžného prohlášení o budoucím opatrovníkovi ve formě veřejné listiny je její výhodou rovněž snazší dohledatelnost, neboť bude ve smyslu § 39 odst. 3 občanského zákoníku zapsána do neveřejného seznamu prohlášení o určení opatrovníka vedeného Notářskou komorou ČR podle § 35a odst. 1 písm. c) zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).

Pokud se pořizovatel rozhodne sepsat předběžné prohlášení ve formě soukromé listiny, musí být prohlášení datováno a potvrzeno dvěma svědky, kteří jsou pro svědectví způsobilí ve smyslu § 38 odst. 2 občanského zákoníku. Svědci navíc o sobě musí uvést údaje, které je umožní ztotožnit. Vodítkem pro uvedení správných a úplných údajů je § 3019 občanského zákoníku, podle kterého jsou těmito údaji zejména jméno, bydliště a datum narození, popřípadě identifikující údaj podle jiného právního předpisu. Je otázkou, zda neměl zákonodárce i v případě předběžného prohlášení umožnit obdobné formy, s jakými počítá občanský zákoník v ustanoveních o formě závěti¹⁴², zejména pak „holografní předběžné prohlášení“ sepsané vlastnoručně a beze svědků. Ani v důvodové zprávě k občanskému zákoníku není tato „mezera“ odůvodněna, neboť se, podle mého názoru, nelze spokojit s argumentem závažnosti předběžného prohlášení, když pořizování závěti se může jevit svou důležitostí jako zcela rovnocenné. Tento – podle mého mínění – drobný nedostatek je však do jisté míry zhojen § 44 občanského zákoníku, podle něhož by soud musel přihlížet i k předběžnému prohlášení neplatnému z důvodu nedostatku formy.

Speciální pravidla pro pořizování předběžných prohlášení normuje občanský zákoník pro osoby s handicapem uvedenými v § 40 odst. 1 a odst. 2. Podmínky pro učinění předběžného prohlášení v tam uvedených směrech handicapovaných osob jsou obdobné jako v případě pořizování závěti podle § 1535 odst. 1 a odst. 2 občanského zákoníku s tím rozdílem, že u závěti ve formě soukromé listiny se počítá dokonce se třemi současně přítomnými svědky, zatímco u předběžného prohlášení stačí ve smyslu § 39 odst. 1 občanského zákoníku svědci dva. Za zmínku rovněž stojí, že speciální pravidla pro pořizování notářských zápisů o právních jednáních osob, které

---

¹⁴⁰Oproti původnímu návrhu nepočítá zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních s tím, že by předběžná prohlášení fyzických osob rovněž zachycovaly okresní soudy do protokolu.

¹⁴¹§ 568 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁴²§ 1532 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

neumí či nemohou číst nebo psát, upravuje rovněž § 65 zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).

Jako určitý nedostatek právní úpravy formy předběžných prohlášení spatřuji skutečnost, že zákon nepamatuje na formu předběžných prohlášení, pokud by je činil nezletilý, přičemž například v případě pořízení pro případ smrti takovou speciální úpravu zná¹⁴³. Vzhledem k tomu, že zákon výslovně nestanoví, že by předběžná prohlášení nemohli činit nezletilí (pokud je právní jednání spočívající v učinění předběžného prohlášení přiměřené jejich rozumové a volní vyspělosti), nelze nezletilým toto právo odírat jen vzhledem k tomu, že zákonodárce nazval příslušný oddíl občanského zákoníku jako „Podpurná opatření při narušení schopnosti *zletilého* právně jednat“¹⁴⁴. Vhodná by pro tyto případy jistě byla povinná forma veřejné listiny.

4.4 Odvolání předběžného prohlášení a změna okolností

Je zřejmé, že vůle jednou projevená v předběžném prohlášení nemůže založit status quo, který nelze změnit nebo odvolat. Občanský zákoník výslovně v § 41 upravuje možnost odvolání předběžného prohlášení, pro které vyžaduje stejnou formu, jako pro pořízení předběžného prohlášení. Dosud publikované názory se však neshodují v tom, zda lze předběžné prohlášení ve formě veřejné listiny odvolat projevem vůle ve formě listiny soukromé s náležitostmi dle § 39 odst. 1 občanského zákoníku. Zatímco jedna část autorů se domnívá, že to možné není¹⁴⁵, druhá část autorů dovozuje opak¹⁴⁶. Je jasné, že pevně vyřešit tento problém bude muset až judikatura, osobně se však domnívám, že by tato otázka měla být posuzována stejně, jako otázka odvolávání závěti¹⁴⁷, kdy dřívější teorie jednotně dospěla k závěru, že „*právní úkon odvolání závěti*

---

¹⁴³§ 1526 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁴⁴Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I., § 1 - 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, str. 400.

¹⁴⁵Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I., § 1 - 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, str. 407.

¹⁴⁶Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 200.

¹⁴⁷Dříve § 480 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, od 1.1.2014 § 1577 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

*musí mít formu, jaké je třeba k závěti; nemusí však být učiněn stejnou formou, jako byla pořízena závěť*¹⁴⁸. Z uvedeného vyplývá, že by mělo být možné odvolat předběžné prohlášení pořízené ve formě veřejné listiny rovněž projevem vůle v soukromé listině (s náležitostmi dle § 39 odst. 1 občanského zákoníku).

Odvolat předběžné prohlášení lze podle § 41 odst. 2 občanského zákoníku i konkludentně, a to zničením listiny obsahující prohlášení pořizovatelem předběžného prohlášení. Vzhledem k prozatímní neexistenci rozhodující judikatury mám za to, že by se zničením listiny mělo (shodně s výkladem pojmu „zničení listiny obsahující závěť“) rozumět nejen její roztrhání nebo spálení, ale též vymazání textu, přeškrtnání podpisu, data atp.¹⁴⁹

Občanský zákoník výslovně neřeší, zda lze předběžné prohlášení po dobu, kdy je jeho pořizovatel stále způsobilý samostatně právně jednat, také měnit, doplňovat, případně odvolávat jen částečně atd. Z povahy věci to, podle mého názoru, možné je, protože občanský zákoník nic takového výslovně nezakazuje. *De lege ferenda* by však bylo vhodné v občanském zákoníku upravit, že pořízení nového předběžného prohlášení ruší předchozí předběžné prohlášení pouze v rozsahu, v jakém nemůže vedle pozdějšího předběžného prohlášení obstát. Za současného právního stavu k tomuto závěru můžeme dospět pouze za použití analogie legis s § 1576 občanského zákoníku.

Pokud se v průběhu času dostane pořizovatel předběžného prohlášení do očekávaného stavu nezpůsobilosti právně jednat a nemá tudíž například možnost vlastním projevem vůle činit změny v předběžném prohlášení, bude mít pravomoc předběžné prohlášení změnit nebo zrušit soud. Občanský zákoník však k možnosti soudu využít této jeho pravomoci předpokládá splnění poměrně striktních podmínek dle § 43, a to změnu okolností tak podstatnou, že by i pořizovatel předběžného prohlášení býval volil jinak, a zároveň hrozbu vzniku závažné újmy danému člověku. Vzhledem k jazykové konstrukci předmětného ustanovení je zřejmé, že obě podmínky musí být splněny kumulativně. Uvedené ustanovení občanského zákoníku otvírá možnosti tvorby budoucí judikatury, jejíž úkolem bude vyložit faktický obsah pojmů „podstatná změna okolností“ a „hrozba závažné újmy“. Mám dále za to, že vzhledem k myšlenkovému základu občanského zákoníku z roku 2012, který podporuje (a preferuje) autonomii vůle

---

¹⁴⁸Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I, II. Komentář., 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, str. 1460.

¹⁴⁹Viz usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 8. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2242/2012.

člověka, bude se soud muset tam, kde postačí pouhá změna předběžného prohlášení, zdržet zrušení předběžného prohlášení jako celku. Reminiscence principu respektu k vůli a přáním člověka je patrná i v tom směru, že soud bude muset před změnou nebo zrušením předběžného prohlášení vyvinout potřebné úsilí, aby názor daného člověka zjistil.

4.5 Neplatnost předběžného prohlášení

V posledním ustanovení, které nový občanský zákoník věnuje úpravě předběžného prohlášení, a to v § 44, je upraven i zvláštní přístup k neplatnému právnímu jednání spočívajícím v předběžném prohlášení. Ustanovení § 44 bylo do zákonné úpravy začleněno zcela jistě jako projev zásady autonomie vůle¹⁵⁰, případně též „z důvodu vysoce osobní povahy prohlášení“¹⁵¹. Podle předmětného ustanovení soud přihlédně i k neplatnému prohlášení (nebo k jeho odvolání), není-li příčiny pochybovat o vůli toho, kdo je učinil. Z uvedeného je zřejmé, že míra vázanosti soudu neplatným předběžným prohlášením je snížena, přesto však nelze dovodit, že by taková vázanost byla nulová. Soud se od neplatného předběžného prohlášení obecně bude moci odchýlit, bude však muset zároveň náležitě odůvodnit, jakými úvahami a důvody byl veden¹⁵².

Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku¹⁵³ výslovně uvádí jako příklad neplatnosti předběžného prohlášení nedostatek formy, která je, jak bylo uvedeno výše, poměrně striktně předepsána. Je však třeba uvažovat i o jiných důvodech neplatnosti (viz § 580 a násl. občanského zákoníku).

V této souvislosti je podstatnou otázkou, zda se může jednat o neplatnost relativní nebo absolutní. Občanský zákoník obecně vychází z neplatnosti relativní, kdy

---

¹⁵⁰Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 244.

¹⁵¹Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I., § 1 - 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, str. 411.

¹⁵²Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 207.

¹⁵³Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku dostupná na webových stránkách: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

k absolutní neplatnosti vedou podle § 588 pouze tři důvody: zjevný rozpor s dobrými mravy, rozpor se zákonem a zároveň zjevné narušení veřejného pořádku a dále počáteční nemožnost plnění. Domnívám se, že vzhledem k smyslu a účelu zákona, který vyžaduje především sledovat ochranu zájmů původce prohlášení, a dále vzhledem k tomu, že tento člověk poté, co se stane nezpůsobilým právně jednat, nemusí být schopen sám namítat neplatnost svého dřívějšího předběžného prohlášení, měl by k důvodům neplatnosti předběžného prohlášení přihlížet soud z úřední povinnosti. Právě zásada ochrany osob s narušenou schopností samostatně právně jednat může představovat pravidlo veřejného pořádku ve smyslu § 588 občanského zákoníku. Je však samozřejmě otázkou, zda budoucí judikatura dospěje ke stejnému závěru.

Podle mého názoru lze z § 44 občanského zákoníku rovněž dovodit, jaké důsledky pro soud má zdánlivé právní jednání spočívající v předběžném prohlášení. Zdánlivost právního jednání je upravena v § 551 až v § 554 občanského zákoníku, kdy jde o takové jednání, kde vůle zcela chybí, kde nebyla projevena vážná vůle, nebo u kterého nelze pro neurčitost nebo nesrozumitelnost obsah právního jednání ani výkladem. K zdánlivému právnímu jednání se nepřihlíží (§ 554 občanského zákoníku), což vyplývá právě i z dikce § 44: „*není-li příčiny pochybovat o vůli toho, kdo [prohlášení či jeho odvolání] učinil*“. Je tak zřejmé, že zdánlivým předběžným prohlášením není soud vázán, ani k němu nemusí přihlížet.

4.6 Srovnání se zahraniční právní úpravou – občanský zákoník provincie Québec

Právo kanadské provincie Québec je z komparatistického hlediska velmi zajímavé, a to i vzhledem k tomu, že se náš zákonodárce v mnohých ohledech při přípravách nového občanského zákoníku právě tímto právem inspiroval. Tradice jednotného, kodifikovaného občanského práva v Québecu sahá daleko do historie, pro současnost je však zlomový rok 1774, kdy Parlament Velké Británie schválil tzv. zákon o Québecu¹⁵⁴, díky němuž pro občanskoprávní vztahy (nikoliv však pro oblast veřejné správy) platilo v provincii Québec francouzské právo a který v zásadě umožnil vznik

---

¹⁵⁴The Quebec Act of 1774.

první kodifikace občanského práva v Kanadě¹⁵⁵. Od roku 1994 je účinný občanský zákoník Québecu (francouzsky: *Code civil du Québec*, anglicky: *Civil Code of Québec*)¹⁵⁶, jehož ustanovení jsou předmětem komparace v této části mé rigorózní práce.

Québecký občanský zákoník (dále jen „CCQ“) má jinou systematiku, než jaká byla zvolena v českém občanském zákoníku z roku 2012, neboť upravuje institut obdobný předběžnému prohlášení v ustanoveních o mandátu¹⁵⁷. Takový mandát může podle § 2166 CCQ zletilá osoba (přičemž na rozdíl od české úpravy je podmínka zletilosti mandanta výslovně konstatována) udělit třetí osobě v očekávání vlastní nezpůsobilosti starat se o sebe nebo o svůj majetek, a to buď ve formě notářského zápisu, nebo za účasti svědků. Aby se mandát stal pro zmocněnce účinný, musí dojít k vzniku zmiňované nezpůsobilosti právně jednat a zároveň musí dojít ke schválení mandátu soudem, a to k žádosti zmocněnce. Na rozdíl od české právní úpravy tak soud rozhoduje ve věcech tohoto mandátu jen na návrh. Posouzení hmotněprávní podmínky spočívající v tom, že nastala očekávaná nezpůsobilost právně jednat, se děje z hlediska třech kritérií: 1) zda je daná osoba schopna náležitě posoudit a identifikovat potenciální nebezpečí v té které situaci, 2) zda je daná osoba schopna se vyjadřovat, 3) zda je daná osoba schopna uplatňovat svá práva¹⁵⁸.

Québecký občanský zákoník rovněž stanoví pravidla pro situace, kdy je rozsah mandátu nejasný nebo pochybný. Zmocněnci je uloženo, aby v takovém případě jednal v souladu s pravidly o opatrovnictví zletilých (francouzsky: *la tutelle au majeur*, anglicky: *tutorship to persons of full age*) a s pravidly o správě cizího jmění. V případě, že by bylo zapotřebí jakéhokoliv souhlasu nebo schválení od zmocnitele (který se však stal nezpůsobilým samostatně právně jednat), zmocněnec si jej vyžádá od soudu nebo od veřejného opatrovníka¹⁵⁹. Québecký občanský zákoník tedy předpokládá větší

---

¹⁵⁵The Civil Code of Lower Canada.

¹⁵⁶Aktuální znění québeckého občanského zákoníku je dostupné na webových stránkách: http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ_1991/CCQ1991_A.html.

¹⁵⁷§ 2166 až § 2174 CCQ.

¹⁵⁸Baudouin, J-L., Renaud, Y.: *Code civil du Québec annoté*, svazek 2, 16e éd., Montréal: Wilson & Lafleur, 2013, str. 3244.

¹⁵⁹§ 2168 CCQ.

samostatnost a zároveň větší aktivitu zmocněnce, přičemž naproti tomu podle českého občanského zákoníku je to spíše soud, který a priori vymezuje povinnosti opatrovníka v souladu s předběžným prohlášením nebo s přihlédnutím k neplatnému předběžnému prohlášení. Naproti tomu québecký občanský zákoník počítá s více subjekty, které vykonávají dohled nad výkonem funkce zmocněnce podle § 2166 a násl. CCQ. Kromě soudu to je i veřejný opatrovník, (resp. úřad veřejného opatrovníka, který však česká právní úprava nezná).

Québecký občanský zákoník rovněž upravuje postup, pokud dojde k opětovnému nabytí způsobilosti právně jednat. V případě, že k takové situaci dojde, může být na základě zdravotní a psychiatrické zprávy podané u soudu zahájeno řízení o ukončení mandátu. Po podání uvedené zprávy jsou obligatorně ze strany soudu vyrozuměni zmocnitel, zmocněnec a další osoby oprávněné pro podání námitek. Pokud nejsou ke zdravotní a psychiatrické zprávě podány ve lhůtě 30 dnů žádné námitek, má se za to, že zmocněnec opětovně nabyl plnou schopnost právně jednat a zmocněnci je ukončení mandátu bez zbytečných odkladů soudem oznámeno¹⁶⁰. Česká právní úprava neobsahuje speciální ustanovení o ukončení předběžného prohlášení (kromě jeho odvolání samotným pořizovatelem předběžného prohlášení nebo jeho zrušení v případě podstatné změny okolností), a tedy pokud by se pořizovatel předběžného prohlášení stal opětovně plně způsobilým právně jednat, nevyžaduje se ze zákona intervence soudu, neboť člověk plně způsobilý samostatně právně jednat může předběžné prohlášení odvolat sám.

Vzhledem k výše uvedenému lze shrnout, že existuje zřejmá paralela mezi úpravami českého občanského zákoníku a québeckého občanského zákoníku, pokud se týká podstaty předběžného prohlášení a jeho formy. Naopak odlišný přístup obou úprav je determinován tím, že zatímco český občanský zákoník pracuje s předběžným prohlášením jako s jedním z podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, québecký občanský zákoník přistupuje k tomuto institutu spíše jako ke zvláštní plné moci, resp. k mandátu.

---

¹⁶⁰§ 2173 CCQ.

5. NÁPOMOC PŘI ROZHODOVÁNÍ

Nápomoc při rozhodování je v pořadí druhým z podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Obdobně jako v případě předběžného prohlášení, jemuž byla věnována přecházející kapitola této rigorózní práce, jde o institut, který byl s účinností od 1. 1. 2014 v českém právním řádu zakotven nově. Právní úprava nápomoci při rozhodování je obsažena v § 45 až § 48 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Ačkoliv jsou tomuto institutu věnovány pouze 4 paragrafy zákona, považují jej za jednu z nejvýznamnějších novinek v oblasti právní ochrany zletilých osob trpících duševní poruchou. Nápomoc při rozhodování – na rozdíl od předběžného prohlášení – již představuje faktickou alternativu k dalším podpůrným opatřením, zejména k omezení svéprávnosti. Zatímco vztah předběžného prohlášení a omezení svéprávnosti záleží spíše v možnosti ovlivnit prostřednictvím předběžného prohlášení budoucí podobu a výkon právních jednání v režimu omezené svéprávnosti, vztah nápomoci při rozhodování a omezení svéprávnosti je determinován shodným účelem obou těchto institutů.

Za nejvíce specifický znak nápomoci při rozhodování považují skutečnost, že tento právní institut reflektuje koncepci tzv. podporovaného rozhodování (někdy též nazývaného „asistované rozhodování“). Rovněž důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku zdůrazňuje tento zmiňovaný charakteristický znak nápomoci při rozhodování tím, že „*podpůrce na rozdíl od opatrovníka nejedná namísto osoby se zdravotním postižením, ale jedná společně s ní*“.¹⁶¹ Lze, myslím, souhlasit s obecnou tezí, že téměř každý člověk, aniž by byla jeho schopnost právně jednat nějakým způsobem narušena, potřebuje v určité oblasti jistou podporu při rozhodování (například ve velmi specifických či odborných oblastech).¹⁶² V případě nápomoci při rozhodování však dochází k formalizovanému uznání statusu a funkce stálého rádce pro osobu, již duševní porucha působí při rozhodování potíže. Díky takovému formalizovanému uznání své funkce se podpůrce může zúčastnit právních jednání podporovaného (a to nejen v oblasti soukromého práva, ale rovněž v oblasti práva veřejného) a

---

¹⁶¹Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku dostupná na webových stránkách: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, str. 56.

¹⁶²Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I., § 1 - 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, str. 413.

podporovanému při nich poskytovat rady či osvětlovat dopady a souvislosti toho kterého právního jednání, přičemž třetí osoba musí tuto činnost podpůrce respektovat. Podpůrce přitom zásadně nevystupuje jako zástupce podporovaného.

V dalších částech této kapitoly mé rigorózní práce se pokusím zanalyzovat jednotlivé dílčí aspekty platné právní úpravy nápomoci při rozhodování, včetně východisek začlenění tohoto institutu do českého právního řádu, která nalézám v mezinárodním právu veřejném. Tato kapitola bude opět uzavřena příspěvkem z oblasti srovnávací právní vědy, kdy se zaměřím na právní úpravu nápomoci při rozhodování v občanském zákoníku kanadské provincie Québec.

5.1 Východiska začlenění nápomoci při rozhodování do občanského zákoníku

Porovnáme-li jednotlivé verze návrhu nového občanského zákoníku v procesu jeho příprav, dojdeme ke zjištění, že institut nápomoci při rozhodování se objevil až v návrhu z roku 2009¹⁶³. Právě tuto verzi návrhu nového občanského zákoníku můžeme - vzhledem k značnému rozšíření legislativní úpravy v oblasti podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat - označit za zlomovou. Jedním z důvodů, proč k takovému (pozitivnímu) vývoji v legislativních přípravách došlo, je skutečnost, že dne 3. 5. 2008 vstoupila v platnost Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, které je též věnována část 2.2.1.3 této rigorózní práce. Česká republika Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením podepsala dne 30. 3. 2007 a až dne 28. 9. 2009 ji ratifikovala.

Podle čl. 12 odst. 3 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením musí smluvní státy přijmout „*odpovídající opatření, aby umožnily osobám se zdravotním postižením přístup k asistenci, kterou mohou pro uplatnění této právní způsobilosti potřebovat*“. Podstatou tohoto příkazu Úmluvy je posun od koncepce tzv. náhradního rozhodování k rozhodování podporovanému. Věcným obsahem „asistence při uplatňování právní způsobilosti“, zmiňované v předmětném ustanovení Úmluvy, je pak stav, kdy je osobě se zdravotním postižením plně zachována její způsobilost právně jednat a nedochází tedy k přesunu práv zdravotně postiženého na jinou osobu, pouze je

---

¹⁶³Dostupný na webových stránkách:

http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Navrh_obcanskeho_zakoniku__duben_2009_.pdf.

ze strany třetí osoby poskytována při samostatném rozhodování zdravotně postiženého potřebná pomoc¹⁶⁴. Právě shora citovaný příkaz čl. 12 odst. 3 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením byl důvodem rozšíření katalogu podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat o (českému právu dosud neznámý) institut nápomoci při rozhodování.

Právní úprava nápomoci při rozhodování dále reflektuje i následující ustanovení Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, a to čl. 12 odst. 4, podle něhož musí smluvní státy zajistit, „aby všechna opatření, která se týkají uplatnění právní způsobilosti, poskytovala, v souladu s mezinárodním právem v oblasti lidských práv, odpovídající a účinné záruky zamezující zneužití.“. Splnění tohoto závazku, který Česká republika na sebe převzala, má zajistit obligatorní schválení smlouvy o nápomoci soudem¹⁶⁵.

5.2 Podstata a obsah institutu nápomoci při rozhodování

Podle § 45 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník si může člověk, jemuž duševní porucha působí potíže při rozhodování (třebaže nemusí být omezen ve svéprávnosti), ujednat s podpůrcem poskytování podpory. Podle mého názoru můžeme výkladem předmětného ustanovení zákona vymezit podstatu nápomoci při rozhodování. Zaprvé jde o faktické opatření, jímž může člověk s duševní poruchou výrazně ovlivnit svůj budoucí právní život, ale na které lze zároveň nahlížet jako na možnost, jak odvrátit hrozící omezení jeho svéprávnosti soudem, jíž disponuje výhradně samotný člověk trpící duševní poruchou. Shodně s institutem předběžného prohlášení vzniká tedy nápomoc při rozhodování z iniciativy samotné osoby trpící duševní poruchou. Svoboda uvádí, že smlouva o nápomoci má omezení svéprávnosti (nebo dalšímu prohloubení takového omezení svéprávnosti) předejít, a to tím, že „podporovaný bude schopen ve spolupráci s podpůrcem činit i taková právní jednání, k nimž by jinak nebyl

---

¹⁶⁴Marečková, J.: Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. In: Právní rozhledy, č. 3, Praha: 2009, str. 88.

¹⁶⁵Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku dostupná na webových stránkách: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, str. 57.

*schopen*¹⁶⁶. Vzhledem ke skutečnosti, že podle § 55 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník nelze člověka v jeho svéprávnosti omezit, není-li dostačující jiné, méně omezující opatření, bude - podle mého názoru - nejdůležitějším a zároveň nejsložitějším úkolem soudu posouzení, jak moc duševní porucha ovlivňuje schopnost konkrétního člověka samostatně právně jednat a zda lze zájmy tohoto člověka dostatečně ochránit pouze poskytováním asistence ze strany podpůrce. S tím zajisté souvisí i zkoumání toho, zda je zvolená osoba podpůrce způsobilá řádně svou funkci vykonávat, a posléze též toho, zda svou funkci podpůrce skutečně vykonává řádně.

Vzhledem ke skutečnosti, že nápomoc při rozhodování není opatřením preventivním, ale má naopak své uplatnění v situacích, kdy duševní porucha již skutečně potíže při rozhodování působí, bude třeba také zkoumat, zda si člověk uzavírající smlouvu o nápomoci plně uvědomuje její účel a dopady. K uzavření smlouvy o nápomoci je oprávněn i člověk, který není plně způsobilý k právnímu jednání, přičemž k tomu není nutný souhlas opatrovníka¹⁶⁷. Myslím, že s vysokou pravděpodobností nalezne institut nápomoci při rozhodování své uplatnění hlavně při výskytu lehčích forem duševních poruch. Čuhelová uvádí, že je nápomoc při rozhodování vhodná v případech lehkého intelektuálního handicapu, selhání mentálních schopností v důsledku věku či dočasné nesvéprávnosti způsobené nemocí¹⁶⁸. Pravděpodobně tomu tak skutečně bude, nicméně nelze vyloučit, že praxe dovede možnost nápomoci při rozhodování i u závažnějších forem duševních poruch, zejména těch, které se projevují pouze nárazově, kdy se ataky nemoci střídají s relativně klidnými obdobími. V každém případě bude potřeba k zjištění duševní poruchy a jejího vlivu na rozhodování (a právní jednání) člověka odborných znalostí, tudíž by měly být tyto otázky posouzeny na základě znaleckého posudku nebo alespoň odborného vyjádření specializovaného lékaře.

Vzhledem k dikci § 45 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, lze shrnout, že obsahem smlouvy o nápomoci je poskytování podpory ze strany podpůrce. Bližší vymezení této podpory nabízí ustanovení § 46 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský

---

¹⁶⁶Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 209.

¹⁶⁷Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 209.

¹⁶⁸Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 248.

zákoník, kdy jde o zajištění přítomnosti podpůrce při právních jednáních podporovaného, zajištění potřebných údajů a sdělení vztahujících se k právnímu jednání a o poskytování rad. Konkrétněji se těmito úkoly podpůrce budu zabírat dále v této kapitole mé rigorózní práce, a proto se na tomto místě prozatím spokojím s tímto stručným shrnutím obsahu podpory při rozhodování.

5.3 Forma, náležitosti a účinnost smlouvy o nápomoci

Ačkoliv je nápomoc při rozhodování bezesporu důležitým právním jednáním, zákon striktně nestanoví její formu, z čehož vyplývá, že je možné smlouvu o nápomoci uzavřít písemně nebo ústně. Konkludentní formu uzavření smlouvy o nápomoci zákon sice nezakazuje, nicméně vzhledem k tomu, že je podle § 46 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník třeba projeviti vůli před soudem (není-li smlouva o nápomoci uzavřena písemně), domnívám se, že je tato forma nápomoci při rozhodování vyloučena z povahy věci. Bezformálnost právního jednání spočívajícího v uzavření smlouvy o nápomoci je tedy pouze zdánlivá, neboť obsah smlouvy o nápomoci musí být prezentován vůči soudu, na jehož schválení je ze zákona vázána účinnost smlouvy o nápomoci. To potvrzuje i související procesní úprava obsažená v § 32 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, podle které musí být k návrhu na schválení smlouvy o nápomoci buď přiložena její písemná forma, nebo musí být její podstatný obsah zachycen přímo v návrhu.

Vzhledem k té skutečnosti, že nápomoc při rozhodování spočívá na smluvním základě, bude, podle mého názoru, třeba dodržet určité náležitosti obsahu smlouvy. Půjde především o takové náležitosti, které zajistí dostatečnou určitost smlouvy o nápomoci, tj. kdo ji uzavírá a co je jejím předmětem. Ve smlouvě o nápomoci by tedy měl být v každém případě obsažen závazek podpůrce poskytovat podporu při právních jednáních podporovaného a případně též bližší vymezení obsahu této podpory. Dosud publikované odborné názory připouštějí i uzavření tzv. částečné dohody o nápomoci¹⁶⁹, tj. takové, na základě které je podpora poskytována jen v určité oblasti právních jednání nebo jen v určitých záležitostech. Vzhledem k absenci výslovného zákonného zákazu takové částečné smlouvy o nápomoci s těmito názory souhlasím, byť uzavření takové

---

¹⁶⁹Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 214.

částečné smlouvy o nápomoci nelze stranám doporučit s ohledem na právní jistotu ohledně rozsahu oprávnění podpůrce být přítomen té které záležitosti a případně jeho oprávnění namítat neplatnost toho kterého právního jednání.

Nedomnívám se, že by bylo podstatnou náležitostí smlouvy o nápomoci rovněž ujednání, na jakou dobu se smlouva uzavírá. Z povahy věci však dovozují, že smlouva o nápomoci trvá, dokud duševní porucha činí podporovanému potíže při rozhodování. V ideálním případě samozřejmě může dojít k remisi duševní poruchy, kdy již nebude potřeba podporu dále poskytovat (dojde k naplnění účelu smlouvy o nápomoci). V opačné situaci může naopak dojít k zhoršení duševního stavu podporovaného, kdy pouhé poskytování podpory již nebude dostačující. Považuji za určitý nedostatek právní úpravy, že blíže neřeší, jak v takové situaci postupovat. Je zde sice možnost postupovat podle § 48 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, kde je upraven specifický mechanismus pro ukončení smluvního vztahu odvoláním podpůrce¹⁷⁰, nicméně takovýto postup je vázán na návrh podpůrce nebo podporovaného. Zákon však neřeší situaci, kdy podpůrce nebo podporovaný takový návrh nepodají, přičemž bez návrhu může soud podpůrce odvolat pouze v případě závažného porušení jeho povinností. Zákon ani nestanoví, že by případným omezením ve svéprávnosti došlo k automatickému zrušení smlouvy o nápomoci, přičemž z hlediska výkladu zákona lze uzavřít, že svého podpůrce může mít jak osoba svéprávná, tak osoba ve svéprávnosti omezená¹⁷¹. V případě, že by došlo k rozhodnutí o omezení svéprávnosti, a tedy i k jmenování opatrovníka podle § 62 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, domnívám se, že by návrh na odvolání podpůrce mohl podat právě tento nově jmenovaný opatrovník. V opačném případě by hrozila konkurence opatrovníka s podpůrcem (ačkoliv by oba měli jednat ve vzájemné shodě s ohledem na jejich stejnou povinnost chránit zájmy člověka s duševní poruchou¹⁷²).

Účinnost smlouvy o nápomoci je podle § 46 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník vázána na schválení soudem. Vzhledem ke skutečnosti, že podkladem pro institut nápomoci při rozhodování je smlouva, je, podle mého názoru,

---

¹⁷⁰Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 218.

¹⁷¹Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I., § 1 - 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, str. 415.

¹⁷²Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I., § 1 - 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, str. 415.

třeba aplikovat též ustanovení § 1762 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, podle kterého se má za to, že se smlouva od počátku ruší, nebyl-li podán návrh na její schválení do jednoho roku od uzavření. V tomto případě jde o vyvratitelnou domněnku, kdy důkaz opaku musí podat navrhovatel schválení smlouvy o nápomoci. Soud dále musí zjišťovat zájmy podpůrce a podporovaného, neboť pokud si tyto zájmy odporují, smlouvu neschválí.

5.4 Osoba podpůrce, jeho práva a povinnosti a jeho odpovědnost

Výběr osoby podpůrce je v zásadě na volném uvážení podporovaného. Zákon výslovně nestanoví tomuto výběru žádné limity (kromě podmínky, že nemůže jít o osobu, jejíž zájmy jsou v kolizi se zájmy podporovaného). Zpravidla bude podpůrcem osoba blízká podporovanému, neboť smluvní vztah bude vybudován na principu důvěry mezi podporovaným a jeho podpůrcem. Z logiky věci by měl být podpůrcem někdo, kdo bude schopen adekvátní podporu poskytnout. Nedomnívám se však, že by jako podpůrci byli apriorně vyloučeni nezletilí¹⁷³, byť tito mohou podporu poskytnout pouze v rozsahu, který je přiměřený jejich rozumové a volní vyspělosti. Zákon neomezuje výběr osoby podpůrce pouze na fyzické osoby, a tedy lze uvažovat i o variantě, kdy bude zvoleným podpůrcem právnická osoba¹⁷⁴. Tuto variantu však shledávám poměrně problematickou, neboť nový občanský zákoník předpokládá, že každá právnická osoba jedná pomocí svého zástupce (ať již zákonného či smluvního), a tedy by bylo třeba zkoumat případnou kolizi zájmů hned na dvou úrovních, a to mezi podporovaným a podpůrcem – právnickou osobou, ale i mezi podporovaným a zástupcem podpůrce – právnické osoby.

§ 45 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník výslovně připouští, aby podpůrců bylo i více. Smluvní volnosti nejsou v tomto směru zákonem kladeny meze a je tedy na uvážení smluvních stran, zda bude více podpůrců poskytovat podporu v týchž záležitostech (a podporovaný si vybere, kterého z podpůrců v té konkrétní záležitosti o podporu požádá), nebo zda bude každému z podpůrců vymezen okruh jeho působnosti.

---

¹⁷³Opačný názor je však vyjádřen v publikaci: Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 248.

¹⁷⁴Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I., § 1 - 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, str. 421.

Účastníkům smlouvy o nápomoci lze však doporučit, aby si konkrétní pravidla poskytování podpory ze strany podpůrců určili přímo ve smlouvě o nápomoci.

Již v předcházející podkapitole 5.2 bylo předesláno, co je obsahem podpory, která má být podle smlouvy o nápomoci poskytována. Domnívám se, že věcný obsah ustanovení § 46 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník lze shrnout tak, že úlohou podpůrce je pomoci podporovanému pochopit okolnosti a důsledky konkrétního právního jednání, aktivně vyhledat a předat podporovanému potřebné informace a poskytnout podporovanému rady, které mu pomohou se v dané situaci rozhodnout.

Nový občanský zákoník výslovně uvádí tři další povinnosti podpůrce a dvě jeho zákonná oprávnění. Podpůrce nesmí ohrozit zájmy podporovaného nevhodným ovlivňováním, nesmí se na úkor podporovaného bezdůvodně obohatit a musí postupovat při plnění svých povinností v souladu s rozhodnutími podporovaného. Sankcí za porušení těchto povinností podpůrcem může být jeho odvolání soudem podle § 48 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. V této souvislosti je vhodné se zamyslet nad odpovědností podpůrce za porušení těchto jeho shora zmiňovaných povinností (případně i jiných povinností, které jsou stanoveny smluvně). Při hodnocení toho, zda podpůrce skutečně své povinnosti porušil, by soud měl vzít v úvahu specifický osobní charakter smlouvy o nápomoci, která je postavena na vztahu důvěry mezi podpůrcem a podporovaným. Soud by měl dále zohlednit zavedenou rozumnou praxi stran¹⁷⁵ a okolnosti daného případu. V případě zavinění porušení povinností podpůrcem by tento odpovídal za škodu podle § 2910 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Prvním občanským zákoníkem výslovně upraveným oprávněním podpůrce je jeho možnost připojit svůj podpis s uvedením své funkce k právnímu jednání podporovaného učiněného v písemné formě, a to případně i s uvedením údaje o podpoře, kterou poskytl. Využití tohoto oprávnění je pouze fakultativní, přičemž zákon výslovně neupravuje žádné jeho následky. Připojení podpisu a případně též údaje o podpoře může mít, podle mého názoru, význam z hlediska posílení právní jistoty třetí osoby, jíž se právní jednání týká, a to v tom směru, že podporovaný právnímu jednání skutečně porozuměl. Význam spolupodpisu podpůrce a uvedení údajů o poskytnuté podpoře může být důležitý i z hlediska dokazování v případném sporu (např. o náhradu škody z řádně neprovedené podpory).

---

¹⁷⁵Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 216.

Za velice důležité oprávnění podpůrce považuji jeho možnost namítat neplatnost právního jednání podporovaného. Zakotvení tohoto oprávnění podpůrce považuji za logické doplnění právní úpravy nového občanského zákoníku ohledně neplatnosti právních jednání, která je postavena primárně na relativní neplatnosti¹⁷⁶. V tomto ohledu lze, myslím, konstatovat, že jde o rozšiřující doplnění § 586 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, podle kterého může vznést námitku neplatnosti právního jednání jen ta osoba, na jejíž ochranu je neplatnost právního jednání stanovena. Je však otázkou, zda by podpůrce mohl namítat neplatnost právního jednání podle § 581 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník proto, že podporovaný jednal v duševní poruše, i v situaci, kdy byl podpůrce danému jednání přítomen a věděl o tom, že podporovaný v duševní poruše jedná. V tomto případě nelze, podle mého názoru, hovořit o tom, že podpůrce neplatnost právního jednání způsobil podle § 579 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Domnívám se, že i v tomto případě by podpůrce namítat neplatnost právního jednání mohl (ale samozřejmě by odpovídal za škodu, kterou případným zanedbáním svých povinností způsobil)¹⁷⁷.

Společně s přijetím zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník došlo rovněž k poměrně rozsáhlým změnám v jiných právních předpisech, kterými bylo reagováno na legislativní změny, které nový občanský zákoník přinesl. V souvislosti s institutem nápomoci při rozhodování je vhodné zmínit reakci některých procesních předpisů na zavedení funkce podpůrce. Například zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád byl novelizován o § 116a, který vymezuje procesní roli podpůrce účastníka sporného řízení. Podpůrce účastníka řízení má právo být přítomen jednání i jiných procesních úkonů, může při nich udělovat konzultace podporovanému a dále případně může též vznášet námitku neplatnosti právního jednání učiněného podporovaným účastníkem. Podpůrce však kromě těchto případů nemá samostatné procesní postavení (a zároveň nemá postavení zástupce účastníka), nemůže tedy například disponovat s žalobou, činit procesní návrhy apod.¹⁷⁸. Obdobně byl novelizován i zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, který výslovně počítá s přítomností podpůrce při jednání (i pokud je jednání

---

¹⁷⁶Výjimku tvoří případy dle § 588 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve kterém jsou stanoveny důvody absolutní neplatnosti.

¹⁷⁷Opačný názor je však vyjádřen v publikaci: Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I., § 1 - 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, str. 423.

¹⁷⁸Svoboda, K., Smolík, P., Levý, J., Šínová, R. a kol.: Občanský soudní řád. Komentář., 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013, str. 409.

neveřejné) a dále podpůrci přiznává právo nahlížet společně s účastníkem do spisu¹⁷⁹. V souvislosti s těmito změnami procesních předpisů si však musím položit otázku, zda je dostatečně zajištěna transparentnost toho, jestli účastník (civilního soudního nebo správního) řízení skutečně podpůrce ustanoveného má. Současná právní úprava nepočítá s žádným registrem pro evidenci soudem schválených smluv o nápomoci (resp. ustanovených podpůrců). Zároveň, jak bylo popsáno v části 3.5 této rigorózní práce, není upravena možnost zapsat údaj o ustanoveném podpůrci do občanských průkazů dotčených osob. Podpůrce tak pravděpodobně bude muset prokazovat své postavení stejnopisem usnesení o schválení smlouvy o nápomoci, což neshledávám jako příliš komfortní. *De lege ferenda* by - podle mého názoru - měl být zaveden rejstřík, ve kterém by byly soudem schválené smlouvy o nápomoci evidovány. Inspirací pro Českou republiku může být například rejstřík opatrovaných osob zavedený v Maďarsku, který je určen jak pro evidenci podpůrců, tak pro evidenci předběžných prohlášení¹⁸⁰.

5.5 Srovnání se zahraniční právní úpravou – občanský zákoník provincie Québec

Stejně jako v kapitole věnované institutu předběžného prohlášení, bude předmětem komparace v této kapitole občanský zákoník kanadské provincie Québec¹⁸¹. Domnívám se, že québecký občanský zákoník (dále jen „CCQ“) byl – pokud se týká právní úpravy nápomoci při rozhodování - inspirací pro českého zákonodárce spíše okrajovou, neboť v québecké právní úpravě nacházím zásadnější rozdíly v pojetí tohoto institutu. Nicméně i důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku¹⁸² zmiňuje, že právní řešení podpory při rozhodování má nejdelší tradici právě v právních úpravách kanadských provincií.

---

¹⁷⁹§ 36 odst. 4, § 38 odst. 1 a § 49 odst. 5 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád.

¹⁸⁰Říha, M.: Z mezinárodního tisku aneb Novinky od zahraničních kolegů. In: Ad Notam, č. 2/2014, Praha: Notářská komora ČR, 2014, str. 45.

¹⁸¹Aktuální znění québeckého občanského zákoníku je dostupné na webových stránkách: http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ_1991/CCQ1991_A.html.

¹⁸²Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku dostupná na webových stránkách: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

CCQ upravuje v § 291 až v § 294 pravidla ustanovování a výkonu funkce „poradců“ pro zletilé osoby (francouzsky: „*du conseiller au majeur*“, anglicky: „*advisers to persons of full age*“). Podle § 291 CCQ jmenuje soud takového poradce zletilému, který – ač je obecně a obvykle schopen se o sebe postarat a spravovat svůj majetek - vyžaduje pro určité záležitosti nebo po určitý čas asistenci nebo radu při správě svého majetku. V tomto zmiňovaném ustanovení CCQ si lze povšimnout toho, že zatímco česká právní úprava pojímá nápomoc při rozhodování jako institut spočívající na smluvním základě (příčemž soud takovou smlouvu schvaluje), québecká právní úprava pojímá tento institut spíše jako jedno z opatření, které může soud v určitých případech uložit. Příčinami, které vedou k důvodnosti uložení takového opatření, jsou mj. mírná oslabení duševních nebo fyzických schopností nebo přechodné nemoci¹⁸³. Québecký občanský zákoník tedy neomezuje aplikovatelnost daného opatření pouze na případy, kdy je příčinou potíží v právním jednání duševní porucha (příčemž § 46 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník naopak normuje jako jedinou relevantní příčinu právě duševní poruchu).

Québecký občanský zákoník dále ve svém § 293 výslovně počítá s tím, že poradce bude při právních jednání „handicapovaného“ zletilého figurovat pouze ohledně některých záležitostí nebo pro omezenou dobu. S takovým omezením působnosti podpůrce sice česká právní úprava nepočítá výslovně, nicméně vzhledem k zásadě smluvní volnosti, jakož i k dosud publikovaným výkladům zákona¹⁸⁴, i takovéto „částečné dohody o nápomoci“ budou připuštěny. Québecká právní úprava tak může být pro účastníky smluv o nápomoci jistou inspirací při tvorbě obsahu smlouvy.

Práva a povinnosti poradců upravuje québecký občanský zákoník oproti české právní úpravě poměrně stroze, když ve svém § 292 pouze stanoví, že poradci zásadně nenáleží správa majetku chráněné osoby, je však povinen zasáhnout v právních jednáních, u kterých byl k podpoře soudem povolán. Domnívám se, že postavení a funkce poradce podle CCQ je poněkud zásadnější, než jak je tomu podle českého práva. Asistence při právních jednáních je québeckým občanským zákoníkem stanovenou povinností poradce a k přítomnosti poradce u právních jednání není třeba souhlasu

---

¹⁸³Baudouin, J-L., Renaud, Y.: Code civil du Québec annoté, svazek 1, 16e éd., Montréal: Wilson & Lafleur, 2013, str. 358.

¹⁸⁴Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 214.

podporovaného. Podle § 294 CCQ navíc platí, že jednání, která byla učiněna samostatně zletilým, ale pro která byla vyžadována intervence poradce, mohou být anulována nebo závazek z nich vyplývající redukován, avšak jen působí-li dotyčnému zletilému újmu (což je právní konstrukce, kterou český zákonodárce převzal do § 65 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který se však týká samostatného jednání člověka omezeného ve svéprávnosti).

Vzhledem k výše uvedenému lze shrnout, že podobnost obou porovnávaných právních úprav spočívá především v účelu, resp. vlastní podstatě daného institutu. V podrobnostech, které se týkají vzniku a aplikace předmětného podpůrného opatření, jakož i postavení osoby podpůrce (resp. poradce), se již obě právní úpravy do jisté míry rozcházejí.

6. ZASTOUPENÍ ČLENEM DOMÁCNOSTI

Zastoupení členem domácnosti je v pořadí třetím z podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, které zná zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Zároveň jde o poslední podpůrné opatření v této oblasti, které bylo s účinností od 1. 1. 2014 v českém právním řádu zakotveno nově, přičemž jeho úprava je obsažena v § 49 až v § 54 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Rovněž u tohoto právního institutu, jemuž je věnována šestá kapitola mé rigorózní práce, shledávám určité charakteristické aspekty. Podle mého názoru je jedním z takových aspektů skutečnost, že zastoupení členem domácnosti stojí na pomezí mezi nápomocí při rozhodování a omezením svéprávnosti z hlediska procesu svého vzniku. Zatímco nápomoc při rozhodování vzniká na smluvním základě a z iniciativy podporovaného, zastoupení členem domácnosti vzniká z iniciativy třetí strany, kterou je osoba vyjmenovaná v § 49 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Nejde však o takové opatření, které by zastoupenému mohlo být „vnucováno“ i přes jeho nesouhlas, a tedy i z tohoto důvodu nejde o opatření natolik omezující, jakým je omezení svéprávnosti. Zároveň je podstatné, že zákon podává ucelený výčet osob, které se zástupcem podle tohoto institutu mohou stát. V této souvislosti lze zmínit, že samotný název předmětného institutu představuje legislativní zkratku, neboť zákon explicitně nevyžaduje v případě potomka, předka, sourozence, manžela a partnera (coby zástupců) udržování společné domácnosti se zastoupeným¹⁸⁵. Domnívám se, že užití takovéto legislativní zkratky v názvu předmětného právního institutu je poněkud nešťastné, neboť může vést i k takovému výkladu zákona, že podmínka žití ve společné domácnosti se musí uplatnit u všech osob vyjmenovaných v § 49 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku přitom nemožnost takového právního výkladu neznačí a naopak některé publikované názory obecně připouštějí, že takový výklad zákona může být v budoucnu ustálen¹⁸⁶. Nabízí se tedy samozřejmě otázka, zda by např. termín „zastoupení členem rodiny či domácnosti“ nebo termín podobný nebyl výstižnější.

---

¹⁸⁵Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 220.

¹⁸⁶Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 - 654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 259.

I v této kapitole bude sledována obdobná systematika jako v kapitolách předcházejících, kdy se pokusím nejdříve zanalyzovat východiska zařazení institutu zastoupení členem domácnosti do českého právního řádu, a poté se zaměřím na platnou a účinnou právní úpravu, kterou podrobím bližšímu zkoumání. Tak jako v předchozích kapitolách bude tato část mé rigorózní práce uzavřena příspěvkem srovnávacím, kdy však nebudu porovnávat québeckou právní úpravu, jelikož ta institut obdobný zastoupení členem domácnosti nezná. Vzhledem k inspiraci českého zákonodárce v rakouské právní úpravě, bude právě tato předmětem srovnání s českým pojetím zastoupení členem domácnosti.

6.1 Východiska začlenění zastoupení členem domácnosti do občanského zákoníku

Pokud se zamyslíme – aniž bychom přímo přistoupili k hledání konkrétních pramenů, jež vedly k začlenění zastoupení členem domácnosti do české právní úpravy – nad podstatou daného institutu, patrně dospějeme k závěru, že zákonodárce byl veden myšlenkou, že právě nejbližší rodina a jiné blízké osoby mohou poskytnout potřebnou pomoc duševně nemocným lidem, aniž by bylo nutné tyto osoby přímo omezovat v jejich svéprávnosti. Sociální začleňování osob s mentálním handicapem v podobě duševní poruchy začíná právě v rámci rodiny a lze i konstatovat, že z hlediska mezinárodních právních pramenů je rodinným vazbám poskytována zvláštní ochrana.

Vzhledem k výše uvedeným ideovým souvislostem je pochopitelné, že důležitost rodinných vazeb byla postupem času zdůrazněna i v zahraničních právních pramenech, jež jsou zaměřeny na právní ochranu duševně znevýhodněných (a z toho důvodu i zranitelných) osob. S tím, že právě rodinní příslušníci mohou duševně nemocným osobám poskytnout potřebnou právní asistenci, výslovně počítá doporučení Výboru ministrů Rady Evropy ze dne 23. 2. 1999 vedené pod č. R (99) 4¹⁸⁷. V části II. tohoto doporučení jsou v rámci páté zásady formulována pravidla zajišťující subsidiaritu užívání jednotlivých opatření na ochranu „nezpůsobilých dospělých osob“. V bodě 2 dané zásady je pak státům doporučeno následující: „*Při rozhodování, zda je*

---

¹⁸⁷V českém překladu dostupné na webových stránkách: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Umluvy/zdravotnictvi/R_99_4_zasady_pravni_ochrany_nezpusobilych.pdf.

*ochranné opatření nezbytné, by měla být zvážena možnost zavedení všech v úvahu přicházejících méně formálních opatření a asistence, kterou mohou poskytnout rodinní příslušníci nebo jiné osoby.*¹⁸⁸ Toto doporučení tedy již v roce 1999 zdůraznilo možnost hledat „ochrannou síť“ pro efektivní využívání právní způsobilosti (svéprávnosti) osob s duševní poruchou v rámci rodiny. Zapojení rodiny a blízkých osob předmětné doporučení Výboru ministrů Rady Evropy předpokládá též v části II, zásadě č. 10, když stanoví, že *„ustavování a provádění ochranného opatření by mělo být v rozumné a proveditelné míře konzultováno s těmi, kdo mají blízký zájem o blaho dotčené dospělé osoby, ať již se jedná o zástupce, blízké rodinné příslušníky, či jiné osoby.*¹⁸⁹ Toto doporučující pravidlo však již směřuje spíše k zapojení členů rodiny při přijímání určitého podpůrného opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, než přímou asistenci těchto rodinných příslušníků při právním jednání člověka s narušenou schopností právně jednat.

Výslovnou povinnost států začlenit do svých právních úprav institut umožňující zastoupení duševně nemocné osoby rodinným příslušníkem či jinou blízkou osobou sice nestanoví žádná mezinárodní úmluva, nicméně Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením, které se blíže věnuje též část 2.2.1.3 této rigorózní práce, lze rovněž považovat za jeden z ovlivňujících faktorů při přípravách nového občanského zákoníku. Tato úmluva totiž ve své podstatě předpokládá (a smluvní státy zavazuje k přijetí) více druhů podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, která budou různé intenzity. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením také zdůrazňuje roli rodiny ve vztahu k osobám se zdravotním postižením a proklamuje, že rodině by měla být poskytována taková ochrana a pomoc, aby měla *„možnost přispívat k plnému a rovnému užívání práv osobami se zdravotním postižením*¹⁹⁰.

Tak jako v případě institutu nápomoci při rozhodování (a do jisté míry i institutu předběžného prohlášení), se institut zastoupení členem domácnosti objevil v procesu příprav nového občanského zákoníku až v návrhu z roku 2009¹⁹¹. Vzhledem k časovým

---

¹⁸⁸ Část II, zásada č. 5, bod 2 doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (99) 4.

¹⁸⁹ Část II, zásada č. 10 doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (99) 4.

¹⁹⁰ Preambule Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, jejíž český překlad je dostupný na webových stránkách: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10774/umluva_CJ_rev.pdf.

¹⁹¹ Dostupný na webových stránkách: http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Navrh_obcanskeho_zakoniku__duben_2009_.pdf.

souvislostem lze tuto skutečnost přičíst právě povinností, k nimž se Česká republika zavázala přistoupením¹⁹² k Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením.

6.2 Podstata a obsah institutu zastoupení členem domácnosti

Podle § 49 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník platí, že „*brání-li duševní porucha zletilému, který nemá jiného zástupce, samostatně právně jednat, může ho zastupovat jeho potomek, předek, sourozenec, manžel nebo partner, nebo osoba, která se zastoupeným žila před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky*“. V tomto ustanovení nalézám hned 3 zákonné podmínky, které jsou pro zastoupení členem domácnosti vyžadovány.

Za prvé je třeba upozornit, že vznik zastoupení členem domácnosti může nastat pouze u zletilé osoby. Zletilosti se přitom nabývá dovršením osmnáctého roku věku¹⁹³. Tato podmínka je, podle mého názoru, poměrně logická, neboť do dosažení zletilosti se o nezletilého starají a zastupují jej jeho zákonní zástupci. Mám za to, že institut zastoupení členem domácnosti byl přijímán se zřetelem k rodinám, kde je vychováváno dítě s duševní poruchou, přičemž po dosažení zletilosti tohoto mentálně handicapovaného dítěte by se jaksi plynule pokračovalo v takovém zastupování právě prostřednictvím zastoupení členem domácnosti. Zastoupení členem domácnosti však nemůže vzniknout ani u nezletilého, kterému byla přiznána svéprávnost nebo který nabyl svéprávnosti uzavřením manželství podle § 30 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Druhou podmínkou je striktně stanovená příčina narušení schopnosti zletilého právně jednat, kterou je duševní porucha takové intenzity, že již brání danému člověku právně jednat. Domnívám se, že touto podmínkou není myšleno to, že by daný člověk vůbec nebyl schopen jakéhokoliv právního jednání, ale na druhou stranu jde určitě o závažnější efekt duševní poruchy, než o „pouhé“ působení potíží v právním jednání (jako tomu je v případě nápomoci při rozhodování). Nicméně zvolená dikce, že duševní porucha „brání“ člověku samostatně právně jednat, by mohla v praxi vyvolávat obtíže.

---

¹⁹²Úmluva o právech osob se zdravotním postižením byla Českou republikou podepsána dne 30. 3. 2007 a dne 28. 9. 2009 byla ratifikována.

¹⁹³§ 30 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

V tomto směru lze například poukázat na zveřejněný závěr č. 131 ze zasedání poradního sboru ministra vnitra ke správnímu řádu ze dne 14. 2. 2014¹⁹⁴, dle kterého by formulace § 49 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník mohla zpochybnit i vlastní procesní způsobilost účastníka správního řízení, u kterého je uplatněn institut zastoupení členem domácnosti.

Třetí podmínkou je pak požadavek na to, aby zastoupený neměl zástupce jiného. Z uvedené podmínky vyplývá, že zastoupení členem domácnosti nemůže být uplatněno společně s omezením svéprávnosti, při kterém je daný člověk zastoupen opatrovníkem, ale též společně s jinými druhy a formami zastoupení (např. v případě opatrovnictví na návrh osoby, které zdravotní stav působí potíže při správě jmění či hájení jejích zájmů podle § 469 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník nebo dokonce i v rozsahu, ve kterém figuruje smluvní zástupce¹⁹⁵). Z mého pohledu jde opět o jakousi zvláštnost institutu zastoupení členem domácnosti, neboť zákon v tomto směru normuje daný institut jako „speciální“ ve vztahu k omezení svéprávnosti (zletilý s duševní poruchou „nemá jiného zástupce“), nicméně stále platí, že omezit svéprávnost lze pouze tehdy, „nepostačí-li mírnější a méně omezující opatření“.

Podstata zastoupení členem domácnosti je obecně vyjádřena ve shora uvedeném ustanovení § 49 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, kdy jde o specifický druh zastupování člověka s narušenou schopností právně jednat. Bližší obsah tohoto zastoupení je však vymezen až v následujících zákonných ustanoveních, a to zejména v § 52 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, kde jsou stanoveny limity tohoto zastoupení.

6.2.1 Rozsah zastoupení

Zastoupení členem domácnosti se vztahuje na obvyklé záležitosti, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného. Zde se tedy zákonodárce přiklonil k poměrně vágnímu vymezení rozsahu zastoupení, přičemž zdůraznil nutnost posuzování obsahu obvyklých záležitostí subjektivně, z pohledu zastoupeného. Právě

---

¹⁹⁴ Dostupný na webových stránkách: <http://www.mvcr.cz/soubor/131-2014-napomoc-pri-rozhodovani-a-zastupovani-clenem-domacnosti-pdf.aspx>.

¹⁹⁵ Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I., § 1 - 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, str. 425.

v tomto aspektu zastoupení členem domácnosti shledávám možné budoucí výkladové a aplikační potíže, neboť rozsah zastoupení je omezen ze zákona, avšak poměrně neurčitě. Tato skutečnost, podle mého názoru, může narušit právní jistotu osob vstupujících do právních jednání s takto zastoupeným člověkem, neboť nemusí být zřejmé, jaké záležitosti jsou obvyklé k životním poměrům zastoupeného. Teoreticky by tak musely osoby vstupující například do smluvního vztahu s člověkem zastoupeným podle § 49 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník nejprve zjišťovat, jaké jsou životní poměry daného člověka, což zcela jistě není příliš praktické.

Je jasné, že bližší určení pojmu „obvyklé záležitosti“ dotvoří postupem času právní teorie a judikatura. Aplikační pomůckou k určení toho, do jaké míry je ta která záležitost obvyklá, může však být hledisko časové. Obvyklou záležitostí je třeba chápat takové právní jednání, které se v průběhu času opakuje (pravidelně i nepravidelně), jelikož směřuje k uspokojení běžných základních potřeb člověka. Kromě opravdu běžných záležitostí, jako jsou nákupy potravin a jiných potřeb, by sem podle tohoto vymezení spadaly i smlouvy směřující k uspokojování bytových potřeb daného člověka apod.¹⁹⁶. Mohou to však být i jiné pravidelně se opakující záležitosti (například placení daní, přijímání dividend atd.), a to i nemajetkového charakteru (sjednávání návštěv lékaře)¹⁹⁷.

Tradičně se mezi obvyklé záležitosti zařazuje i přebírání pošty. Největším poskytovatelem poštovních služeb je aktuálně Česká pošta, s.p.. Podle mé rešerše však tento poskytovatel zatím nereagoval na tuto novou úpravu občanského zákoníku a k přebírání zásilek členem domácnosti vyžaduje vyplnění formuláře „Prohlášení o osobách oprávněných k převzetí nebo k odmítnutí převzetí zásilek a poukázaných peněžních částek“¹⁹⁸, společně s vyplněním „Prohlášení zákonného zástupce“¹⁹⁹, na

---

¹⁹⁶Flanderová, M.: Zastoupení členem domácnosti – ano nebo ne? In: Soudce, č. 10-11/2014, Praha: Soudcovská unie České republiky, 2014, str. 66.

¹⁹⁷Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 227.

¹⁹⁸ Dostupné na webových stránkách:
<https://www.ceskaposta.cz/documents/10180/461522/Prohlaseni.pdf/237aca19-9242-4229-a58f-a809a7a75b02>.

¹⁹⁹ Dostupné na webových stránkách:
https://www.ceskaposta.cz/documents/10180/461522/prohlaseni_zz.pdf/5e02489f-a938-4e12-bf27-ded81f2fc706.

základě kterých člen domácnosti obdrží „Průkaz příjemce“, který se však stejně nevztahuje na zásilky určené výhradně do rukou adresáta²⁰⁰. Uvedené samozřejmě nelze přičítat úpravě občanského zákoníku, ale spíše tomu, že praxe prozatím nestihla adekvátně zareagovat na nově zakotvená podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat.

Zákonem limitovaným rozsahem zastoupení je determinován i rozsah oprávnění člena domácnosti, který daného člověka s duševní poruchou zastupuje, o čemž bude pojednáno dále v této kapitole mé rigorózní práce.

6.3 Vznik a zánik zastoupení členem domácnosti

Již v úvodu této kapitoly bylo zmíněno, že určitým specifickým rysem institutu zastoupení členem domácnosti je skutečnost, že k jeho uplatnění dochází z iniciativy (použijeme-li legislativní zkratku zákona) člena domácnosti. § 49 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník předpokládá, že vůle ke vzniku zastoupení vzejde od zástupce, přičemž budoucí zastoupený se takové vůli nebude bránit. Ke vzniku zastoupení se přitom vždy vyžaduje schválení soudu²⁰¹. V této souvislosti lze poukázat na určitou diskrepanci mezi hmotně-právní úpravou a úpravou procesní. Podle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních se totiž řízení o schválení zastoupení členem domácnosti nemusí zahajovat výhradně na návrh. Těžko si však lze představit praktickou situaci, kdy by soud zahajoval dané řízení i bez návrhu. Zpravidla tedy bude návrh podáván, a to právě členem domácnosti, který vznik zastoupení inicioval.

Soud, který má zastoupení schválit, se, podle mého názoru, nesmí spokojit s tím, že člověk, u něhož má k vzniku zastoupení dojít, neučinil procesní úkon, kterým by vyjádřil svůj odpor. Z dikce § 50 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník vyplývá, že soud bude muset projevit zvýšenou aktivitu, aby názor zastoupeného zjistil. Zastoupený však není povinen svůj názor sdělovat. Soud by měl dále v rámci podmínek pro schválení zastoupení zkoumat, zda se zastoupenému dostalo náležitého vysvětlení povahy a následků zastoupení. I zde se domnívám, že je prostor pro tvorbu judikatury,

---

²⁰⁰Viz informace dostupné na webových stránkách:

https://www.ceskaposta.cz/documents/10180/461522/pouceni_pp.pdf/c8c515b2-4b62-4256-9b96-fe3d9d09363f.

²⁰¹§ 50 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

co vše je nutné budoucímu zastoupenému před vznikem zastoupení ozřejmit a případně jak podrobně (samozřejmě i s ohledem na schopnost daného člověka chápat obsah tohoto vysvětlení).

Pokud se týká zániku zastoupení členem domácnosti, zde zákon výslovně nepředpokládá jakoukoliv ingerenci soudu. Podle § 54 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník postačí k zániku zastoupení, pokud se jej zástupce vzdá nebo pokud zastoupený odmítne, aby ho zástupce dále zastupoval. Dostačující je přitom i jen schopnost zastoupeného projevit přání. Musím si položit otázku, zda takováto zákonná konstrukce dostatečně zajišťuje právní jistotu nejen zástupce a zastoupeného, ale též třetích osob ohledně trvání zastoupení. Zcela jistě si lze představit situace, kdy zastoupený v okamžitém rozpoložení myslí odmítne další zastupování. I samotné odmítnutí dalšího zastupování může nastat v atace duševní poruchy. Zákon přitom váže zánik zastoupení na okamžik odmítnutí dalšího zastupování. Pokud si následně zastupovaný rozmyslí své předchozí odmítnutí dalšího zastupování, mělo by tak – z čistě formalistického hlediska - být soudem schváleno zastupování nové. I z těchto důvodů se musím přiklonit k názoru, že je nutné trvat na tom, aby vůle zastoupeného (případně i vůle zástupce o tom, že se vzdává dalšího zastupování) měla kvalifikovanou podobu a byla adresována soudu, který takto projevenou vůli deklaratorním rozhodnutím vezme na vědomí²⁰². V tom případě však chybí odpovídající zákonná úprava toho, kdo by mohl takovou kvalifikovanou podobu vůle zastoupeného soudu zprostředkovat, pokud toho zastoupený sám není schopen a zástupce je v tomto směru nečinný.

§ 54 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník dále počítá s tím, že zastoupení členem domácnosti zaniká, pokud soud jmenuje zastoupenému opatrovníka. V tomto ustanovení je patrná logická provázanost s § 49 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve kterém je jako jeden z předpokladů vzniku zastoupení členem domácnosti normována skutečnost, že zletilý nemá jiného zástupce.

Posledním případem zániku zastoupení je skutečnost, že byla uzavřena smlouva o nápomoci²⁰³. V tomto případě přitom může dojít k zániku zastoupení členem domácnosti i jen zčásti, a to v tom rozsahu, v jakém je zastoupený způsobilý právně

---

²⁰²Flanderová, M.: Zastoupení členem domácnosti – ano nebo ne? In: Soudce, č. 10-11/2014, Praha: Soudcovská unie České republiky, 2014, str. 66.

²⁰³§ 54 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

jednat (za využití nápomoci při rozhodování). V předmětném zákonném ustanovení je zřetelné zdůraznění zásady, že kde postačí méně omezující opatření, nelze přistoupit k opatření závažnějšímu.

Domnívám se, že v § 54 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník měl být z logiky věci vázán okamžik zániku zastoupení nikoliv na *uzavření* smlouvy o nápomoci, ale na okamžik *schválení* smlouvy o nápomoci soudem (resp. okamžik právní moci usnesení o schválení smlouvy o nápomoci). V případě opačného výkladu by totiž měla účinek zániku zastoupení členem domácnosti i taková smlouva o nápomoci, která nebude soudem schválena, což by zcela jistě nebylo příliš praktické. *De lege ferenda* by tak, podle mého názoru, bylo vhodné textaci předmětného zákonného ustanovení novelizovat.

6.4 Osoba zástupce, jeho práva a povinnosti

Okruh osob, které se mohou stát zástupcem podle § 49 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, je vymezen taxativně. Může jít tedy jen o potomka, předka, sourozence, manžela nebo partnera, nebo osobu, která se zastoupeným žila před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky. Z logiky věci tak může být zástupcem pouze fyzická osoba. Zákon však výslovně nestanoví, že by zástupcem musel být zletilý (a plně svéprávný) člověk. Je však zřejmé, že pokud má zástupce zastupovat v obvyklých záležitostech, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného, měl by být způsobilý takové záležitosti samostatně vyřizovat. Vzhledem k tomu, že vznik zastoupení členem domácnosti podléhá schválení soudem, lze předpokládat, že soud by zastoupení zletilého nezletilým schválit nemusel.

Již v úvodu této kapitoly mé rigorózní práce bylo zdůrazněno, že zákon u osoby zástupce vyžaduje soužití ve společné domácnosti (a to po dobu alespoň 3 let) pouze tehdy, pokud se jedná o jinou osobu, než o potomka, předka, sourozence, manžela nebo partnera (budoucího) zastupovaného. Nelze však, podle mého názoru, přehlédnout smysl institutu zastoupení členem domácnosti, kdy by ve své podstatě mělo jít o zastupování osobou, která má se zastupovaným určitý stabilní vztah a která je znalá životních poměrů zastupovaného. Pouze tak by bylo možné garantovat, že zástupce bude schopný určit rozsah obvyklých záležitostí zastupovaného, a tedy i rozsah výkonu své funkce. Soudy by, podle mého názoru, rozhodně neměly přistupovat k ustanovování

zástupců formalisticky, ale naopak by měly pečlivě zjišťovat povahu a stabilitu vztahu mezi možným zástupcem a zastupovaným (a tím i parametry budoucího výkonu zastupování) při schvalování tohoto podpůrného opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Jinými slovy se domnívám, že pokud zákon výslovně neklade požadavek na soužití zástupce a zastupovaného ve společné domácnosti, soudy by tak činit mohly (a dle konkrétních okolností případu někdy i měly).

Zákon dále výslovně připouští, aby měl zastoupený více zástupců z řad „členů domácnosti“ (ale nikoliv více zástupců povolanych na základě různých právních důvodů), což vyplývá z § 53 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (ve spojení s § 49 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník). Zároveň je zákonem řešena situace, kdy vícero zástupců jedná společně, ale vzájemně si odporují. V takovém případě se nepřihlíží k projevu žádného z nich. Jde tedy pouze o právní jednání zdánlivé, od počátku neexistentní. Užití slov „jednají společně“ vykládám tak, že skutečně musí docházet k projevům vůle ve stejném okamžiku, resp. při stejné právní situaci (zcela jistě nelze požadovat, aby se okamžik projevů vůle vícero zástupců časově shodoval na milisekundu). Kdyby však byly odporující si projevy vůle učiněny s časovým odstupem, pak se shora zmíněný zákonný důsledek v podobě zdánlivosti právního jednání zřejmě nemůže uplatnit, neboť by tím byla nepřipustně narušena právní jistota třetích osob, adresátů daného právního jednání.

Pokud se týká pravidel výkonu funkce zástupce, pak je třeba konstatovat, že zákonná ustanovení týkající se institutu zastoupení členem domácnosti ukládají zástupci povinnosti vlastně ještě před samotným vznikem zastoupení. Zástupce je totiž povinen srozumitelně vysvětlit budoucímu zastoupenému povahu a následky zastoupení. Základní rozsah práv a povinností zástupců při výkonu jejich funkce je pak do jisté míry určen rozsahem zastupování, který je zákonem limitován – jak bylo již popsáno – na obvyklé záležitosti právního života. Tomu odpovídá i konstrukce § 52 odst. 2 věty první zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, podle níž zástupce může nakládat s příjmy zastoupeného v rozsahu potřebném pro obstarání obvyklých záležitostí, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného. Za povšimnutí však stojí, že ve větě druhé téhož ustanovení je právo nakládat s prostředky stanoveno odlišně, pokud se peněžní prostředky nacházejí na účtu zastoupeného. V tomto případě lze nakládat s peněžními prostředky na účtu zastoupeného jen v rozsahu nepřesahujícím měsíčně výši životního

minima jednotlivce²⁰⁴. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku bohužel nevysvětluje, proč je rozsah oprávnění zástupce v tomto směru limitován. K této konstrukci se však musím stavět kriticky, neboť vůbec neodpovídá potřebám praktického života, kdy v dnešní době již velká část (možná i většina) plateb probíhá bezhotovostně. V části 6.2.1 této rigorózní práce jsem se pokusila vymezit rozsah obvyklých záležitostí, kdy - podle mého názoru - lze do rámce těchto záležitostí zahrnout i smlouvy a plnění týkající se uspokojování bytových potřeb zastoupeného. Výše nájemného a plateb souvisejících s užíváním bytu však zcela jistě může (a zpravidla nejspíše i bude) přesahovat výši životního minima jednotlivce. Předmětné ustanovení zákona může, podle mého mínění, ve svém důsledku vést buď k jeho obcházení, nebo dokonce k nevyužívání institutu zastoupení členem domácnosti jako takového. *De lege ferenda* bych proto jednoznačně navrhovala zvýšení hranice pro nakládání s finančními prostředky na účtu zastoupeného²⁰⁵.

Občanský zákoník dále upravuje i další povinnosti zástupce (zástupců). Podle § 51 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník je zástupce povinen dbát „o ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv i o to, aby způsob jeho života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i zvláštním představám a přáním zastoupeného“. Podle dosud publikovaných názorů²⁰⁶ jde o normu speciální k obecným ustanovením upravujícím povinnosti zástupců zákonných nebo ustanovených soudem. Zákonem je rovněž zakázáno, aby zástupce uděloval souhlas k zásahu do duševní nebo tělesné integrity zastoupeného s trvalými následky.

---

²⁰⁴Výše životního minima jednotlivce je stanovena zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

²⁰⁵Podle mých zjištění je se zvýšením předmětného limitu počítáno i v pracovní verzi návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, která je dostupná zde: <https://obczan.cz/zakon/noz/cast-prvni/hlava-ii/dil-2/oddil-2?do=detail-item-150-comments-item-2994-switchExpanded>.

²⁰⁶Například Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 226 nebo Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 - 654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 267.

6.5 Srovnání se zahraniční právní úpravou – Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (občanský zákoník Rakouska)

Srovnání české právní úpravy institutu zastoupení členem domácnosti s úpravou v Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (dále jen „ABGB“), tedy s rakouským občanským zákoníkem, je příhodné hned ze dvou důvodů. Z obecného pohledu lze konstatovat, že právo České republiky pojí s ABGB společná minulost, resp. ABGB byl součástí českého práva v podstatě až do roku 1950. Druhým důvodem je skutečnost, že z hlediska úpravy zastoupení členem domácnosti byl ABGB pro českého zákonodárce nejdůležitější inspirací, neboť – jak ostatně prohlašuje i důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku²⁰⁷ - česká právní úprava tu rakouskou přímo „sleduje“. Lze tedy přesně zhodnotit, v jakých aspektech byla rakouská právní úprava zastoupení členem domácnosti skutečně převzata a v jakých aspektech se český zákonodárce rozhodl od rakouské právní úpravy odchýlit (a případně lze uvažovat, proč tak učinil).

Vymezení obsahově odpovídajícího institutu rakouské právní úpravy je obsaženo v § 284b ABGB. V tomto paragrafu je upravena možnost zletilého člověka, který v důsledku duševní nemoci není schopen sám zvládnout právní jednání každodenního života, být zastoupen osobou blízkou. Zároveň je v předmětném ustanovení přímo vymezen rozsah zastoupení. Naproti tomu česká právní úprava vymezuje rozsah zastoupení nikoliv v úvodním paragrafu, ale naopak až poté, co je vymezen proces vzniku zastoupení členem domácnosti a povinnosti zástupce. Systematiku ABGB hodnotím oproti české právní úpravě jako pozitivnější, neboť ji považují za logičtější (nejdříve je detailně vymezen obsah institutu a následně je upraveno, jak takové zastoupení vzniká).

Rozdílně oproti české právní úpravě vymezuje ABGB okruh osob, které se mohou stát zástupcem dle předmětného ustanovení. V § 284c odst. 1 ABGB je stanoveno, že zástupcem mohou být rodiče, zletilé děti, které žijí se zastoupeným, dále pak manžel nebo registrovaný partner a druh nebo družka, pokud žili se zastoupeným ve společné domácnosti nejméně 3 roky. Za povšimnutí zcela jistě stojí, že rakouská právní úprava má okruh v úvahu přicházejících osob užší (z předků mohou v úvahu přicházet pouze rodiče, z potomků pouze zletilé děti, sourozenci nepřicházejí v úvahu vůbec).

---

²⁰⁷Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku dostupná na webových stránkách: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Zároveň je výslovně požadováno, aby děti, pokud mají svého rodiče zastupovat, byly zletilé a žily se svým rodičem. Je otázkou, zda není taková úprava neúměrně přísná a neomezuje výběr vhodných osob. Zcela jistě lze požadovat, aby byl vztah zástupce a zastoupeného stabilní, nicméně bezvýjimečný požadavek na společné soužití, podle mého názoru, nepřipouští zohlednění specifických okolností jednotlivého případu. Pokud se týká zástupců duševně nemocného, pak lze ještě doplnit, že shodně s českou právní úpravou připouští ABGB v § 284c odst. 2 vícero zástupců a rovněž kolize v jejich právních jednáních je řešena obdobně.

Pokud se týká vzniku zastoupení jako takového, pak právě zde nalézám nejzásadnější rozdíl mezi českou právní úpravou a úpravou v ABGB. Zatímco v českém právním prostředí podléhá vznik zastoupení členem domácnosti schválení soudem, podle rakouské úpravy je ke vzniku zástupčího oprávnění zapotřebí registrace v „Rakouském centrálním rejstříku zastupování“ (německy: *Österreichischen Zentralen Vertretungsverzeichnis*)²⁰⁸. Domnívám se, že odklon českého zákonodárce od této rakouské předlohy měl racionální základ. Podle mého názoru jsou zapotřebí určité kontrolní mechanismy, které zaručí, že osoba zástupce je vhodná k výkonu své funkce. Takovou kontrolu může, podle mého mínění, poskytnout právě nezávislý soud, který zároveň může i zhodnotit, zda takové podpůrné opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat poskytuje dostatečnou ochranu zájmům zastoupeného. Na druhou stranu kladně hodnotím § 284e odst. 2 ABGB, který výslovně počítá s tím, že zástupce bude mít k dispozici jasný doklad o své funkci. Takovým dokladem zástupce je potvrzení o registraci, přičemž v případě jeho předložení je dobrá víra třetích osob v trvání zastoupení chráněna. Současná česká právní úprava nepočítá s žádným registrem pro evidenci zástupců dle § 49 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Údaj o zástupci nelze zapsat ani do občanských průkazů (viz k tomu blíže v části 3.5 této rigorózní práce). Zástupce v českém právním prostředí sice může prokázat své oprávnění stejnopisem usnesení o schválení zastoupení členem domácnosti, nicméně se bude muset vždy individuálně zkoumat, zda byla (a mohla být) třetí osoba vzhledem ke všem okolnostem konkrétního případu v dobré víře v trvání zástupčího oprávnění.

Posledním zásadnějším rozdílem, který považuji za vhodné zmínit, je skutečnost, že ABGB v § 284b odst. 2 stanoví zástupci oprávnění disponovat

---

²⁰⁸§ 284e odst. 2 ABGB.

s prostředky zastoupeného v rozsahu, v jakém je to nutné pro obvyklé záležitosti každodenního života a krytí nákladů na potřeby zastoupeného, přičemž blíže neomezuje výši možné dispozice s peněžními prostředky na účtu zastoupeného. § 284e odst. 2 ABGB sice ve vztahu k dispozicím s peněžními prostředky na účtu zastoupeného upravuje určitý limit, který však slouží jen jako pevně stanovená hranice pro „rozšířenou ochranu dobré víry banky“²⁰⁹ v oprávnění zástupce k dispozici v prostředky na účtu. Mohu se tedy důvodně domnívat, že právní úprava obsažená v § 52 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (kterou jsem poněkud kriticky analyzovala již v části 6.4 této rigorózní práce) vzešla spíše z nedůsledného převzetí rakouské právní úpravy.

---

²⁰⁹Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 263.

7. OMEZENÍ SVÉPŘÁVNOSTI

Omezení svéprávnosti je posledním a zároveň nejvíce omezujícím podpůrným opatřením při narušení schopnosti zletilého právně jednat, které zná zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Ačkoliv počet osob dříve omezených ve způsobilosti k právním úkonům představoval k počtu osob zbavených způsobilosti k právním úkonům menšinu, tak v souladu s přechodným ustanovením § 3032 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník došlo v den účinnosti zákona (1. 1. 2014) k značnému nárůstu počtu osob omezených ve svéprávnosti. Omezení svéprávnosti se tak stalo nejvíce uplatňovaným podpůrným opatřením při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Podle mého názoru se Česká republika nachází v jakémisi „přechodném stadiu“, které je determinováno poměrně krátkou dobou od účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dle mých zjištění jsou soudy v uplatňování „nových“ podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat stále poměrně opatrné²¹⁰, avšak ambicí nového občanského zákoníku je zcela jistě docílení toho, že se počet osob omezených ve svéprávnosti bude postupem času snižovat (a budou více uplatňována mírnější opatření).

Institutu omezení svéprávnosti jsou věnovány §55 až §65 zákona č. 89/2012 Sb., z čehož je patrné značné rozšíření úpravy dříve obsažené v § 10 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Podle mého názoru nelze jednoznačně vložit mezi pojmy „omezení způsobilosti k právním úkonům“ a „omezení svéprávnosti“ rovnítko. Pojetí omezení svéprávnosti v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník vnímám jako značný posun, pokud se týká pravidel uplatňování i samotného obsahu tohoto institutu. I vzhledem k tomuto specifickému aspektu předmětného podpůrného opatření, bude tato kapitola zaměřena právě na analýzu nového pojetí omezení svéprávnosti, čemuž bude odpovídat i odlišná systematika kapitoly oproti předcházejícím kapitolám této rigorózní práce.

V následujících částech této kapitoly se budu věnovat právním předpokladům pro omezení člověka v jeho svéprávnosti, včetně „kvazi-procesních“ ustanovení občanského zákoníku ohledně postupu ukládání tohoto podpůrného opatření. Nedílnou součástí této kapitoly pak bude i analýza změn dopadů omezení svéprávnosti nejen

---

²¹⁰Viz například reportáž České televize dostupná na webových stránkách zde: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/307162-soudy-porad-radeji-omezuji-svepravnost-misto-podpory/>.

z hlediska platnosti právního jednání, ale i v dalších oblastech života plně nesvéprávného člověka. Ačkoliv rozsah stanovený pro rigorózní práci neumožňuje se plně do hloubky zabývat otázkou opatrovnictví člověka omezeného ve svéprávnosti, což je téma úzce související se zvolenou materií, považuji za důležité zmínit alespoň hlavní aspekty v této oblasti. Shodně s přecházejícími kapitolami této rigorózní práce bude na závěr začleněna i část týkající se zahraniční právní úpravy v této právní oblasti, kdy předmětem mého zkoumání bude opět občanský zákoník kanadské provincie Québec.

7.1 Východiska přijetí nové právní úpravy omezení svéprávnosti

Zásadní změnu v přístupu k zásahům do způsobilosti člověka samostatně právně jednat si, podle mého názoru, vyžádala jak judikatura českých soudů (Ústavního soudu, Nejvyššího soudu), tak i právní prameny z oblasti mezinárodního práva (viz k tomu blíže v druhé kapitole této rigorózní práce). Konkrétní inspirací pro českého zákonodárce byly mnohdy také zahraniční občanské zákoníky, mj. občanský zákoník Québecu, o kterém pojednám dále v této kapitole.

Specifickým aspektem nové právní úpravy omezení svéprávnosti je zákonem výslovně stanovená povinnost vždy zkoumat, zda v každém konkrétním případě nelze dosáhnout sledovaného cíle mírnějšími alternativami (jejichž katalog nový občanský zákoník rozšiřuje). Tento přístup je v souladu s doporučením Výboru ministrů Rady Evropy ze dne 23. 2. 1999 vedeným pod č. R (99) 4²¹¹, kdy v části II., zásadě třetí tohoto doporučení je konstatováno: „*Zákonný rámeček by měl v maximální možné míře odrážet skutečnost, že mohou existovat různé stupně nezpůsobilosti a nezpůsobilost se může v čase měnit.*“ Nutnost aplikovat dané podpůrné opatření (tehdy šlo ještě o omezení a zbavení způsobilosti k právním úkonům) vždy v souladu se zásadou subsidiarity proklamoval již před účinností nového občanského zákoníku Nejvyšší soud ČR (viz např. rozsudek ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. 30 Cdo 3580/2010).

V některých konkrétních ustanoveních zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník shledávám jasnou reflexi Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, o níž bylo blíže pojednáno též v části 2.2.1.3 této rigorózní práce. Lze například uvést § 59 (a v této souvislosti i přechodné ustanovení § 3033 odst. 1), podle něhož může být

---

²¹¹ V českém překladu dostupné na webových stránkách:

http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/Umluvy/zdravotnictvi/R_99_4_zasady_pravni_ochrany_nezpusobilych.pdf.

svéprávnost člověka omezena nejdéle na tři roky, ve vazbě na čl. 12 odst. 4 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, který zavazuje státy k pravidelnému přezkumu opatření, která se týkají „uplatnění právní způsobilosti“. Jiná ustanovení zákona zase odrážejí dříve formulované závěry nejvyšších soudních instancí ČR. V tomto směru lze poukázat například na (již v přecházejících kapitolách zmiňovaný) zásadní náleží Ústavního soudu ČR ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04, ve kterém se tento soud vyjadřuje k samotnému účelu institutů omezení a zbavení způsobilosti k právním úkonům, k jejich proporcionalitě a k procesu, v rámci kterého k uplatňování těchto institutů dochází. Ústavní soud ČR dále v předmětném náleží judikoval: „čl. 5 Listiny stanoví, že každý je způsobilý mít práva, což zavazuje obecné soudy, aby v opatrovnickém řízení nevydaly rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům dříve, než určí osobu, jejímž prostřednictvím bude omezovaný nadále vykonávat svá práva. Pokud tak soud neučiní, nemůže jeho rozhodnutí, s ohledem na působení čl. 5 Listiny, bránit omezovanému přímo se domáhat ochrany svých práv.“²¹² Je nutné uzavřít, že citovaná argumentace nebyla zcela přesná²¹³ a neodpovídala reálnému stavu tehdejšího pozitivního práva, neboť rozhodnutí o omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům se nevydávalo v řízení opatrovnickém a dále bylo třeba - vzhledem ke konstitutivnímu charakteru těchto rozsudků - vyčkat jejich právní moci a teprve poté (bez zbytečného odkladu) opatrovníka ustanovit. Oproti tomu § 62 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník výslovně přikazuje, aby soud přímo v rozhodnutí o omezení svéprávnosti dotyčnému člověku opatrovníka jmenoval, na což navazuje i procesní úprava § 46 odst. 1 zákona č. 292/2012 Sb., o zvláštních řízeních soudních, dle které soud řízení o svéprávnosti a o opatrovnictví člověka spojí. V tomto směru teprve právní úprava účinná od 1. 1. 2014 umožňuje vyhovět shora uvedenému požadavku Ústavního soudu ČR.

Ze zákonných ustanovení, jejichž znění sleduje zahraniční právní úpravy, lze zmínit například § 55 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve kterém je jako jeden ze základních předpokladů pro omezení svéprávnosti stanoven zájem člověka, kterého se omezení týká. Tato formulace byla převzata z občanského zákoníku

---

²¹²Viz náleží Ústavního soudu ČR ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04.

²¹³Fiala, J., Kindl, M. et al.: Občanský zákoník. Komentář. I.díl, 1. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 58.

kanadské provincie Québec, konkrétně z § 256 CCQ, což potvrzovala i důvodová k návrhu nového občanského zákoníku ve verzi z roku 2005²¹⁴.

Z výše uvedeného je patrné, že při přípravách nové právní úpravy omezení svéprávnosti měly podstatný vliv různé faktory a prameny. Nad tím, zda došlo k „provázání“ těchto zdrojů inspirace optimálním způsobem, se pokusím zamyslet v následujících dílčích částech této kapitoly.

7.2 Předpoklady pro omezení svéprávnosti

Právní úprava zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník bezpodmínečně požaduje splnění několika právních a faktických předpokladů, než lze člověka ve svéprávnosti omezit. I z těchto důvodů by mělo být do budoucna omezení člověka v jeho svéprávnosti mnohem více komplikované, než jak tomu bylo před 1. 1. 2014, což – podle mého názoru - samo o sobě napomáhá uplatňování tohoto podpůrného opatření pouze tam, kde by méně formální opatření nedostačovalo. Pro účely této rigorózní práce jsem zákonné předpoklady pro omezení svéprávnosti rozdělila do několika dílčích okruhů, kterým budou jednotlivě věnovány následující oddíly.

7.2.1 Zásah do svéprávnosti jako krajní řešení

§ 55 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník stanoví, že *„omezit svéprávnost člověka lze jen tehdy, hrozila by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření.“* Zásada subsidiarity a nutnost jejího striktního dodržování byla zdůrazněna již v předcházejících částech této rigorózní práce. S ohledem na východiska nové právní úpravy a smysl změny přístupu k omezování svéprávnosti je nutné, aby aplikační praxe nepovažovala citované ustanovení zákona za pouhou proklamaci. Podle mého názoru má § 55 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník jasný normativní obsah, který si především soudy rozhodující o svéprávnosti člověka musí plně uvědomovat. Z uvedeného také vyplývá, že by si soudy měly zajistit dostatečné podklady k zjištění případné hrozby vzniku závažné újmy a k posouzení možnosti využití mírnějších opatření a dále v odůvodnění

---

²¹⁴Dostupná na webových stránkách: http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/OZ_verze_2005.pdf.

svých rozhodnutí o omezení svéprávnosti vyložit, jaká újma by neomezením svéprávnosti člověku hrozila a proč nelze využít jiná opatření.

Domnívám se, že formulace „mírnější a méně omezující opatření“ značí, že nemusí jít jen o podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat obsažená v oddíle č. 2, druhém dílu, hlavě II. obecné části nového občanského zákoníku, ale může jít například o opatrovnictví dle § 469 nového občanského zákoníku nebo o poskytování sociálních služeb podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

7.2.2 Zájem člověka, o jehož svéprávnosti se jedná

Podle současného pojetí nemůže omezení svéprávnosti sledovat zájem někoho jiného, než člověka, kterého se omezení týká²¹⁵. Tato zákonná konstrukce odpovídá současnému stavu právní kultury v této oblasti²¹⁶, osobně však považuji úplné opominutí zájmu třetích osob za sporné. Právní jednání učiněná duševně nemocným člověkem mohou mít dopady například i do života jeho blízkých osob nebo smluvních partnerů, a třebaže taková jednání nemusí být v rozporu se zájmy daného člověka, mohou způsobovat rozsáhlou újmu těmto třetím osobám. Je přitom otázkou, zda nový občanský zákoník nabízí na ochranu zájmů třetích osob dostatečné právní nástroje. I proto se přikláním k závěru, že zcela výjimečně by mohlo dojít k omezení svéprávnosti i s ohledem na nutnou potřebu chránit zájmy třetích osob či zájem veřejný (a tím vlastně chránit i zájem konkrétního člověka, který by případně byl právně odpovědný za porušování těchto zájmů a hodnot)²¹⁷.

§ 55 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník lze vyložit tak, že omezení svéprávnosti musí znamenat pro daného člověka celkově přínos. Soudy tedy budou muset hodnotit výhody a nevýhody plynoucí z užití tohoto podpůrného opatření, přičemž výhody a jejich důležitost musí převážet nad nevýhodami. Soudy navíc mohou

---

²¹⁵Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 275.

²¹⁶Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník, velký akademický komentář, 1. svazek, Praha: Linde, a.s., 2008, str. 87

²¹⁷Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 234.

(a měly by) pracovat i s tím, že lze člověka omezit pouze v určité oblasti nebo v souvislosti s určitou záležitostí²¹⁸, pokud se možné výhody plynoucí z omezení svéprávnosti soustřeďují právě ve vazbě na tuto oblast nebo záležitost. Ačkoliv by se tedy mohlo zdát, že nová právní úprava výslovným zakotvením principů dříve formulovaných toliko judikaturou či vyplývajících z nadzákonných norem přinese pro rozhodující soudce jasné vodítko, jak mají postupovat, ve skutečnosti i nový občanský zákoník klade poměrně vysoké nároky na erudovanost soudců v této oblasti.

7.2.3 Zhlédnutí člověka, uznání jeho práv a osobní jedinečnosti a komunikace soudu s ním

Do dalšího okruhu předpokladů, za jejichž splnění může dojít k omezení člověka v jeho svéprávnosti, spadají pravidla upravující osobní kontakt soudu s daným člověkem. Některá z těchto pravidel můžeme charakterizovat jako „kvazi-procesní“, neboť se úzce dotýkají způsobu vedení samotného řízení o svéprávnosti. Tato pravidla mají, dle mého názoru, za cíl zamezit formálnímu rozhodování o svéprávnosti člověka pouze na základě informací obsažených v listinném spisu a naopak mají sledovat přísnou individualizaci toho kterého případu (již dříve bylo v souvislosti s rozhodováním soudů o způsobilosti fyzické osoby k právním úkonům Ústavním soudem konstatováno, že „paušalizující a jedinečné okolnosti každého případu opomíjející přístup je v právním státě nepřijatelný“²¹⁹).

K omezení svéprávnosti lze přistoupit teprve po zhlédnutí daného člověka. Pojmem „zhlédnutí“ se rozumí „*pokus o zjištění stavu člověka vlastním pozorováním soudce, který o svéprávnosti rozhoduje*“²²⁰. Problematičnost předmětného příkazu zákona spatřuji v tom, že nestanoví blíže, jak konkrétně má být „zhlédnutí“ provedeno. Předpokládám, že se postupem času bude výkladu tohoto pojmu věnovat judikatura, nicméně s ohledem na aktuální absenci judikatorního vodítka lze vycházet pouze ze smyslu začlenění tohoto pravidla do zákona. Rozhodující soudce by si tak měl v rámci zhlédnutí člověka „laicky“ ověřit jeho stav, schopnosti reakce na otázky a podněty,

---

²¹⁸§ 59 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²¹⁹Viz náleží Ústavního soudu ČR ze dne 12. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 3102/08.

²²⁰Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 237.

zvládání běžných úkonů atd., což lze nejlépe učinit v prostředí, které je danému člověku vlastní (tj. mimo budovu soudu)²²¹. Obávám se však, že praktické postupy soudů se – snad i kvůli velké vytíženosti soudů - vyvinou spíše tím směrem, že zhlédnutí budou prováděna v rámci výsledku posuzovaného při soudním jednání, a pokud nebude možné výsledk provést, pak budou zhlédnutí realizována prostřednictvím jiných soudních osob, než soudců samotných.

V souladu s § 55 odst. 1 a § 56 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník je nutné při rozhodování o svéprávnosti člověka respektovat jeho práva a osobní jedinečnost a dále je nutné vyvinout dostatečné úsilí k zjištění názoru daného člověka (nikoliv však se takovým názorem bezvýjimečně řídit). Názor člověka musí být zjištěn za takového způsobu dorozumívání, který si člověk zvolí. Oba imperativy směřují k tomu, aby rozhodnutí ve věci v maximální možné míře respektovala osobnost daného člověka. Volba způsobu dorozumívání však nemůže být bezbřehá, nelze připustit zneužívání tohoto ustanovení posuzovanými osobami pouze za účelem obstrukcí soudního řízení. Možnost volby určitého způsobu dorozumívání má především naplňovat čl. 21 písm. b) Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, podle kterého smluvní státy „*uznávají a umožňují osobám se zdravotním postižením používání znakových jazyků, Braillova písma, augmentativní a alternativní komunikace a všech ostatních přístupných prostředků, způsobů a formátů komunikace dle jejich vlastní volby při úředních jednáních.*“²²² Zároveň platí, že obtíže dorozumívání se nejsou samy o sobě důvodem k omezení svéprávnosti²²³.

7.3 Rozsah omezení svéprávnosti a jeho časová ohraničenost

Rozsah omezení svéprávnosti stanovuje soud, který je zároveň jediným orgánem s pravomocí tak (za stanovených podmínek) učinit²²⁴. Nový občanský zákoník však také zavedl limitaci možného rozsahu omezení, která je dle § 64 určena běžnými

---

²²¹Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 237.

²²²Čl. 21 písm. b) Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, jejíž český překlad je dostupný na webových stránkách: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10774/umluva_CJ_rev.pdf.

²²³§ 57 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²²⁴§ 56 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

záležitostmi každodenního života. Druhým limitem, který nový občanský zákoník v této oblasti zavedl, je časová ohraničenost omezení svéprávnosti.

§ 10 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, určoval, že jestliže fyzická osoba byla schopna činit jen některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům omezil. Tato formulace zákona však mohla navozovat praxi soudů vymezovat rozsah omezení tzv. *pozitivním* způsobem, tj. vymezit ty právní úkony, ke kterým byl člověk samostatně způsobilý. Pozitivní vymezení však může být nepřiměřeně omezující a zároveň v podstatě neumožňuje brát v potaz všechny individuální okolnosti případu. Rovněž i dřívější judikatura²²⁵ se k užívání pozitivního vymezení stavěla kriticky. Ani § 57 odst. 1 zákona č. 89/2012 sice výslovně pozitivní způsob vymezení rozsahu omezení svéprávnosti nezakazuje²²⁶, jeho formulace má však, podle mého názoru, nasměrovat soudy spíše k užívání tzv. *negativního* způsobu (soud „vymezí rozsah, v jakém způsobilost člověka samostatně právně jednat omezil“). Zvolenou formulaci zákona tedy hodnotím kladně.

Při stanovení rozsahu omezení svéprávnosti je soud limitován ještě dalším (byť občanským zákoníkem výslovně neupraveným) principem. Dle konstantní judikatury²²⁷ totiž může být rozsah omezení určen jen se zřetelem k právním jednáním, z nichž vznikají, mění se, či zanikají občanskoprávní (včetně obchodněprávních) nebo pracovněprávní vztahy, pro jejichž řešení je v případě sporu dána pravomoc soudu (podle § 7 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění účinném od 1. 1. 2014 jde o právní věci, které vyplývají z poměrů soukromého práva)²²⁸. Tento princip způsobuje, že jakékoliv omezení svéprávnosti nad zmíněný limit by pro nedostatek pravomoci soudu nevyvolávalo právní účinky. V této souvislosti lze zdůraznit zejména nepřípustnost omezení svéprávnosti člověka v jeho petičním právu v širším slova smyslu (tj. v právu obracet se individuálně nebo s jinými na státní orgány a orgány

---

²²⁵Např. náleží Ústavního soudu ČR ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09.

²²⁶Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., §1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 241.

²²⁷Viz například stanovisko bývalého Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. 5. 1979, Cpj 301/77, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 3. 2003, sp. zn. 22 Cdo 2014/2001 nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2007, sp. zn. 30 Cdo 3398/2007.

²²⁸Již na tomto místě je vhodné předeslat, že tato konstantní judikatura byla do určité míry prolomena poněkud nevhodně zvolenou novelizací volebních zákonů, o čemž však bude pojednáno dále v této kapitole, konkrétně v části o volebním právu osob omezených ve svéprávnosti.

územní samosprávy s žádostmi, návrhy a stížnostmi dle čl. 18 odst. 1 Listiny základních práv a svobod), resp. v jeho procesní způsobilosti (odchylně, než jak stanoví zákon – viz k tomu blíže v části 7.4.2.2 této rigorózní práce). Každá duševní porucha se totiž může projevat specificky, přičemž nezřídka mohou být projevem určité duševní poruchy bludy či utkvělé představy, které se daný člověk snaží řešit různými stížnostmi adresovanými úřadům či soudům atd. Institut omezení svéprávnosti však v žádném případě nemůže sloužit jako prostředek zamezení takovému „obtěžujícímu“ postupu daného člověka vůči soudům, popř. jiným orgánům veřejné moci. V minulosti se bohužel takové případy v rozhodovací praxi obecných soudů objevily, přičemž Ústavní soud ČR již ve svém nálezu ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04, takový přístup ostře kritizoval, když mj. uvedl: *„Po konfrontaci nalézacím soudem vymezeného účelu jeho rozhodnutí s ústavním pořádkem dospěl Ústavní soud k závěru, že napadené rozhodnutí nelze aprobovat v tom smyslu, že by sledovalo legitimní účel, resp. nejde o rozhodnutí sledující prosazení cíle, který je nezbytný pro svobodnou demokratickou společnost. To proto, že "obtěžování" soudu, popř. dalších orgánů veřejné moci (správních orgánů), byť i množstvím ne vždy logických podání, nelze řešit popřením subjektivity jednotlivce v její dynamické podobě. (...) Brání-li se veřejná moc, v daném případě patrně obtížné komunikaci se stěžovatelem způsobem, že zkrátí jeho subjektivitu, takže svou komunikaci se stěžovatelem ukončí svým autoritativním výrokem, jímž stěžovateli odejme část jeho právní osobnosti, nelze takový postup shledat za souladný s cílem, který je nezbytný ve svobodné a demokratické společnosti, a již proto je třeba její postup považovat za excesivní aplikaci obyčejného práva, v daném případě § 10 odst. 2 občanského zákoníku, a tedy i za zásah do základního práva stěžovatele garantovaného čl. 5 Listiny.“*²²⁹ Kromě nedostatku pravomoci obecných soudů k omezení svéprávnosti v tomto směru zde tedy není ani legitimní cíl, který by v takovém případě dané opatření sledovalo.

Pokud se týká výše zmíněného limitu obsaženého v § 64 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, z něhož vyplývá, že člověka nelze omezit v běžných záležitostech každodenního života, pak smyslem je zcela jistě zamezit možné neplatnosti těch právních jednání, při kterých nemůže být z povahy věci zájem daného člověka ohrožen. Problematicnost daného ustanovení však spatřuji v tom, že zákon nespecifikuje, co se běžnými záležitostmi každodenního života rozumí. Tento pojem navíc nemůžeme

---

²²⁹ Viz nálezy Ústavního soudu ČR ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04.

považovat za rovnocenný s pojmem „*obvyklé záležitosti, jak to odpovídá životním poměrům člověka*“, který se uplatňuje v souvislosti s rozsahem zastoupení členem domácnosti. V případě, že by tyto pojmy byly obsahovými synonymy, bylo by nelogické, aby zákon na jednu stranu stanovil, že v této oblasti nelze člověka omezit v jeho samostatném právním jednání, ale zároveň v té samé oblasti umožňoval vznik zastoupení z iniciativy zástupce. Domnívám se, že běžné záležitosti každodenního života představují ještě užší okruh jednání, než obvyklé záležitosti dle životních poměrů daného člověka. Nezbyvá, než vyčkat odpovídající judikatury a prozatím přijmout jako určité vodítko důvodovou zprávu k novému občanskému zákoníku²³⁰, která do rámce běžných záležitostí každodenního života řadí například nákup běžných potravin, lístku do kina nebo zaplacení nájemného (u kterého jsou však již v současné době vyjadřovány pochybnosti, zda jej lze podřadit pod běžné záležitosti každodenního života²³¹).

V souladu se závazkem vyplývajícím pro Českou republiku z čl. 12 odst. 4 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (viz k tomu blíže v části 7.1 této kapitoly) stanoví nový občanský zákoník časovou ohraničenost omezení svéprávnosti. Podle § 59 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník může soud svéprávnost omezit na dobu nutnou pro vyřízení určité záležitosti, nebo na jinak určenou určitou dobu, nejdéle však na 3 roky. Je třeba uvést, že časová ohraničenost omezení svéprávnosti jako taková není dle mých zjištění namítána, polemiky se však vedou o horním limitu doby, kterou zákonodárce zvolil jako mezní pro omezení svéprávnosti. § 59 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník je také jedním ze zákonných ustanovení, které je navrhováno k „akutní“ novelizaci. Podle důvodové zprávy k pracovní verzi novely zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník²³² se vzhledem k „*personální a finanční náročnosti, se kterou je agenda posuzování svéprávnosti člověka spojena, pravidlo přezkumu každé tři roky jeví jako nepřiměřené a ve svém důsledku oslabující ochranu dotčených osob, již má sledovat, když enormní přetížení znalců může snižovat nezbytnou pozornost, kterou*

---

²³⁰Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku dostupná na webových stránkách: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

²³¹Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I., § 1 - 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, str. 454.

²³²Pracovní verze předmětné novely včetně důvodové zprávy je dostupná zde: <https://obczan.cz/zakon/noz/cast-prvni/hlava-ii/dil-2/oddil-2?do=detail-item-170-comments-item-3795-switchExpanded>.

věnují jednotlivým případům a jejich specifickým okolnostem“. Návrh novely z uvedených důvodů počítá s prodloužením doby dle § 59 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (a obdobně též v § 3033 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) na pět let. Potřebnost prodloužení této doby je však otázkou spíše praktickou, než právní, a proto ponechávám tuto problematiku bez bližší analýzy. *De lege ferenda* bych však považovala za vhodné, aby zákon výslovně stanovil, od kdy se mezní doba 3 let počítá (od právní moci rozsudku o omezení svéprávnosti) a obdobně i konec „přechodného období“, kdy účinky původního rozhodnutí trvají i po zahájení nového řízení o prodloužení doby omezení, by měl být vázán spíše než na den vydání nového rozhodnutí na den právní moci nového rozhodnutí.

Vedle shora uvedeného časového limitu, v rámci kterého mohou trvat účinky omezení svéprávnosti, samozřejmě nadále platí, že soud změni nebo zruší své rozhodnutí o omezení svéprávnosti, změni-li se okolnosti. K tomu je vhodné upozornit, že § 60 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník předpokládá, že tak soudy učiní bezodkladně.

7.4 Důsledky omezení svéprávnosti dle platného právního řádu ČR

Nový občanský zákoník (a s ním související změny v jiných právních předpisech) přinesl značný posun, pokud se týká dopadů omezení svéprávnosti do právního života daného člověka. Stěžejní okruh těchto dopadů se týká platnosti právních jednání člověka s omezenou svéprávností. S omezením svéprávnosti (resp. dříve s omezením způsobilosti k právním úkonům), tedy s omezením ve sféře hmotného práva, však může být (někdy přímo ze zákona) spojen důsledek na výkon určitého práva v dalších právních oblastech. V této části mé rigorózní práce se pokusím uvedené důsledky komplexně zmapovat, včetně analýzy legislativních změn v různých právních předpisech, které nastaly k rozhodnému datu 1. 1. 2014 (či v některých případech později).

7.4.1 Platnost právních jednání člověka s omezenou svéprávností

Občanský zákoník z roku 1964 spojoval s právním úkonem, který samostatně učinila osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům (popřípadě osoba omezená ve

způsobilosti k právním úkonům v té oblasti, ve které byla takto omezena), absolutní neplatnost, přičemž tuto neplatnost nebylo možné žádným způsobem zhojit. Tato dřívější právní konstrukce se mohla jevit jako poněkud tvrdá, a to zejména za situace, kdy některá z takovýchto neplatných jednání, nepůsobila újmu ani člověku zbavenému nebo omezenému ve způsobilosti k právním úkonům, ani třetím osobám. Nemožnost ratihabice pak – dle mého názoru – mohla znamenat i prolomení právní jistoty osob, které vstoupily do smluvního závazku s osobou zbavenou či omezenou ve způsobilosti k právním úkonům, ačkoliv objektivně byly v dobré víře, že jejich spolukontrahent je způsobilý smlouvu uzavřít.

Nový občanský zákoník přistupuje k dané problematice odlišně. Důsledek jednání plně nesvéprávné osoby z hlediska neplatnosti takového jednání je upraven mimo část zákona týkající se podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, konkrétně v § 581 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Nový občanský zákoník apriorně vychází z koncepce relativní neplatnosti. Musím si však položit otázku, zda by vzhledem k smyslu institutu omezení svéprávnosti, který má sloužit na ochranu zájmů osoby s duševní poruchou, neměla být neplatnost takových jednání posuzována i bez výslovné námitky? Podle mého názoru by bezvýjimečné trvání na relativní neplatnosti mohlo být v tomto případě v rozporu s pravidly veřejného pořádku ve smyslu § 588 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Z těchto důvodů se domnívám, že by se mělo případně jednat o neplatnost absolutní²³³.

Posouzení platnosti či neplatnosti jednání, která učinil člověk omezený ve svéprávnosti samostatně, je dále třeba podrobit zkoumání z hlediska zákonných korektivů obsažených v § 65 odst. 1 a odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Tyto korektivy byly začleněny do právní úpravy nově a oproti dřívější úpravě „*jsou vstřícnější k potřebám soukromého života*“²³⁴.

Prvním korektivem je norma, že právní jednání lze prohlásit za neplatné, jen působí-li opatrovanci, který jednal samostatně bez opatrovníka, újmu. Z hlediska právní teorie je namístě úvaha, zda z toho a contrario vyplývá, že by bylo dané právní jednání,

---

²³³Shodně dovozuje absolutní neplatnost například Dobrovolná v publikaci Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 2094 a částečně to vyplývá i z dřívější judikatury – například z rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 2. 2010, sp. zn. 30 Cdo 25/2009.

²³⁴Z důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku dostupné na webových stránkách: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, str. 59.

pokud újmu nepůsobí, platné. Podle Svobody²³⁵ tomu tak není a jde o jednání formálně neplatné, z něhož však nelze vyvodit důsledky. Osobně jsem opačného názoru, neboť zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník jednoznačně preferuje platnost právního jednání (což ostatně vyplývá i z § 574), a proto se domnívám, že pokud by zákon předpokládal „formální neplatnost“ daného jednání, výslovně by to stanovil, a naopak pokud zákon v tomto směru mlčí, vyplývá z toho, že je třeba považovat dané právní jednání za platné. Zachovat platnost alespoň v pozměněném rozsahu může i soud, pokud k nápravě (čímž rozumím: k zamezení újmy pro opatrovance) postačí změna rozsahu povinností opatrovance. Poněkud nedopracovanou však shledávám otázku promítnutí této pravomoci (a povinnosti) soudu v procesních předpisech. Pokud se například opatrovník člověka s omezenou svéprávností bude domáhat určení vlastnického práva původního prodávajícího k nemovitosti, která byla převedena z prodávajícího na opatrovance (přičemž opatrovanec uzavřel kupní smlouvu sám, ačkoliv byl v daném rozsahu ve svéprávnosti omezen), bude soud posuzovat neplatnost kupní smlouvy jako otázku předběžnou. Soud by mohl zjistit, že by daná kupní smlouva nepůsobila opatrovanci újmu, pokud by byly redukovány některé povinnosti opatrovance v kupní smlouvě sjednané. Může soud v tomto případě nad rámec žalobního petitu (konstitutivně) rozhodnout o redukcii těchto povinností a následně žalobu zamítnout? Nebo má soud přerušit řízení o určovací žalobě a sám zahájit řízení o změně rozsahu povinností opatrovance z kupní smlouvy? Procesní předpisy bohužel jasnou odpověď neposkytují, čímž může být – podle mého názoru – ohrožena praktická použitelnost § 65 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Druhý korektiv představuje možnost dodatečného schválení jednání, které opatrovanec učinil samostatně bez svého opatrovníka. Tuto ratihabici může podle § 65 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník provést buď opatrovník, nebo sám jednající poté, co nabyl svéprávnosti. Možnost dodatečného schválení jinak neplatného právního jednání je zcela jistě přínosem pro osoby omezené ve svéprávnosti a pro právní jistotu v právních vztazích, které navazují. Nicméně i zde může dojít k poměrně komplikovaným právním situacím. Například i samotné schválení jednání opatrovníkem může být neplatné (zejména pokud by opatrovník k takovému schválení potřeboval

---

²³⁵Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 254.

souhlas soudu²³⁶ nebo opatrovnické rady²³⁷). Je také otázkou, do jakého okamžiku je možné dodatečné schválení udělit. Přikláním se k názoru, že v případě, že se od daného jednání odvíjí majetková práva, pak by měla být možnost dodatečného schválení časově limitována v režimu promlčení.

7.4.2 Další dopady omezení svéprávnosti dle platného právního řádu ČR

Omezení svéprávnosti (ať už by bylo v jakémkoliv rozsahu) s sebou nese závažné dopady do různých oblastí života. Obecně lze konstatovat, že nový občanský zákoník (v rámci své působnosti) zredukoval počet takových dopadů, které nastávají automaticky ex lege (například pokud se týká uzavírání manželství je nyní třeba o omezení svéprávnosti v této oblasti rozhodnout výslovně). Nicméně i v aktuálně platném právním řádu ČR nalezneme případy, kdy omezení svéprávnosti znamená překážku pro výkon některých funkcí či činností. Rovněž procesní způsobilost fyzické osoby je v jednotlivých právních předpisech upravujících řízení (zpravidla) upravena ve vazbě na svéprávnost. Vzhledem k předestřeným „automatickým“ dopadům spojeným s rozhodnutím o omezení svéprávnosti může samozřejmě nastat riziko, že ne při každém rozhodování o svéprávnosti člověka soud náležitě zohlední i tyto negativní důsledky pro konkrétního posuzovaného, byť by tak – i s ohledem na nutnost svéprávnost omezit jen v zájmu člověka – učinit měl.

Cílem této části mé rigorózní práce je zmapování některých dalších důsledků rozhodnutí o omezení svéprávnosti člověka, a to napříč různými právními předpisy, nikoliv jen výlučně podle úpravy občanského zákoníku. Stanovený rozsah pro rigorózní práce, jakož i dodržení rámce zvoleného tematického okruhu bohužel neumožňuje podat komplexní analýzu všech zákonných důsledků obsažených v právním řádu České republiky. Zaměřím se tedy alespoň na ty – podle mého názoru – nejzávažnější dopady, přičemž bude reflektován i recentní legislativní posun v této oblasti.

---

²³⁶§ 461 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²³⁷§ 480 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

7.4.2.1 Dopady omezení svéprávnosti v oblasti rodinného práva

Na prvním místě této podkapitoly bych se chtěla zabývat dopady omezení svéprávnosti do oblasti rodinného práva, jehož úprava se od 1. 1. 2014 stala imanentní součástí zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Lze předeslat, že právě v této oblasti došlo k pozitivnímu posunu právní úpravy, neboť dřívější zákon č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen „zákon o rodině“) stanovil pro osoby bez plné způsobilosti k právním úkonům několik velmi problematických omezení, která nastávala již v důsledku samotného soudního rozhodnutí o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům. Tuto skutečnost lze demonstrovat na úpravě způsobilosti uzavřít manželství. Podle § 14 odst. 1 a 2 zákona o rodině nemohla osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům manželství uzavřít vůbec a osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům byla omezena, mohla manželství uzavřít jen s povolením soudu. Tato právní konstrukce byla, podle mého názoru, v přímém rozporu s čl. 23 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, který smluvním státům ukládá povinnost plně uznat právo všech osob se zdravotním postižením na uzavření sňatku. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník naopak v § 673 stanoví povinnost o případné nezpůsobilosti člověka uzavřít manželství rozhodnout výslovně. Soudní výrok o omezení svéprávnosti tedy musí výslovně stanovit případné omezení sňateční způsobilosti. Je však faktem, že i k této zákonné konstrukci se Výbor pro práva osob se zdravotním postižením ve svém souhrnném hodnocení zprávy České republiky o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením ze dne 17. 4. 2015²³⁸ (viz blíže k tomu v části 2.2.1.3 této rigorózní práce) staví kriticky a doporučuje zrušení tohoto zákonného ustanovení.

Nová právní úprava sňateční způsobilosti osob omezených ve svéprávnosti bohužel nestanoví, na základě jakých kritérií je možné rozhodnout o omezení svéprávnosti v této oblasti. Zcela jistě by mělo jít o zjišťování toho, zda je posuzovaný člověk schopen pochopit účel a důsledky manželství (například i co se týká majetkových otázek). Podle mého názoru lze do určité míry vycházet i z kritéria dříve obsaženého v § 14 odst. 3 zákona o rodině, tedy zda je zdravotní stav daného člověka

---

²³⁸Dostupné na webových stránkách Výboru pro práva osob se zdravotním postižením: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5.

slučitelný s účelem manželství. V tom případě je však nutné i posoudit, zda může jít jen o naplnění hlavního účelu manželství, jak jej definuje § 655 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, nebo zda může jít o jakýkoliv jiný účel manželství (např. vytvořit trvalé a harmonické společenství) a navíc je třeba si uvědomit, že účel konkrétního manželství může být případ od případu jiný. Musím si položit otázku, zda může soud vůbec hodnotit sňateční způsobilost člověka, pokud nezná žádné konkrétní skutečnosti ohledně budoucího manželství, případně pokud ani žádné manželství posuzovaný člověk uzavřít nehodlá? Dospívám spíše k závěru, že o omezení svéprávnosti v oblasti sňateční způsobilosti lze rozhodnout až teprve tehdy, pokud skutečně uzavření manželství „hrozí“.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník obdobně ukládá, aby bylo případně i o dalších právních oblastech rozhodnuto výslovně. Jedná se například o způsobilost samostatně popírat otcovství²³⁹ (v případě omezení svéprávnosti v tomto směru může otcovství popírat opatrovník daného člověka) nebo o způsobilost k dání souhlasu s osvojením dítěte²⁴⁰. Naproti tomu občanský zákoník zachoval pravidlo dříve obsažené v § 64 odst. 2 zákona o rodině, a to že osvojitelem může být jen (mimo jiných podmínek) svéprávná osoba²⁴¹. Omezení svéprávnosti tedy vylučuje, aby se dotyčná osoba stala osvojitelem²⁴². K tomuto „opatření“ zákona se musím stavět kriticky. Legitimní cíl tohoto ustanovení, resp. dřívějšího ustanovení § 64 odst. 2 zákona o rodině byl popisován tak, že jen osoba s plnou způsobilostí právně jednat „*skýtá záruku celkově zdárného tělesného a duševního rozvoje osvojence*“²⁴³, nicméně osobně si nemyslím, že by bylo možné takto paušálně klasifikovat nevhodnost osoby omezené ve svéprávnosti (např. pouze v minimálním rozsahu) coby osvojitele. Tento důsledek je zákonem aprobován bez zřetele k individuálním okolnostem každého případu.

Konečně je třeba zmínit, že nový občanský zákoník odstranil patrně nejzávažnější důsledek pro osoby bez plné způsobilosti právně jednat v oblasti

---

²³⁹§ 785 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁴⁰§ 812 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁴¹§ 799 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁴²Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 628.

²⁴³Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, str. 317.

rodinného práva. Podle § 34 odst. 2 zákona o rodině totiž vedlo i jen omezení způsobilosti k právním úkonům ke ztrátě rodičovské zodpovědnosti. Nově musí soud v řízení o omezení svéprávnosti zároveň rozhodnout o rodičovské odpovědnosti²⁴⁴. Půjde tedy vždy o obligatorní součást rozsudku o omezení svéprávnosti, pokud bude posuzovaný rodičem nezletilého dítěte²⁴⁵. Problém však vidím v tom, že zákon neupřesňuje, jak konkrétně může soud o rodičovské odpovědnosti daného člověka rozhodnout. Z dikce zákona není zřejmé, zda soudy mohou rozhodnout pouze o omezení svéprávnosti člověka v rozsahu jeho rodičovské odpovědnosti jako celku (čímž dojde ex lege k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti s možností výslovně zachovat výkon povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem²⁴⁶), nebo zda mohou rozhodnout též jen o omezení ve vztahu k některým povinnostem a právům, jež jsou součástí rodičovské odpovědnosti²⁴⁷. Ačkoliv by druhá zmiňovaná varianta lépe odpovídala zásadě minimalizace zásahů do právní sféry člověka, dosud publikované názory dospívají k závěru, že by tak došlo k rozporu s ustanovením § 868 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník²⁴⁸. *De lege ferenda* bych proto doporučovala dikci zákona zpřesnit a výslovně zakotvit možnost soudů omezit rodičovskou odpovědnost i jen ohledně některých povinností a práv, jež jsou součástí rodičovské odpovědnosti.

7.4.2.2 Omezení svéprávnosti a jeho vliv na procesní způsobilost

Procesní způsobilost můžeme definovat jako způsobilost vykonávat samostatně procesní úkony v řízení (ať již v soudním či správním), resp. jako způsobilost dané osoby v řízení samostatně jednat²⁴⁹. Rozsah procesní způsobilosti upravuje vždy ten právní předpis, který upravuje dané řízení – tedy zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní

---

²⁴⁴§ 865 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁴⁵Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 843.

²⁴⁶§ 868 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁴⁷§ 858 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁴⁸Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, str. 844.

²⁴⁹Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 5. vydání, Praha: Linde, a.s., 2008, str. 145.

řád, pokud jde o soudní řízení v civilních věcech, zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, pokud jde o řízení správní a zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, pokud jde o soudní řízení ve správním soudnictví. Všem vyjmenovaným právním předpisům, resp. úpravám procesní způsobilosti v nich obsažených, je společné to, že de lege lata procesní způsobilost přiznávají v tom rozsahu, v jakém je daná osoba svéprávná. Soud rozhodující o svéprávnosti nemůže omezit procesní způsobilost člověka v odlišném rozsahu, neboť soudy - jak bylo také zdůrazněno v části 7.3 této kapitoly - „*mohou určit rozsah tohoto omezení jen se zřetelem k právním úkonům, z nichž vznikají, mění se či zanikají právní vztahy podle ustanovení občanskoprávních (včetně vztahů obchodních) a pracovněprávních*“²⁵⁰ a dále případně v tom směru, který předpokládá zvláštní zákon (viz dále v této kapitole v části o volebním právu osob omezených ve svéprávnosti).

Procesní způsobilost pro účely civilního soudního řízení upravuje v obecné rovině § 20 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „o. s. ř.“). Dle tohoto ustanovení platí, že každý může před soudem jako účastník samostatně právně jednat (procesní způsobilost) v tom rozsahu, v jakém je svéprávný. Pokud tedy spadá předmět řízení do rozsahu, ve kterém není účastník řízení ve svéprávnosti omezen, není také procesní způsobilosti tohoto účastníka nijak dotčena²⁵¹ a účastník řízení může jednat samostatně, bez zastoupení. Toto pravidlo má však výjimku spočívající v rozhodnutí předsedy senátu podle § 23 o. s. ř., dle kterého může být - vyžadují-li to okolnosti případu - zastoupení zákonným zástupcem nebo opatrovníkem vyžadováno i ve věci, v níž by jinak mohl daný člověk jednat samostatně.

Rovněž do správního řízení je promítnuta občanskoprávní úprava omezení svéprávnosti, když zákon č. 500/2004 Sb., správní řád v ustanovení § 29 odst. 2 stanoví, že osoby omezené ve svéprávnosti nemají procesní způsobilost ve správním řízení v rozsahu tohoto omezení. Poněkud jinou formulaci, avšak v zásadě shodného obsahu, zakotvuje zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní v § 33 odst. 3, který stanoví, že účastník je způsobilý samostatně činit v soudním řízení správním úkony v tom rozsahu, v jakém má způsobilost vlastními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti²⁵². Tato

---

²⁵⁰Viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 3. 2003, sp. zn. 22 Cdo 2014/2001.

²⁵¹Svoboda, K., Smolík, P., Levý, J., Šínová, R. a kol: Občanský soudní řád. Komentář., 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013, str. 64.

²⁵²Soudní řád správní prozatím formulačně nereagoval na úpravu terminologie, kterou přinesl nový občanský zákoník.

právní úprava soudního řádu správního platí teprve od 20. 5. 2011, kdy došlo nálezem Ústavního soudu ČR ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 43/10 ke zrušení původního znění § 33 odst. 3, který dříve procesní způsobilost přiznával pouze osobám s plnou způsobilostí k právním úkonům. Původní úprava obsažená v soudním řádu správním byla mezi procesními předpisy svým způsobem výjimečnou a zároveň nejpřísnější. Uvedené ustanovení ve svém dřívějším znění představovalo výrazný zásah do práv osob jakýmkoliv způsobem omezených ve způsobilosti k právním úkonům a znamenalo pro tyto osoby odnětí práva jednat samostatně před soudem (v rámci správního soudnictví). Navíc došlo k disproporci s tehdejší úpravou ve správním řádu, takže nastávaly situace, že ten, kdo měl procesní způsobilost ve správním řízení, ji už neměl v řízení před soudem při přezkumu rozhodnutí správního orgánu. Nad tímto tehdejším legislativním řešením se pozastavovala odborná veřejnost velice záhy po přijetí soudního řádu správního²⁵³ a i judikatorní praxe Nejvyššího správního soudu se (sice ojedinele) přikláněla k ústavně-konformnějšímu výkladu procesní způsobilosti ve správním soudnictví²⁵⁴, tudíž zrušení předmětného ustanovení bylo logickým vyústěním tohoto vývoje. Ústavní soud ČR se ve shora zmíněném derogujícím nálezu ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 43/10, vyjádřil v tom smyslu, že brání-li veřejná moc předmětným ustanovením soudního řádu správního v uplatnění procesní způsobilosti osoby definované právní subjektivitou, nelze takový postup ústavně aprobovat²⁵⁵.

Procesní způsobilost v trestním řízení, které je upraveno zákonem č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“), má z hlediska zvolené materie specifický charakter, neboť způsobilost obviněného samostatně právně jednat v trestním řízení v zásadě není omezena. Omezení svéprávnosti samozřejmě nemá přímou souvislost s trestní odpovědností (při posuzování trestněprávní odpovědnosti se uplatňuje vždy specifický přístup k otázce existence rozpoznávací a volní složky jednání pachatele, a to z hlediska institutu přičetnosti v době spáchání činu²⁵⁶) a i osoby omezené ve svéprávnosti tak mohou být v trestním řízení obviněny (příp. obžalovány).

---

²⁵³Např. Staša, J.: K Problematice účastenství ve správním soudnictví a v řízení podle části páté občanského soudního řádu. In: Nová úprava správního soudnictví, Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2003, str. 246.

²⁵⁴Viz např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 12. 3. 2008, sp. zn. 6 Ads 97/2007.

²⁵⁵Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol.: Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, str. 146.

²⁵⁶§ 26 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Trestní řád, jako základní právní předpis upravující trestní proces, žádným způsobem neváže způsobilost být osobou, proti níž se trestní řízení vede, na podmínku plné svéprávnosti, a proto i osoby ve svéprávnosti omezené mohou samostatně činit veškeré procesní úkony (vyjadřovat se k tvrzeným skutečnostem a důkazům, činit návrhy a podávat opravné prostředky aj.)²⁵⁷, což výslovně vyplývá i z § 33 odst. 1 trestního řádu²⁵⁸. Nicméně trestní řád přeci jen v jistém ohledu stanoví odlišný přístup k osobám omezeným ve svéprávnosti, neboť tyto osoby musí mít obhájce už v přípravném řízení, přičemž této nutné obhajoby se nelze vzdát²⁵⁹. Obhájce navíc může podle § 41 odst. 4 trestního řádu vykonávat svá procesní oprávnění (jako je např. činění návrhů, podávání žádostí a opravných prostředků) též proti vůli obviněného, pakliže je tento ve svéprávnosti omezen. Kritické této úpravy trestního řádu namítají, že jde o „paternalistický přístup, který nezohledňuje svobodnou vůli lidí s postižením“²⁶⁰. Dle mého názoru jde však o legitimní záměr zákonodárce zajistit kvalitní obhajobu těchto osob. Byť obhájce může činit předmětná oprávnění i proti vůli obviněného, i nadále je musí bezvýjimečně uplatňovat ve prospěch obviněného²⁶¹.

7.4.2.3 Volební právo osob omezených ve svéprávnosti

V souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku došlo k novelizaci i volebních zákonů upravujících volby v ČR (ať už volby do Parlamentu ČR, Evropského parlamentu, zastupitelstev krajů a obcí, volbu prezidenta republiky) a místní a krajská referenda. Změny v těchto zákonech provedené „souhrnnou“ novelou č. 58/2014 Sb. považuji bohužel za zásadní pochybení zákonodárce ve vztahu k právům lidí omezených ve svéprávnosti. Pro zjednodušení budu demonstrovat následující úvahy na zákoně č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky (dále jen „zákon o

²⁵⁷Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář, I. díl, 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013, str. 406.

²⁵⁸Trestní řád prozatím formulačně nereagoval na úpravu terminologie, kterou přinesl nový občanský zákoník.

²⁵⁹§ 36 odst. 1 písm. b) ve spojení s § 36b zákona č. 141/1961, o trestním řízení soudním (trestní řád).

²⁶⁰Matiaško, M.: Lidé s mentálním a duševním postižením a problém jejich právního postavení v České republice, Liga lidských práv, internetový zdroj dostupný na webových stránkách: http://www.helcom.cz/download/zpravy/Lide_s_MDP.pdf.

²⁶¹Viz podstata § 41 zákona č. 141/1961, o trestním řízení soudním (trestní řád), nebo ustanovení o povinnostech advokátů chránit a prosazovat zájmy klienta v § 16 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii.

volbách do Parlamentu ČR“), ačkoliv se předmětná novela týkala, jak bylo uvedeno, všech zákonů upravujících volby a referenda.

Před účinností novely č. 58/2014 Sb. (tj. do 6. 4. 2014) stanovil § 2 zákona o volbách do Parlamentu ČR, že překážkou výkonu volebního práva je zbavení způsobilosti k právním úkonům. Vzhledem ke skutečnosti, že s účinností zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník byl institut úplného zbavení způsobilosti k právním úkonům zrušen, nebyla v období od 1. 1. 2014 do 6. 4. 2014 pro osoby dříve zbavené způsobilosti k právním úkonům žádná překážka ve výkonu volebního práva fakticky stanovena, přičemž pouze po toto krátké „přechodné období“ byl právní stav v souladu s čl. 29 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením²⁶², který zavazuje smluvní státy (bezpodmínečně) garantovat aktivní i pasivní volební právo osobám se zdravotním postižením.

Dle důvodové zprávy k zákonu č. 58/2014 Sb., bylo nutné změnu pojmosloví zavedenou novým občanským zákoníkem promítnout do všech volebních zákonů, což zákonodárce učinil tak, že slova „zbavení způsobilosti k právním úkonům“ ve volebních zákonech (tedy i v § 2 zákona o volbách do Parlamentu ČR, který stanoví překážky výkonu volebního práva) nahradil slovy „omezení svéprávnosti k výkonu volebního práva“. V důsledku toho však není volební právo osobám omezeným ve svéprávnosti garantováno bezvýjimečně (čímž, podle mého názoru, Česká republika porušuje shora zmíněný čl. 29 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením) a dále je tímto ustanovením de facto (civilním) soudům přiznána pravomoc rozhodovat výslovně o veřejném volebním právu člověka, ačkoliv dosud mohly soudy rozhodující o způsobilosti člověka samostatně právně jednat (dle stanoviska bývalého Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. 5. 1979, Cpj 301/77 i dle novější judikatury²⁶³) určit rozsah omezení jen se zřetelem k právním úkonům vztahujícím se k občanskoprávním (případně obchodním či pracovněprávním) vztahům.

Je otázkou, zda je shora uvedená novela výsledkem „pouhé“ nedůslednosti zákonodárce, či zda šlo o skutečný záměr. S ohledem na vše výše uvedené však považují za nutnou urychlenou nápravu tohoto legislativního pochybení.

---

²⁶²Český překlad Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením je dostupný na webových stránkách: http://www.mpsv.cz/files/clanky/10774/umluva_CJ_rev.pdf.

²⁶³Například rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 3. 2003, sp. zn. 22 Cdo 2014/2001.

7.4.2.4 Ztráta či podmínění způsobilosti vykonávat určité činnosti či povolání

Omezení svéprávnosti má za následek i to, že daná osoba nemůže, tj. není způsobilá vykonávat určité činnosti či povolání, případně že je její přístup k těmto činnostem či povoláním oproti plně svéprávným osobám podmíněn. Při mé rešerši právních předpisů, které takovýto důsledek s omezením svéprávnosti spojují, resp. které vyžadují pro výkon určitých činností a povolání plnou svéprávnost, jsem zjistila, že jich je v řádu desítek. Z hlediska počtu takovýchto zákonných důsledků omezení svéprávnosti může být zobecněno, že jde o jeden z nejmarkantnějších projevů potlačení individualizace míry zásahu veřejné moci do právního postavení *konkrétní* osoby v *konkrétním* případě, přičemž legitimní cíl těchto dopadů je relativní. Bohužel někdy došlo při novelách jednotlivých právních předpisů v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku k legislativním chybám, které přístup osob omezených ve svéprávnosti k jednotlivým činnostem ještě ztížily. V této části mé rigorózní práce se budu věnovat některým (svou povahou nejzásadnějším) z výše naznačených zákonných „opatření“.

V prvé řadě považuji za vhodné se blíže zaobírat způsobem, jakým zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (dále jen „živnostenský zákon“) reagoval na právní úpravu nového občanského zákoníku. Před 1. 1. 2014 nebyly osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům zcela vyloučeny z podnikání, a to konkrétně z podnikání na základě živnostenského oprávnění (jejich živnostenské podnikání bylo jen podmíněno). Živnostenský zákon stanovil před dnem 1. 1. 2014 jako jednu ze všeobecných podmínek provozování živnosti způsobilost k právním úkonům (jíž se rozuměla bezpochyby plná způsobilost k právním úkonům), nicméně v § 12 připouštěl zhojení nedostatku této podmínky, pokud zde byl dán souhlas soudu a zároveň ohlášení živnosti (případně žádost o získání koncese) provedl zákonný zástupce dané osoby. Živnost byla při splnění těchto podmínek provozována prostřednictvím odpovědného zástupce. Pro osoby, jejichž způsobilost k právním úkonům byla soudem omezena, tedy platila stejná možnost zhojení nenaplnění všeobecné podmínky provozování živnosti, jako pro osoby, které nedosáhly 18 let věku²⁶⁴. Rozsáhlá novela zákonů přijatá v souvislosti s rekonstrukcí soukromého práva, a to zákon 303/2013 Sb. však § 12

---

²⁶⁴Horzinková, E.: Živnostenský zákon v praxi, 2010/2011, 8. vydání, Olomouc: ANAG, spol. s r.o., 2011, str. 37.

živnostenského zákona zrušil bez adekvátní náhrady. Jako všeobecnou podmínku provozování živnosti nyní § 6 odst. 1 písm. a) živnostenského zákona stanoví tak, že daná osoba musí mít plnou svéprávnost, „*kteřou lze nahradit přivolením soudu k souhlasu zákonného zástupce nezletilého k samostatnému provozování podnikatelské činnosti*“. Je tedy zřejmé, že dle aktuálního legislativního stavu se zhojení nedostatku plné svéprávnosti připouští pouze u nezletilých, nikoliv u osob omezených ve svéprávnosti, což zcela jistě neodpovídá smyslu a účelu institutu omezení svéprávnosti. Vzhledem k uvedenému bych samozřejmě doporučovala tento stav zhojit přijetím další novely živnostenského zákona.

Plná svéprávnost je dále vyžadována pro poměrně široký okruh povolání a odborných činností. Omezení svéprávnosti, a to v jakémkoliv rozsahu, tak má za následek to, že daná osoba nemůže např. vykonávat mnohé z právnických profesí, tj. nemůže vykonávat advokacii²⁶⁵, nemůže být jmenována státním zástupcem²⁶⁶, nemůže být jmenována notářem²⁶⁷ a nemůže vykonávat ani funkci soudce a přísedícího²⁶⁸. Plně nesvéprávné osoby nemohou ani být členem České lékařské komory a České stomatologické komoře, tedy de facto nemohou vykonávat lékařské či stomatologické povolání na území České republiky²⁶⁹. Legitimní cíl, který je těmito opatřeními sledován, není vyjádřen v důvodových zprávách k příslušným zákonům, a tak nezbyvá, než aby si jej ten, kdo hodlá podrobit příslušná ustanovení kritické analýze, domýšlel. Takovouto úvahou lze dojít k závěru, že zájem sledovaný zákonodárcem spočíval v tom, že pro vykonávání vysoce odborných činností je třeba (mimo dostatečného věku, se kterým je plná svéprávnost spojena) i duševní zdraví (alespoň) v takové míře, že zaručuje dané osobě činit veškerá právní jednání samostatně. Nicméně i takovýmto zdůvodněním není – dle mého názoru - zcela zhojen fakt, že předmětná zákonná

---

²⁶⁵ § 5 odst. 1 písm. a) zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii.

²⁶⁶ § 17 odst. 1 a § 21 odst. 2 písm. a) zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství.

²⁶⁷ § 7 odst. 1 písm. a) zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).

²⁶⁸ § 60 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích).

²⁶⁹ § 4 písm. b) a § 5 písm. b) zákona č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře.

opatření jsou důsledkem paušalizace a ve své podstatě zamezují posuzování konkrétního případu dle jeho individuality.

Závěrem této části mé rigorózní práce zbývá doplnit, že shora uvedený výčet zákonů, které podmiňují výkon určité činnosti nebo povolání plnou svéprávností, není úplný. Jak již bylo předestřeno, podobných zákonných „opatření“ existuje v českém právním řádu poměrně mnoho a týkají se mnoha profesních oblastí (za všechny lze zmínit ještě např. povolání vojáka, policisty, veterináře, autorizovaného architekta, nebo i restaurátora dle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči). Z uvedeného je patrné, že důsledky, jež nastávají soudním rozhodnutím o omezení svéprávnosti ex lege, jsou významné. Otázkou pak zůstává, zda je skutečnost, že by případné omezení posuzovaného v jeho svéprávnosti znamenala ztrátu podmínky pro výkon jeho stávajícího povolání, relevantní pro konečné rozhodnutí soudu a zda je soud povinen se vypořádat ve svém rozhodnutí (resp. v jeho odůvodnění) i s těmito individuálními důsledky pro konkrétního člověka. Dle mého názoru není možné, aby soud individuální dopady pro člověka, o jehož svéprávnosti se jedná, zcela pominul (a to v rámci posuzování proporcionality uvažovaného řešení). Opět tedy platí, že výhody případného omezení svéprávnosti musí převážet nad nevýhodami tohoto podpůrného opatření (mezi něž by patřila i případná ztráta možnosti daného člověka vykonávat určité povolání nebo činnost).

7.5 Opatrovník osoby omezené ve svéprávnosti a hlavní změny v oblasti opatrovnictví

Nový občanský zákoník věnuje otázce opatrovnictví mnohem větší pozornost, než jak tomu bylo v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Již v rámci právní úpravy omezení svéprávnosti jsou normována pravidla pro ustanovování opatrovníka. Pravidla výkonu této funkce, jakož i práva a povinnosti opatrovníka jsou pak upraveny v § 465 až § 485 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Vzhledem ke skutečnosti, že opatrovnictví jako takové není hlavním tématem této rigorózní práce, budu se věnovat této otázce především z hlediska souvislostí s úpravou omezení svéprávnosti, přičemž není mou ambicí postihnout všechny aspekty a změny v této oblasti.

Opatrovník je bezesporu důležitým činitelem, který může výrazně ovlivnit to, zda bude účel omezení svéprávnosti skutečně naplňován v zájmu daného člověka.

Výběr vhodného opatrovníka je proto stěžejní. Lze konstatovat, že soud by neměl mít při výběru osoby opatrovníka zcela volnou ruku, neboť některé osoby jsou z opatrovnictví vyloučeny²⁷⁰, dále je třeba hledat opatrovníka především z okruhu osob uvedených v § 471 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb. a dále může být soud limitován přáním či dokonce předběžným prohlášením daného člověka o tom, aby se určitá osoba jeho opatrovníkem stala. Soud by měl respektovat, že k naplnění účelu omezení svéprávnosti je třeba, aby byla mezi opatrovníkem a opatrovancem vzájemná důvěra. Obecný návod, k jakým hlediskům má soud při výběru opatrovníka přihlížet, je upraven v § 62 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Opatrovník musí být jmenován přímo v rozsudku o omezení svéprávnosti. Toto zákonné ustanovení hodnotím spíše kladně, neboť tím je zajištěno, že nevznikne určitá časová prodleva mezi právní mocí rozsudku o omezení svéprávnosti a jmenováním opatrovníka, a tedy člověk omezený ve svéprávnosti bude mít ihned jmenovaného opatrovníka, jehož prostřednictvím může realizovat svá práva²⁷¹ a který chrání jeho zájmy. Je ovšem třeba i poukázat na to, že pokud nakonec k omezení svéprávnosti nedojde, mohou být předchozí skutková zjištění ohledně vhodného opatrovníka učiněna zbytečně²⁷², avšak tyto „procesní“ potíže nemohou převážet nad zájmem daného člověka. Pokud se týká zajištění toho, že zájmy posuzovaného člověka budou chráněny v každém okamžiku, a to dokonce i před právní mocí rozhodnutí o omezení svéprávnosti a o jmenování opatrovníka, přináší nový občanský zákoník možnost soudu svěřit třetí osobě provedení určitých jednotlivých právních jednání nebo správu majetku²⁷³. Toto opatření musí sloužit výhradně k zabránění závažné újmy. Ačkoliv nemá tento „prozatímní zástupce“ postavení opatrovníka, domnívám se, že se budou jeho práva a povinnosti analogicky řídit (v rámci působnosti, kterou určí soud) ustanoveními o opatrovnictví člověka.

Pokud se týká hlavní změny, kterou v oblasti opatrovnictví přinesl zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, pak tou je změna v nahlížení na institut opatrovnictví jako takový. Před přijetím nové úpravy občanského práva se vycházelo z koncepce, že

---

²⁷⁰§ 63 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁷¹Viz k tomu i náleze Ústavního soudu ČR ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04.

²⁷²Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I., § 1 – 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013, str. 452.

²⁷³§ 58 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

opatrovník projevuje zásadně svou vůli, a to v zájmu a k ochraně práv zastoupeného – tuto koncepci potvrzovala i dřívější judikatura: „*Pokud by opatrovník neprojevoval vůli svou, nýbrž vůli zastupované osoby, byl by tím popřen celý samotný smysl institutu opatrovnictví.*“²⁷⁴ V souladu se zásadami, ze kterých nový občanský zákoník vychází (viz k tomu blíže v části 3.1.3 této rigorózní práce), je náhled na institut opatrovnictví poněkud posunut blíže k vázanosti opatrovníka vůlí opatrovance. Opatrovník naplňuje opatrovancova právní prohlášení, dbá jeho názorů, přesvědčení a vyznání²⁷⁵. Pouze není-li možné postupovat v souladu s projevenou vůlí opatrovance, postupuje podle (objektivních) zájmů opatrovance. Opatrovník může být dále při výkonu své funkce vázán rozhodnutími opatrovnické rady²⁷⁶, pokud bude ustavena.

Změn, které nový občanský zákoník přinesl v oblasti opatrovnictví, je poměrně mnoho. Pokud bych měla tyto změny do jisté míry zobecnit, pak lze učinit následující shrnutí: opatrovnictví podle nového občanského zákoníku nemá být pouhou formálně vykonávanou funkcí, ale naopak institutem, k jehož materiálnímu naplňování slouží řada zákonných povinností opatrovníka, ale i zvýšený dohled nad výkonem funkce opatrovníka. Opatrovnictví má spočívat na úzkém vztahu mezi opatrovancem a opatrovníkem (který má být ze strany opatrovníka kontinuálně udržován).

7.6 Srovnání se zahraniční právní úpravou – občanský zákoník provincie Québec

Kapitolu věnovanou institutu omezení svéprávnosti uzavřu příspěvkem, v němž se pokusím o komparaci české právní úpravy tohoto institutu se zahraniční úpravou. Srovnání s úpravou québeckého občanského zákoníku (dále jen „CCQ“)²⁷⁷ je v tomto případě skutečně příhodné, neboť právě tento zákoník byl v mnohých ohledech inspirací českému zákonodárci (k tomu viz také v části 7.1 této kapitoly).

---

²⁷⁴Z usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 2008, sp. zn. 30 Cdo 3658/2007.

²⁷⁵§ 467 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁷⁶§ 472 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁷⁷Aktuální znění québeckého občanského zákoníku je dostupné na webových stránkách: http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ_1991/CCQ1991_A.html.

Systematika CCQ je oproti systematice českého občanského zákoníku odlišná, neboť CCQ nejprve v § 256 až § 280 upravuje obecné otázky týkající se podpůrných opatření a dále společná pravidla pro přijímání takových opatření. CCQ výslovně nepojmenovává institut odpovídající českému omezení svéprávnosti. Paralelu s českou právní úpravou omezení svéprávnosti však můžeme nalézt především v § 285 až § 290 CCQ, které upravují opatrovnictví zletilých (francouzsky: *la tutelle au majeur*, anglicky: *tutorship to persons of full age*). CCQ zná dále ještě „kurátorství“ zletilých osob²⁷⁸ (francouzsky: *la curatelle au majeur*, anglicky: *curatorship to persons of full age*), které by se však svým obsahem spíše blížilo k úplnému zbavení svéprávnosti.

§ 285 CCQ stanoví, že soud jmenuje opatrovníka zletilému, jehož neschopnost starat se o sebe nebo o svůj majetek je částečná nebo přechodná. Shodně s českou právní úpravou je tedy stanovena výlučná pravomoc soudu v této oblasti, avšak zatímco jedním z předpokladů omezení svéprávnosti podle českého práva je skutečnost, že duševní porucha přechodná není, CCQ normuje tento předpoklad přesně opačně. Zároveň dle tamější praxe platí, že i když by byla výše uvedená nezpůsobilost člověka obstarávat vlastní záležitosti úplná, ale zároveň byla jen přechodná, pak by bylo ustanovení „tutora“ (opatrovníka) dostačující²⁷⁹. Zajímavé je, že soud *může* podle § 288 CCQ určit rozsah nezpůsobilosti (v závislosti na odborných posudcích, stanoviscích opatrovnické rady, pokud byla ustavena, nebo osob blízkých danému člověku). Určení rozsahu nezpůsobilosti samostatně právně jednat tedy není – na rozdíl od české právní úpravy - obligatorní součástí soudního rozhodnutí, a pokud tak soud neučiní, vyplývá rozsah omezení ze zákona (podle § 286 a §287 CCQ náleží opatrovníkovi běžná správa majetku opatrovance a v ostatních věcech subsidiárně postupuje podle pravidel o opatrovnictví nezletilých, přičemž zároveň je podle § 289 CCQ správa výnosů z pracovní činnosti zachována přímo opatrovanci).

V québecké právní úpravě nacházím poměrně mnoho podobností s úpravou českou. Většina těchto podobných rysů pramení z obecných pravidel o podpůrných opatřeních dle québeckého občanského zákoníku. § 272 CCQ například stanoví, že již v průběhu řízení o podpůrném opatření může soud nařídit dohled nad zletilým, pokud je zřejmé, že takový dohled je třeba z hlediska předejití vážné újmy zletilého. Zastupování

---

²⁷⁸Upravené v § 281 až § 284 CCQ.

²⁷⁹Baudouin, J-L., Renaud, Y.: Code civil du Québec annoté, svazek 1, 16e éd., Montréal: Wilson & Lafleur, 2013, str. 353.

zletilého veřejným opatrovníkem nebo třetí osobou může soud nařídit dokonce ještě před zahájením řízení (opět v zájmu prevence vzniku vážné újmy). Tato ustanovení koreluje s § 58 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který však umožňuje ustanovit „prozatímního zástupce“ teprve v průběhu řízení o omezení svéprávnosti. Québecká právní úprava shodně s českou úpravou počítá i s časovou ohraničeností podpůrných opatření. V případě opatrovnictví zletilých jsou horním limitem trvání 3 roky a v případě kurátorství zletilých je horním limitem trvání 5 let²⁸⁰.

Rozdílně však CCQ přistupuje k otázce prohlášení neplatnosti právních jednání, která zletilý, ačkoliv je u něj aplikováno podpůrné opatření, učinil samostatně. V případě kurátorství § 283 CCQ stanoví, že jednání, která byla zletilým, jemuž je ustanoven kurátor, učiněna samostatně, mohou být anulována nebo závazek z nich vyplývající redukován i tehdy, nepůsobí-li dotyčnému zletilému újmu (jde tedy o konstrukci opačnou, než jakou stanoví § 65 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník). V případě opatrovnictví CCQ obdobné ustanovení vůbec neobsahuje. Paralelu s § 65 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, nalezneme až v § 294 CCQ, který se však týká podpůrného opatření, jež se svým obsahem jinak blíží spíše institutu nápomoci při rozhodování. Podle § 294 CCQ platí, že jednání, která byla učiněna samostatně zletilým, ale pro která byla vyžadována intervence poradce, mohou být anulována nebo závazek z nich vyplývající redukován, avšak jen působí-li dotyčnému zletilému újmu. Z uvedeného je patrné, že oproti québecké právní úpravě občanský zákoník ČR více tenduje k zachování platnosti právních jednání, pokud to je s ohledem na zájmy daného člověka možné.

Celkově lze shrnout, že česká právní úprava omezení svéprávnosti je oproti té québecké podrobnější, což je zřejmě důsledkem i jednotlivých faktorů ovlivňujících vznik finálního textu zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (viz k tomu blíže v části 7.1 této kapitoly). Za pozitivum québeckého občanského zákoníku považují to, že z hlediska systematiky logicky upravuje nejprve společná pravidla pro uplatňování všech podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat a posléze stanoví speciální pravidla pro jednotlivá opatření (přičemž je nutno poznamenat, že předběžné prohlášení není dle CCQ považováno za jeden z druhů těchto opatření, ale je upraveno až v ustanoveních o mandátu).

---

²⁸⁰§ 278 CCQ.

ZÁVĚR

V mé rigorózní práci jsem se zaměřila na problematiku podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Jelikož byla většina právních institutů spadajících do rámce zvolené materie zakotvena v českém právním řádu s účinností zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník nově, přistoupila jsem k zpracování zvoleného tématu s náhledem na širší souvislosti, zejména s ohledem na historický vývoj právní úpravy této oblasti na území České republiky a na ústavněprávní a mezinárodní východiska.

Specifický přístup k zletilým osobám s narušenou schopností právně jednat z důvodu duševní poruchy se začal uplatňovat již v právu starověkého Říma. Rovněž na území dnešní České republiky prošla tato oblast práva dlouhodobým vývojem, který eskaloval zejména ve 20. a 21. století. Provedenou analýzou bylo zjištěno, že účinná právní úprava podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník byla výraznou měrou ovlivněna jak závazky, které pro Českou republiku vyplývaly a vyplývají z mezinárodních právních dokumentů (z těch nejaktuálnějších lze zmínit především Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením), tak i dřívějšími judikatorními tendencemi Ústavního soudu ČR a Nejvyššího soudu ČR v otázkách týkajících se zbavování a omezování fyzických osob v jejich způsobilosti k právním úkonům (kdy v této judikatuře byly zdůrazňovány především principy proporcionality a subsidiarity ve vazbě na ochranu integrity a důstojnosti daného člověka). V několika zákonných ustanoveních je také patrná inspirace v zahraničních právních úpravách (kdy některým z těchto zahraničních úprav jsem se blíže věnovala v rámci komparace s českou právní úpravou jednotlivých podpůrných opatření).

Účinnou právní úpravu jednotlivých institutů, které se řadí mezi podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat, jsem komplexně zmapovala (včetně jejich východisek) a podrobila analýze. V rámci provedené analýzy jsem též poukázala na některé problematické aspekty, které mohou být v právní úpravě zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník spatřovány. Ačkoliv byla předmětem zájmu této rigorózní práce především právní úprava hmotného práva, stručně jsem shrnula i její reflexi v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních a zamyslela jsem se nad některými pravidly, podle kterých by měla být řízení o svéprávnosti a řízení o

některých podpůrných opatřeních vedena. Těžištěm řízení o svéprávnosti je samozřejmě dokazování, a to zejména ve vztahu k zjišťování duševní poruchy a jejího vlivu na schopnost právně jednat. Účinná úprava hmotného i procesního práva (jakož i dřívější judikatorní závěry) jednoznačně směřují k tomu, aby se dokazování neomezilo pouze na provedení znaleckého posudku, jehož závěry soud bez dalšího převezme do svého rozhodnutí. Za užití vlastních rešerší jsem rovněž zjišťovala aktuální praxi soudů při ustanovování znalců za účelem posouzení duševní poruchy a jejího vlivu na schopnost daného člověka právně jednat.

Kromě otázek teoretických jsem se pokusila postihnout i praktickou stránku zvolené problematiky, a to například v části týkající se občanských průkazů osob s narušenou schopností právně jednat, ve které jsem se též zamyslela nad legitimační funkcí občanských průkazů a možnou úpravou zapisování údajů o uplatnění toho kterého podpůrného opatření do nich.

Každému podpůrnému opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat byla věnována samostatná kapitola. Pokud se týká institutu předběžného prohlášení, tento je bezesporu přínosem v oblasti ochrany osob s narušenou schopností právně jednat, neboť do účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník neznalo české právo adekvátní institut, jímž by člověk mohl ovlivnit své záležitosti (a de facto i svůj právní život) v případě budoucí neschopnosti samostatně právně jednat. Při zpracování analýzy předmětného institutu jsem však zjistila určité nedokonalosti právní úpravy - poukázala jsem například na dosud nejasný status „správce záležitostí“ povolaného podle § 38 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, což by mohlo přinášet praktické problémy. Dále jsem se zamyslela nad možnými formami předběžného prohlášení a projevu vůle směřujícího k odvolání či doplnění předběžného prohlášení. Formu pro taková právní jednání jsem srovnávala s formami požadovanými pro závěť či její odvolání. Jelikož bývá předběžné prohlášení někdy přiléhavě označováno jako „*mentální závěť*“, považovala bych případné přiblížení zákonných požadavků na jejich formy, ale i pravidel pro jejich změny, doplňování nebo částečné odvolávání za vhodné.

V pořadí druhý institut, nápomoc při rozhodování, představuje faktickou alternativu k dalším, více omezujícím podpůrným opatřením. Jde zároveň o právní institut, který skutečně reflektuje koncepci tzv. podporovaného rozhodování, jež je jednoznačně preferována Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením. Jako problematický aspekt nápomoci při rozhodování jsem však shledala absenci úpravy odvolání podpůrce za situace, kdy návrh na jeho odvolání nemůže podat sám

podporovaný a podpůrce tak (z jakéhokoliv důvodu) neučiní. Zároveň je však nutné doplnit, že výklad zákona může být v budoucnu proveden judikaturou, která může zákonnou dikci interpretačně dotvořit. Poukázala jsem také na skutečnost, že česká právní úprava nepředpokládá žádný rejstřík schválených smluv o nápomoci, jehož zavedení bych považovala za praktické.

I pokud se týká institutu zastoupení členem domácnosti, bylo mým cílem komplexně analyzovat právní úpravu a postihnout některá nejasná nebo dokonce problematická ustanovení zákona. Ze zjištěných poznatků lze shrnout, že zákonem stanovený rozsah zastoupení je poněkud vágní, a tedy jsem se pokusila obsah pojmu „*obvyklé záležitosti, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného*“ výkladem upřesnit. Dále bylo zjištěno, že v některých směrech praxe nestihla na toto nově zakotvené podpůrné opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat adekvátně zareagovat, neboť prozatím nejsou vytvořeny (administrativní) podmínky pro bezproblémové uplatňování tohoto podpůrného opatření (například ohledně přebírání pošty). *De lege ferenda* jsem doporučila zvýšení hranice finanční částky na účtu zastoupeného, se kterou je zástupce oprávněn nakládat, neboť aktuální úpravu považuji za nevyhovující praktickým potřebám života.

Přístup k zpracování kapitoly věnované institutu omezení svéprávnosti byl částečně odlišný, neboť omezení svéprávnosti není pro české právo novinkou. Lze však konstatovat, že zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník výrazně posunul obsah tohoto institutu a možnosti jeho využití, a to směrem k větší ochraně práv osob s narušenou schopností právně jednat. V rámci poslední kapitoly jsem se detailně věnovala novým zásadám při uplatňování tohoto nejvíce omezujícího podpůrného opatření, jakož i důsledkům omezení svéprávnosti, a to nejen v oblasti platnosti právních jednání učiněných daným člověkem samostatně, ale i v jiných oblastech. Při zpracování analýzy institutu omezení svéprávnosti a souvisejících otázek jsem zjistila, že v určitých případech nedošlo v souvislosti s přijetím zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník k optimální novelizaci jiných právních předpisů (například volebních zákonů nebo živnostenského zákona), čímž – paradoxně – mohlo dojít v jistých směrech k zhoršení postavení osob omezených ve svéprávnosti, ačkoliv ambicí nového občanského zákoníku je pravý opak.

Závěrem lze shrnout, že právní úprava zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník celkově přinesla, podle mého názoru, pozitivní posun v oblasti práv osob s narušenou schopností právně jednat a jejich ochrany. V této rigorózní práci vytykané nedostatky

právních předpisů (nejen občanského zákoníku, ale i jiných zákonů) mohou být odstraněny buď budoucím ustálením výkladu dikce zákona, nebo odpovídající novelizací.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

- ABGB - Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch
- CCQ - Code civil du Québec / Civil Code of Québec
- O. Z. O. - zákon č. 946/1811 Sb., československý obecný zákoník občanský
- Ř. Z. S. - císařské nařízení č. 207/1916 ř. z., Řád o zbavení svéprávnosti

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

Monografie a odborné články:

- Bahýřová, L. Filip, J., Molek, P., Podhrázký, M., Suchánek, R., Šimíček, V., Vyhnálek, L.: Ústava České republiky, komentář, Praha: Linde, a.s., 2010
- Balík, S., Balík, S. ml.: Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí, 2. vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007
- Bartošek, M.: Dějiny římského práva (ve třech fázích jeho vývoje), 2. vydání, Praha: Academia, 1995
- Baštecký, J.. Způsobilost k právním úkonům podle občanského zákoníku z pohledu psychiatra. In: Bulletin advokacie, č. 10/2005, Praha: Česká advokátní komora, 2005
- Baudouin, J-L., Renaud, Y.: Code civil du Québec annoté, svazek 1, 16e éd., Montréal: Wilson & Lafleur, 2013
- Baudouin, J-L., Renaud, Y.: Code civil du Québec annoté, svazek 2, 16e éd., Montréal: Wilson & Lafleur, 2013
- Bílý, J. L.: Právní dějiny na území České republiky, Praha: Linde, a.s., 2003
- Břichcín, S.: Soudně psychiatrická expertiza z pohledu znalecké praxe. In: Bulletin advokacie, č. 4/1998, Praha: Česká advokátní komora, 1998
- Buckland, W. W.: A Text – Book of Roman Law, from Augustus to Justinian, 3rd edition, Cambridge: Cambridge University Press, 2007
- Ciancimino, K., Říha, M.: Z mezinárodního tisku aneb Novinky od zahraničních kolegů. In: Ad Notam, č. 1/2014, Praha: Notářská komora ČR, 2014
- Council of Europe Publishing: Principles concerning continuing powers of attorney and advance directives for incapacity. Recommendation CM/Rec(2009)11 adopted

by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 9 December 2009 and explanatory memorandum, Strasbourg: 2011

- Čapek, J.: Evropská úmluva o ochraně lidských práv, I. Část – Úmluva, Praha: Linde, a.s., 2010
- Dörfl, L.: Zákon o znalcích a tlumočnících. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009
- Eliáš, K. a kol.: Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014
- Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník, velký akademický komentář, 1. svazek, Praha: Linde, a.s., 2008
- Eliáš, K.: K článku JUDr. Stanislava Křečka: „Zamyšlení nad návrhem nového občanského zákoníku“. In: Bulletin advokacie č. 9/2008, Praha: Česká advokátní komora, 2008
- European Law Journal, Vol. 16, No. 2, Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 9600 Garsington Road, 2010
- Fiala, J., Kindl, M. et al.: Občanský zákoník. Komentář. I.díl, 1. vydání, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2009
- Flanderová, M.: Zastoupení členem domácnosti – ano nebo ne? In: Soudce, č. 10-11/2014, Praha: Soudcovská unie České republiky, 2014
- Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách, 1. vydání, Brno: Nakladatelství Doplněk, 1999
- Guernsey, K., Nicoli, M a Ninio, A. Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Its Implementation and Relevance for the World Bank, Světová banka, 2007
- Horzinková, E.: Živnostenský zákon v praxi, 2010/2011, 8. vydání, Olomouc: ANAG, spol. s r.o., 2011

- Hrdina, A. I., Dostalík, P.: Přehled římského práva soukromého k státní souborné zkoušce, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010
- Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009
- Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014
- Kadlecová, M., Schelle, K., Veselá, R., Vlček, E.: Vývoj českého soukromého práva, 1. vydání, Praha: Nakladatelství EUROLEX, 2001
- Kaňka, R.: Současná právní úprava institutu opatrovnictví v ČR (hmotněprávní i procesní), její lidskoprávní souvislosti. In: Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu Život do svých rukou, 2.vyd., Praha: QUIP – Společnost pro změnu, 2008
- Kincl, J., Urfus, V.: Římské právo, 1. vydání, Praha: Panorama, 1990
- Klíma, K. a kol.: Komentář k Ústavě a Listině, 2. rozšířené vydání, 2. díl, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009
- Knapp, V., Luby, Š.: Československé občanské právo, svazek II., 1. vydání, Praha: Orbis, 1965
- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.: Občanské právo hmotné 1, díl první: Obecná část, 4. vydání, Praha: ASPI, a.s., 2005
- Kotrady, P.: Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi. In: Právní rozhledy, č. 1, Praha 2015
- Kotrady P.: Několik úvah k rozhodování o způsobilosti k právním úkonům. In: Právní rozhledy č. 13 - 14, Praha, 2013
- Kratochvíl, Z. a kol.: Nové občanské právo, První vydání, Praha: nakladatelství Orbis, 1965
- Křeček, S.: Zamyšlení nad návrhem nového občanského zákoníku. In: Bulletin advokacie č. 9/2008, Praha: Česká advokátní komora, 2008

- Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014
- Marečková, J., Matiaško, M.: Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání, Otázka opatrovnictví dospělých, Praha: Linde, a.s., 2010
- Marečková, J.: Platná právní úprava a návrh nového občanského zákoníku ve světle čl. 12 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. In: Právní rozhledy, č. 3, Praha: 2009
- Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I., § 1 - 117, Praha: Nakladatelství Leges, s.r.o., 2013
- Musilová, Š.: Předběžná prohlášení a ochrana zranitelných osob v novém občanském zákoníku. In: Ad Notam, č. 5/2013, Praha: Notářská komora ČR, 2013
- Pavlovský P. a kol.: Soudní psychiatrie a psychologie, 3. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2009
- Plecítý V., Hlavsa P., Kocourek, J.: Civilní kodexy, Občanský zákoník, OSŘ, Praha: Eurounion s.r.o., 2001
- Potěšil, L.: Správní řád a nový občanský zákoník. In: Právní rozhledy, č. 13-14, Praha, 2013
- Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému, svazek 1., Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935
- Říha, M.: Z mezinárodního tisku aneb Novinky od zahraničních kolegů. In: Ad Notam, č. 2/2014, Praha: Notářská komora ČR, 2014
- Staša, J.: K Problematice účastenství ve správním soudnictví a v řízení podle části páté občanského soudního řádu. In: Nová úprava správního soudnictví, Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2003
- Svoboda, K.: K čemu bude dobré předběžné prohlášení. In: Jurisprudence, č. 7, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2013

- Svoboda, K.: Opatrovnictví a zákonné zastoupení v novém občanském zákoníku. In: Právní rozhledy, č. 17, Praha: 2012
- Svoboda, K.: Podstata smlouvy o nápomoci a její perspektivy. In: Právo a rodina, č. 12, Praha: Linde, a.s., 2013
- Svoboda, K., Smolík, P., Levý, J., Šínová, R. a kol.: Občanský soudní řád. Komentář., 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013
- Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář., 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2015
- Šámal, P. a kol.: Trestní řád. Komentář, I. díl, 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013
- Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. Svazek I., § 1 - 654, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014
- Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I, II. Komentář., 2. vydání., Praha: C. H. Beck, 2009
- Válková, H.: Dny práva 2009 – Sborník příspěvků, 1. vydání, Brno: Masarykova Universita v Brně, 2009
- Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol.: Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012
- Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 5. vydání, Praha: Linde, a.s., 2008
- World Health Organization: International statistical classification of diseases and related health problems, 2. vydání, Ženeva: 2008
- Židlická, M.: Dějiny soukromého práva, 1. vydání, Brno: Akademie Sting v Brně, o.p.s., 2010

Internetové zdroje:

- <http://hudoc.echr.coe.int>
- <http://nalus.usoud.cz>
- <http://obcanskyzakonik.justice.cz>
- <http://portal.justice.cz>
- <http://snem.cz>
- <http://www.helcom.cz>
- <http://www.mpsv.cz>
- <http://www.mvcr.cz>
- <http://www.nrzp.cz>
- <http://www.ochrance.cz>
- <http://www.senat.cz>
- <http://www.spmPCR.cz>
- <http://www.un.org>
- <http://www.vulnerable-adults-europe.eu>
- <http://www.worldbank.org>
- <http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca>
- <https://obczan.cz>
- <https://wcd.coe.int>
- <https://www.ceskaposta.cz>
- <https://www.jusline.at>

Judikatura a další výstupy soudů

- rozsudek Evropského soudu pro Lidská práva ze dne 24. 10. 1979, Winterwerp v. Nizozemí
- rozsudek Evropského soudu pro Lidská práva ze dne 28. 5. 1985, Ashingdane v. Spojené království
- rozsudek Evropského soudu pro Lidská práva ze dne 29. 3. 1989, Bock v. Německo
- rozsudek Evropského soudu pro Lidská práva ze dne 5. 7. 1999, Matter v. Slovensko
- rozsudek Evropského soudu pro Lidská práva ze dne 8. 11. 2005, H. F. v. Slovensko
- nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04
- nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 09. 2007, sp. zn. II. ÚS 303/05
- nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07
- nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 8. 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09
- nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 3102/08
- nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 43/10
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 3. 2003, sp. zn. 22 Cdo 2014/2001
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2007, sp. zn. 30 Cdo 3398/2007
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 2. 2010, sp. zn. 30 Cdo 25/2009
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2010, sp. zn. 30 Cdo 433/2010
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. 30 Cdo 3580/2010
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 3. 2012, sp. zn. 30 Cdo 356/2012
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2012, sp. zn. 30 Cdo 971/2012

- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 5. 2013, sp. zn. 30 Cdo 3547/2011
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. 30 Cdo 232/2014
- rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 12. 2014, sp. zn. 30 Cdo 4467/2014
- usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 2008, sp. zn. 30 Cdo 3658/2007
- usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 8. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2242/2012
- zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 11. 1977, sp. zn. Cpj 160/76, k některým otázkám občanského soudního řízení o zbavení, omezení a navrácení způsobilosti k právním úkonům
- zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR, sp. zn. Cpj 161/79, schválená usnesením pléna Nejvyššího soudu ČSR z 23. 12. 1980, sp. zn. Pls 3/80, o úrovni znaleckého dokazování u soudů a státních notářství
- rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 12. 3. 2008, sp. zn. 6 Ads 97/2007

NÁZEV PRÁCE V ANGLICKÉM JAZYCE

- Supporting measures on impairment of an adult's capacity to legal acts

CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

This rigorous thesis focuses on the legal institutes that can be established in the case of impairment of an adult's capacity to legal acts. The Civil Code No. 89/2012, Coll. brings about strengthening of the position of adults with impaired capacity to legal acts (due to mental disorder), because it institutes a system of various supporting measures. These institutes can be also called as „subsidiary measures“ or „protective supervisions“. The Civil Code No. 89/2012, Coll. specifies also some new rules for the procedure and the decision, which establishes the particular supporting measure.

In order to give a comprehensive view on the topic, this rigorous thesis also analyses some historical consequences (first chapter) and focuses on the constitutional dimension of the topic (second chapter) as well as on the general civil law. It can be said, that the effective Czech legislation is a result of various influences, such as international agreements (especially the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities), foreign legislation or jurisprudence of the European Court of Human Rights, the Constitutional Court of the Czech Republic and the Supreme Court of the Czech Republic.

This rigorous thesis also deals in its third chapter with some practical questions (for example questions that are related to the detection of a mental disorder and its influence on the capacity to legal acts, questions related to ID card of an adult, whose capacity to legal acts is impaired etc.).

The Civil Code No. 89/2012, Coll. specifies in its sections no. 38 – 65 four supporting measures: Declaration in anticipation of incapacity, Assistance in decision-making, Representation by a household member and Limitation of legal capacity. The analysis of each of the supporting measures is provided in a separate chapter and each of them is also compared with a foreign legislation (with the Civil Code of Québec or with the Austrian Civil Code - ABGB).

The first measure, the Declaration in anticipation of incapacity, is (in the Czech Republic) a new legal institute, which provides a person (in anticipation of his or her own incapacity) the option to express an advance directive of how should be his or her matters managed (in a certain way or by a certain person) or that a specific person should become his or her guardian. In this rigorous thesis are pointed out some problematic aspects of the legal provisions related to this legal institute.

The Assistance in decision-making is also a new legal institute, which is in fact the least restrictive measure to protect interests of an adult with a mental disorder. This legal instrument offers a way of protecting people with a slight disability and it is an expression of the principles of “supported – decision making”, which were also stressed out in the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. The analysis contains some theoretical conclusions as well as practical recommendations to improve effectiveness of this legal institute (e. g. I recommended implementing a register of contracts for assistance, since only declarations in anticipation of incapacity designating a legal guardian and executed before a notary are entered in the register kept by the Chamber of Notaries of the Czech Republic).

The provisions of the third supporting measure, Representation by a household member, were inspired by the Austrian Civil Code – ABGB. This legal institute enables, that an adult with impaired capacity to legal acts may be represented by his descendant, ancestor, sibling, spouse or partner, or a household member, who had lived with the adult for at least three years. The representation covers ordinary matters. In this context I tried to interpret the content of the term “ordinary matters” and gave recommendations for amendments to the effective legislation.

The most restrictive supporting measure is the Limitation of legal capacity. The Civil Code No. 89/2012, Coll. stresses out some principles and rules that should be respected in these matters – for example: legal capacity may only be limited in the interests of the individual concerned, after he has been seen by a court and with full recognition of his rights and his personal uniqueness. Although the Limitation of legal capacity is the most restrictive supporting measure, an adult with limited legal capacity can still manage his own affairs. These principles represent positive changes and strengthen the right of adults with mental disorders. Nevertheless, during the analysis of this institute and its consequences in the Czech legislation in general, I found out that in some cases other acts hadn’t been amended appropriately (according to new Czech civil legislation and its principles).

ABSTRAKT V ČESKÉM JAZYCE

Tato rigorózní práce rozebírá problematiku podpůrných opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat. Jde o téma aktuální s ohledem na poměrně rozsáhlé změny, které v této oblasti přinesl zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

V této rigorózní práci jsou analyzovány jednotlivé dílčí otázky, a to jak spíše teoretické (například historický vývoj v této oblasti, ústavněprávní aspekty zvolené problematiky), tak praktické (například otázky související se zjišťováním duševní poruchy a jejího vlivu na schopnost právně jednat, otázky občanských průkazů osob s narušenou schopností právně jednat atd.). Detailní analýza každého jednotlivého podpůrného opatření je pak provedena v samostatné kapitole, přičemž každý z těchto institutů je zároveň porovnán se zahraniční právní úpravou (buď s občanským zákoníkem Québecu, nebo s rakouským občanským zákoníkem – ABGB). V těchto částech rigorózní práce je poukázáno i na některá problematická ustanovení právních předpisů a případně též doporučení k novelizaci zákona.

V závěru jsou jednotlivé poznatky, k nimž bylo při zpracování této rigorózní práce dospěno, stručně shrnuty.

ABSTRACT IN ENGLISH

This rigorous thesis focuses on the topic of supporting measures on impairment of an adult's capacity to legal acts. The topic is actual, because of quite radical changes in legislation that were brought by the effectiveness of the Civil Code No. 89/2012, Coll.

This rigorous thesis also analyses some partial questions that are more or less theoretical (for example the analysis of some historical consequences or constitutional aspects of the topic) as well as practical (for example questions that are related to the detection of a mental disorder and its influence on the capacity to legal acts, questions related to ID card of an adult, whose capacity to legal acts is impaired etc.). Detailed analysis of each supporting measure is contained in a separate chapter and each of these institutes is also compared with a foreign legislation (with the Civil Code of Québec or with the Austrian Civil Code - ABGB). In these parts of this rigorous thesis are also some problematic legal provisions pointed out, eventually some recommendations for amendments to effective legislation are given.

The particular insights, which came as a result of the analysis, are briefly summarized in the conclusion of this rigorous thesis.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS

- schopnost právně jednat / capacity to legal acts
- omezení svéprávnosti / limitation of legal capacity
- duševní porucha / mental disorder